

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1941 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner rörande utvidgad vanhävdslagstiftning m. m.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft sju inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 109 av herr *Nisser* och nr 164 av herr *Holsten-son m. fl.* samt motionerna i andra kammaren nr 10 av herr *Åqvist*, nr 11 av herr *Pettersson* i Hällbacken *m. fl.*, nr 146 av herr *Janson* i Frändesta *m. fl.*, nr 148 av herr *Andersson* i Södergård *m. fl.* och nr 215 av herrar *Hedlund* i Häste och *Larsson* i Karlstad.

I motionerna I: 109 och II: 215, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att ernå en sådan ändring i gällande lagstiftning om vanhävd, att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften på de av lagstiftningen omfattade jordbruksfastigheterna icke hindras.

I motionerna I: 164 och II: 148, vilka äro likalydande, har föreslagits *dels* upphävande av vissa i motionerna berörda arealbestämmelser, varigenom lagen angående uppsikt å vissa jordbruk begränsas, *dels* skyndsamma åtgärder avseende provisorisk utvidgning av den statliga uppsikten å vissa jordbruk till att i anslutning till de i motionerna anförda synpunkterna gälla även annan uppenbarligen vanhävdad jordbruksjord.

I motionen II: 10 har yrkats, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av lämpliga åtgärder för en effektivare uppsikt över vanhävd eller vanvård inom jordbruket och att om möjligt till innevarande lagtima riksdag framlägga förslag härom.

Motionen II: 11 utmynnar i en hemställan, att riksdagen måtte besluta, att lagen angående uppsikt å vissa jordbruk utsträckes att omfatta all för brukande tjänlig odlad jord, samt att utskottet måtte utforma lagtexten.

Slutligen har i motionen II: 146 föreslagits, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning i syfte att få förslag till lagstiftning mot vanhävd av i motionen antytt innehåll, att tillämpas, där ägare av jordbruksfastighet grovt vanvårdar densamma.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de i motionerna framställda yrkandena, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i detta utlåtande, hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen samt länsstyrelserna. Utskottet har därjämte lämnat hushållningssällskapen tillfälle att yttra sig över motionerna. Yttranden hava inkommit från lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen och länsstyrelserna samt hushållningssällskapen eller deras förvaltningsutskott. Vissa länsstyrelser hava vid sitt yttrande bilagt utlåtande från jordbrukskommissionen i länet eller länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott. En redogörelse för innehållet i allt väsentligt i samtliga yttranden lämnas i den vid detta utlåtande fogade bilagan, till vilken utskottet får hänvisa.

Frågor rörande vanhävdslagstiftningens tillämpningsområde.

Nu gällande lag den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk avser brukningsdelar, som äro av den beskaffenhet och omfattning och tillhöra sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller den s. k. norrländska arrendelagen eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Den norrländska arrendelagen gäller arrende av jord å landet inom Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län samt vissa delar av Örebro län, därest arrendet omfattar högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord samt jorden vid arrendeavtalets ingående äges av bolag eller ekonomisk förening eller ock av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen i ändamål att därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruket. De återopade bestämmelserna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom avse arrende av jord å landet inom rikets övriga delar, därest arrendet omfattar odlad jord till en vidd av minst 4 och högst 25 hektar samt jorden vid arrendeavtalets ingående tillhör jordägare av nyss angivet slag. Beträffande brukningsdel, som sålunda faller under uppsiktslagen, föreskrives, att uppsikt skall hållas däröver att densamma ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Därest brukningsdel är utarrenderad, skall dock i regel lagen äga tillämpning endast i fråga om nödiga byggnader. Uppsiktslagen innehåller därjämte närmare bestämmelser om utövande av uppsikten och vidtagande av åtgärder för avhjälpan av vanhävd.

Enligt 11 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet räknas såsom inrösningsjord duglig åker och äng ävensom därtill odlingsbar mark av beskaffenhet, läge och omfång att med hänsyn till dessa och i övrigt föreliggande förhållanden dess odlande anses kunna ske med fördel; all annan mark räknas såsom avrösningsjord.

I kungörelse den 25 november 1927 (nr 417) hava lämnats närmare föreskrifter om, bland annat, vad såsom inrösnings- och avrösningsjord bör räknas.

Det har sedan gammalt i vårt land varit ett statsintresse att förhindra att jordens avkastningsförmåga genom vanhävd för framtiden i avsevärdare mån reduceras. Ända till slutet av 1700-talet gällde härutinnan föreskrifter, vilka i vidsträckt mån inskränkte ägarens dispositionsrätt över hans jord. Först genom förordningen den 21 februari 1789 vann såsom en avspiegling av de ekonomiska frihetsteorier, som under detta århundrade gjorde sig gällande, grundsatsen om ägarens fria och oinskränkta dispositionsrätt över jorden fullt burskap i vårt rättssystem.

Under de senare årtiondena av 1800-talet började emellertid en reaktion göra sig gällande mot de i förevarande fråga härskande åskådningarna. Närmaste anledningen härtill var att söka i de svåra missförhållanden, som uppstått genom trävaruindustriens omfattande jordförvärv i Norrland. I sina ämbetsberättelser yrkade sålunda länsstyrelserna i Västernorrlands och Västertobottens län åtgärder mot den vanvård av jordbruket, som i stor omfattning förekom å sågverksägares och trävaruhandlares hemman.

I anledning av väckt motion beslöt riksdagen år 1901 skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna måtte kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas, ävensom om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill förhållandena kunde föranleda.

Denna riksdagens skrivelse föranledde Kungl. Maj:t att tillsätta en kommitté för utredning av norrlandsfrågan, den s. k. *norrlandskommittén*. I sitt år 1904 avgivna betänkande framlade kommittén förslag dels till särskild arrendelag, avseende den i trävaruindustriens besittning varande jordbruksjorden i Norrland och Dalarna, dels ock till lag i syfte att förhindra vanhävd av samma jord.

Kommittén tog i sitt förslag sikte endast på den vanvård, vilken syntes innebära ett medvetet åsidosättande av jordbruket på grund av att jordägaren icke hade någon lust att vara jordbrukare utan fått sina intressen riktade åt annat håll. Vanhävdslagen föreslogs därför att gälla endast *jord, tillhörig bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, som ej å fastigheten hade sitt bo och hemvist samt uppenbarligen besatte den huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen*. Hos några andra än dylika jordägare syntes nämligen ifrågavarande medvetna åsidosättande av jordbruket icke kunna tänkas förekomma. En vanlig enskild jordägare måste nämligen i regel för att kunna tillgodose sina egna omedelbara behov av jordbrukets naturaprodukter ägna delta större omsorg. En särskild anledning att sammanställa den föreslagna vanhävdslagen med genomförandet av den särskilda arrendelagen fann man däri, att jordägarna kunde befaras finna den senare för sig så betungande, att de hellre nedlade jordbruket å

sina fastigheter än underkastade sig att sluta arrendeavtal enligt den nya lagen.

Tre reservanter, herrar *Clæson*, *Kempe* och *Lindman*, ville däremot ålägga alla klasser av jordägare, således jämväl bönderna, att hålla odlad jord vid makt. Skadan för det allmänna, framhölls det i reservationen, bleve lika stor om vanhävdande av jord förekom på det ena eller det andra hemmanet. Det komme vidare att väcka rättmätig harm, att lagen ej gällde mot en jordägare, som gjorde sig skyldig till uppenbar vanhävd, lika väl som mot hans granne, vilken senare endast i lika eller kanske i mindre grad gjorde sig skyldig till samma fel.

I proposition till 1907 års riksdag föreslogs, att lagen skulle gälla *all i enskild ägo varande jord* inom de trakter, där arrendelagen skulle hava giltighet. Som motivering till denna utvidgning av lagens tillämplighetsområde anfördes i propositionen, att det visserligen måste medgivas, att det endast varit å bolags- och skogsspekulanter jord, som de missförhållanden, vilka påkallade lagstiftningens ingripande, i någon betänkligare grad framträtt. Men då lagen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som förorsakades av en svårare vanhävd, samt denna skada vore lika stor, i vems hand det vanhävdade hemmanet än befunne sig, syntes följdriktigheten kräva att, såsom reservanter inom norrlandskommittén samt jämväl vissa befallningshavande påyrkat, lagen utsträcktes att gälla all i enskild ägo varande jord. Från lagens tillämpning skulle dock undantagas jordägare, som på grund av fattigdom eller annan giltig orsak var urständ-satt att avhjälpa vanhävd.

Lagutskottet förklarade sig icke kunna i oförändrat skick godkänna propositionen utan framlade i stället i sitt utlåtande i ärendet ett förslag, som i huvudsak överensstämde med norrlandskommitténs. Kamrarna stannade i olika beslut, i följd varav frågan föll.

Vid 1908 års riksdag återkom frågan i form av motioner. Kamrarna stannade emellertid även då i olika beslut, i följd varav frågan ånyo förföll.

Vid riksdagen 1909 framlade Kungl. Maj:t förslag till dels »lag om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne» dels ock »lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne». Sistnämnda förslag hade därvid erhållit sådan avfattning, att lagen allenast skulle suppleras arrendelagen och äga den innebörd att sådana jordbruk, därå arrendelagen skulle vara tillämplig i händelse de utarrenderades, men som icke på sådant sätt upplätes, icke finge nedläggas utan fortfarande skulle uppehållas såsom jordbruk. Lagen skulle alltså endast vara tillämplig å bolag, ekonomiska föreningar och skogsspekulanter tillhöriga fastigheter, som icke voro utarrenderade enligt den norrländska arrendelagen.

Lagutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag så gott som oförändrat. I avgiven reservation påyrkades en sådan formulering av lagen, att då fastighet utarrenderats enligt den norrländska arrendelagen, uppsikt skulle hållas över huru jordägaren fullgjorde sin byggnadsskyldighet.

Vid behandlingen i kamrarna stannade dessa i olika beslut. Ett av lag-

utskottet uppgjort sammanjämningsförslag, innefattande reservantens förslag, antogs emellertid av båda kamrarna, varefter den 25 juni 1909 — samtidigt med norrländska arrendelagen — utfärdades lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna. Uppsiktslagen gällde fastigheter, å vilka åker och äng funnos i den omfattning, att självständigt jordbruk kunde idkas å dem. I fråga om den jord, varå uppsiktslagen och norrländska arrendelagen ägde tillämpning, förelåg viss olikhet. Sistnämnda lag gällde nämligen arrendegård med en inrösningsjord av minst fyra hektar.

Vid riksdagen 1917 förekom åter frågan om lagstiftningsåtgärder för att sätta statsmakterna i stånd att kunna ingripa mot försumlighet och vanvård i fråga om jordens brukning. De då rådande tidsförhållandena hade nu givit frågan särskild aktualitet. I andra kammaren väcktes ej mindre än fem motioner i ämnet. Sålunda yrkades bland annat, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t ville framlägga förslag till en hela riket omfattande vanhävdslag. Lagutskottet, som avstyrkte en sådan skrivelse, uttalade betänkligheter mot en vanhävdslagstiftning mot sådana grupper av jordbruk, som ägdes av yrkesjordbrukare, samt anförde härutinnan.

Det förefaller utskottet redan principiellt möta stora betänkligheter att stifta en vanhävdslag för alla dylika jordbruk. Jordbrukaren liksom andra yrkesidkare får väl i allmänhet antagas av eget intresse sköta sitt yrke efter bästa förmåga. Yrkesskicklighetens höjande bör här vinnas på upplysningens väg och genom understöd. Visserligen kan sägas, att ett tillfyllestgörande bruk av landets odlade jord är så viktigt för landet och dess invånare, att här dock måste särskild hänsyn göras gällande. Men utskottet tror ej, att i dessa fall vanhävd förekommer i så stor utsträckning, att någon tvingande nödvändighet föreligger att, såsom i gamla dagar i viss mån gällde, åtminstone i lagen sätta jordbrukarna till yrket under uppsikt i deras sätt att hävda jord och byggnader. Säkerligen skulle också en sådan lagstiftning icke utan fog möta ett allmänt och förbittrat motstånd från bondeklassen och övriga jordbrukare.

Frågan förföll genom olika beslut hos kamrarna.

Vid riksdagarna 1918—1920 framfördes motionsvis yrkanden om en hela landet omfattande vanhävdslag samt om vissa andra åtgärder till förekommande av vanhävd. Ingen av dessa motioner föranledde dock någon riksdagens åtgärd.

Sedan Kungl. Maj:t under år 1918 förordnat häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet biträda vid en allsidig utredning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagen, framlade de sakkunniga den 10 november 1921 den begärda utredningen.

Herrar Wihlborg och Nilsson hava i sin utredning omnämnt, att, ehuru undersökningen ej direkt inriktats på berörda spörsmål, från åtskilliga håll framkommit uttalanden av innehåll, att det principiellt riktiga vore, att uppsiktslagen gällde all jordbruksjord, oberoende av vem som vore ägare till jorden. Sådana uttalanden hade gjorts ej blott av representanter för bolag

— vilket vore helt naturligt — utan även av andra personer såsom arrendatorer, ledamöter av jordbrukskommissionerna och bönder, med vilka de sakkunniga under sina resor sammanträffat. Även i en del av svaren från ortsmyndigheterna å vissa av de till dem utställda frågor hade samma uppfattning kommit till uttryck. Sålunda yttrade hushållningssällskapets förvaltningsutskott i ett av de norrländska länen, att uppsiktslagen i sin nuvarande form vore att betrakta såsom en klasslag och att densamma av denna anledning på många håll ansåges förhatlig, varjämte framhölls, att för produktionen all jord hade samma betydelse, vadan den ock från det allmännas sida borde behandlas lika, oavsett i vems hand den befunde sig. Ytterligare två förvaltningsutskott yttrade sig i samma riktning, därvid dock det ena utskottet gjorde den reservation, att därest uppsiktslagen skulle utsträckas till enskild jord i allmänhet, lagens bestämmelser borde gälla även för mellersta och södra Sverige. — Wihlborg och Nilsson hava emellertid ansett berörda fråga icke vara hänskjuten till deras bedömande.

I sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande, del VI, framlade *jordkommissionen* ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, vilken lag var avsedd att omfatta hela landet och gälla all i enskild ägo varande jord av sådan storlek, att å fastigheten funnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj. I motiveringen till denna lag anförde kommissionen bl. a. följande.

I fråga om den omfattning, som bör givas en för hela riket gällande vanhävdslagstiftning, skulle måhända tvekan kunna råda därom, huruvida densamma icke lämpligen borde i likhet med den norrländska uppsiktslagen inskränkas till den jord, vars ägare komme att drabbas av den sociala arrendelagstiftningen och friköpningslagstiftningen. Till stöd för en dylik begränsning av lagstiftningen kan anföras dels att vanhävdslagens karaktär av komplement till de sociala arrende- och friköpningslagarna uppenbarligen icke kräver en vidsträcktare omfattning av densamma, dels ock att därmed skulle de fall av vanhävd, som hitintills varit talrikast och mest svårartade, komma att träffas av lagen. Det kan emellertid icke förbises, att lagen grundar sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk medför, samt att denna skada är lika stor, i vilkens hand än den vanhävdade fastigheten befinner sig. Följdriktigheten torde sålunda enligt kommissionens förmenande kräva, att lagen gives den omfattning, att den kommer att avse vanhävd av *all i enskild ägo varande jord*.

Det torde vidare icke kunna fråsnes, att med en sådan begränsning av vanhävdslagstiftningen, som ovan omförmäls, fall kunna inträffa, vilka för den allmänna rättskänslan skulle te sig synnerligen kränkande. Tänkbart är nämligen, att en jordägare, vilken lagen enligt nämnda begränsning ej skulle avse, gör sig skyldig till synnerligen svårartad vanhävd av sitt jordbruk. Det kunde då ej annat än väcka rättmätig harm, att ingripande från det allmännas sida ej kunde ske mot honom likaväl som mot hans granne, vilken kanske i mindre grad låtit vanhävd komma sig till last.

Av det under 1921 avgivna betänkandet angående den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar framgår också, att till utredning från åtskilliga håll inom orterna framkommit uttalanden av innehåll, att uppsiktslagen borde gälla all jordbruksjord, oberoende av vem som vore ägare till jorden.

I fråga om lagens tillämpning hava billighetsskäl krävt ett undantag. Där jordägaren på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak är urståndsatt

att avhjälpa det lägevall, varuti hans hemman, kanske av samma orsak, råkat, vore det obilligt att mot honom företaga den i lagen föreskrivna procedur, som då skulle innebära, att han vid strängt ansvar förelades att vidtaga åtgärder, som vore honom omöjligt att utföra. I enlighet med vad sålunda anförts har lagens tillämplighet modifierats.

Inom jordkommissionen anfördes reservation av herr *Lindhagen*, som ansåg, att under lagen borde falla enskild tillhörigt jordbruk, som på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende; därigenom blev det även obehövt att stadga undantag för fall, då jordägaren vore medellös eller eljest urståndsatt att avhjälpa vanhävd; jordbruk skulle anses hava på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende, då det under minst 15 år i följd brukats av annan än jordägaren.

Herr *Lindhagen* anförde följande.

Vanhävdslagen kommer därigenom att fylla sin första uppgift att vara ett stöd för arrendelagen och friköpningslagen. Utan en vanhävdslag kan nämligen äventyras, att jordägare kringgå arrendelagen och friköpningslagen genom att nedlägga jordbruket eller låta det på ett vanvårdande sätt skötas av någon för ändamålet anställd eller beordrad person. Detta var också ett huvudskäl för norrlandskommitténs förslag till vanhävdslag.

Emellertid har, såvitt vanhävdslagen angår, ofta ifrågasatts, att den borde äga tillämpning å alla jordbruk. Detta har ock nu föreslagits av jordkommissionen, blott med det villkoret, som sagts, att jordbruket kan lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj.

Det synes mig dock med stort fog kunna ifrågasättas, huruvida den stora mängden småbrukare, såsom de verkliga yrkesidkarna på jordbrukets område, böra underkastas en sådan lagstiftning. Det ligger i deras intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd. Visserligen har uppsikten icke ordnats på det sättet, att en obligatorisk inspektion skall, såsom i gamla tider, äga rum genom statens tjänstemän på bondegårdarna. Ett ingripande bör äga rum allenast, i den mån anmälan om uppkommen vanhävd i ett visst fall inlupit eller annorledes blivit känt. Detta gör saken mindre äventyrlig. Frånsett emellertid denna omständighet synes mig fortfarande som tillförene något behov eller fog icke förefinnas att anordna en särskild kontroll på de yrkesmässiga jordbrukarna i landet till skillnad från de flesta andra yrkesmän.

Det gives emellertid vissa kategorier av jordägare, som hava i sin ägo jordbruk, vilka icke pläга upplåtas på varaktigt arrende men ändock särdeles ofta råka i förfall, nämligen åtskilliga större jordbruk. Det klagas ofta över, att vissa gods skötas dåligt eller råkat i uppenbar vanhävd. Vanligen är detta fallet med sådana gods, på vilka ägaren sällan är bosatt (absentister) eller vilkas ägare försummar jordbruket på grund därav, att han har sina intressen och inkomster även från andra håll och lämnar sitt jordbruk till spillo av liknöjdhet för detsamma. Denna erfarenhet blir aktuell för lagstiftningen, då en vanhävdslag, såsom nu är fallet, ifrågasättes att utsträckas till södra och mellersta delarna av riket, där de större enskilda jordbruksdomänerna huvudsakligen förefinnas. Det är här företrädesvis själva jorden, som är utsatt för vanhävd, varemot faran plägar vara mindre överhängande för åbyggnaderna.

Möjligheter till ett ingripande för sådana fall synas mig därför i vanhävdslagen också böra inrymmas. En gränslinje bör således här uppdragas mellan gods och bondejordbruk. Vill man följa utkastet till arrendelag, bör gränsen

dragas så, att under vanhävdslagen falla alla jordbruk med en areal av mera än 25 hektar odlad jord. Enligt förslaget I i kommissionens betänkande för bildande av nya jordbruk drages åter gränsen så att till gods hänföras egendommar, som äga ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar. Denna senare gräns synes mig böra åtminstone för närvarande godtagas. Inom den falla säkerligen merendels just sådana egendommar, där fara för vanhävd i stor utsträckning över vida arealer kan förekomma. Erfarenheten må sedan giva vid handen, huruvida ett vidgande av lagens tillämplighetsområde på denna punkt bör äga rum.

Vid 1924 års riksdag väcktes inom riksdagens båda kamrar (I: 93 och II: 174) motioner, vari hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt vissa angivna huvudgrunder, vilka i det väsentliga överensstämde med jordkommissionens förslag.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 40, anförde andra lagutskottet bland annat följande.

Såsom komplement till en social arrendelagstiftning är enligt utskottets mening *en lagstiftning mot vanhävd att tillråda*.

Torde sålunda enighet råda om behovet av en sådan lagstiftning som den, varom nu är fråga, lära däremot meningarna lätt gå isär, då det gäller att taga ståndpunkt till *frågan, vilken omfattning en dylik lagstiftning lämpligen bör äga*. Principiella skäl synas utskottet tala för att lagstiftningen i överensstämmelse med vad motionärerna yrkat gives tillämplighet å all i enskild ägo varande jord. Ur det allmännas synpunkt är den skada, som genom vanhävd av odlad jord uppstår, lika stor i vems hand jorden än befinner sig. Skall lagstiftningen begränsas att avse endast vissa kategorier av jordägare, möta givetvis också stora vanskligheter vid uppdragandet av gränserna. Huru dessa än fastställas, komma med all sannolikhet fall att inträffa, vilka, såsom jordkommissionen framhållit, skulle för den allmänna rättskänslan vara i hög grad kränkande. För folkuppfattningen skulle det nämligen säkerligen verka såsom en oegentlighet och orättvisa, att exempelvis av två närbelägna fastigheter, vilka båda av sina ägare vanhävddades, ingripande från det allmännas sida blott kunde ske beträffande den ena, medan till följd av lagens begränsning vanhävden å den andra finge opåtalat fortgå. Desto betänkligare skulle detta te sig, om det, såsom anledning finnes att antaga, bleve de fall, där vanhävden vore störst, vilka komme att falla utom lagens räckvidd. Erfarenheten har visat, att den grövsta vanhävden av jordbruk merendels förekommer å fastigheter, vilka förvärvats i ett eller annat spekulations syfte. En av lagstiftningens förnämsta uppgifter måste således vara att förekomma vanhävd just å dessa s. k. enskilda spekulanter tillhöriga hemman. Emellertid torde det knappast låta sig göra att, om man önskar en fullt effektiv lagstiftning, tillfredsställande utforma denna så, att den väl komme att träffa de nämnda personer, men ej samtidigt andra enskilda jordbrukare. Den av herrar Wihlborg och Nilsson verkställda undersökningen angående den norrländska uppsiktslagen har sålunda ådagalagt, att denna lag, ehuru den i stort sett synes hava haft goda verkningar, dock i nu ifrågavarande avseende visat sig vara föga effektiv. Att, såsom nämnda sakkunniga ävensom vissa reservanter inom jordkommissionen föreslagit, tillägga mantalsskrivning ensamt avgörande betydelse synes även mindre tillfredsställande. Väl är det sant, att för närvarande en enskild spekulant endast mera sällan låter mantalsskriva sig på den fastighet, han vill utnyttja, men det torde dock ej böra förbises, att därest en mot spekulanterna riktad lagstiftning gives tillämplighet

allenaft å fastigheter, därå ägaren icke är mantallsskriven, dessa skola i större omfattning än nu låta mantallsskriva sig på de av dem i spekulationssyfte förvärvade fastigheterna, för vilket förfarande hinder merendels ej skulle möta. Önskar man i vanhävdslagstiftningen vinna ett effektivt skydd mot den skada, som tillfogas det allmänna genom spekulanternas ödeläggande av jordbruk, gives sålunda enligt utskottets mening näppeligen någon annan möjlighet än att denna lagstiftning göres tillämplig å vanhävd av all enskild jord. Flertalet av de myndigheter, vilka yttrat sig i denna fråga, hava, såsom av det föregående framgår, också obetingat uttalat sig för, att därest en vanhävdslagstiftning komme till stånd, denna borde erhålla en dylik omfattning. Då lagstiftningen givetvis icke bör hava till uppgift att kontrollerande ingripa i de enskildas skötsel av deras jordbruk i andra fall, än där dettas existens är genom vanhävden uppenbarligen hotad, torde det ej vara att befara, att lagstiftningen genom en sådan utvidgning i sin praktiska tillämpning skulle få någon väsentligt ändrad betydelse jämfört med om den i likhet med den norrländska uppsiktslagen endast avsåge bolag och spekulanter. Det synes nämligen vara ringa anledning befara, att andra jordägare än de, vilkas intressen icke omedelbarligen äro riktade å jordbrukets avkastning, kunna finna det med sin fördel förenligt att försumma detta till den grad, att vanhävd komme att föreligga i den utsträckning, som den ifrågasatta lagen för sin tillämplighet skulle förutsätta.

Om än sålunda vägande skäl synas tala för en lagstiftning av den omfattning, som i motionerna påyrkats, vill utskottet dock ingalunda förneka, att möjligen praktiska hänsyn kunna föranleda därtill, att densamma icke erhåller större räckvidd än den förordade sociala arrendelagstiftningen. För en sådan begränsning talar ock, att lagstiftaren redan i fråga om de nordligare delarna av landet gått in därför, samt att denna lagstiftning, såsom nämnts, i stort sett visat sig fylla sin viktiga uppgift.

Erhåller den nu ifrågasatta lagstiftningen tillämpning å all enskild jord, synes utskottet nödigt att, såsom ock av jordkommissionen föreslagits, undantag göres för sådana fall, där jordägaren på grund av fattigdom eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa förefintlig vanhävd å sin jord.

Vid utskottets utlåtande var fogad en reservation beträffande utskottets motivering av herr *Linder m. fl.* I reservationen anfördes bl. a. Övervägande grunder tala för, att lagstiftningen även i fortsättningen bör inskränka sig, åtminstone tillsvidare, till att ställa sig på norrlandslagens ståndpunkt. Lagen fyller med förenämnda begränsning på samma gång sin uppgift att vara ett nödvändigt komplement till den sociala arrendelagen för upprätthållande av dennas effektivitet. Det kan ock allvarligt ifrågasättas, huruvida något större behov eller fog förefinnes att anordna en särskild kontroll också på de yrkesmässiga jordbrukarna till skillnad från de flesta andra yrkesmän. Det ligger i den stora mängden bönders, de verkliga yrkesidkarnas på jordbrukets område, intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd.

På utskottets hemställan avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri riksdagen hemställde, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

I anledning av 1924 års riksdagsbeslut tillkallade Kungl. Maj:t under samma år fyra sakkunniga, de s. k. *jordsakkunniga*. Den 3 september 1926 av-

lämnade dessa betänkande, innehållande förslag till vanhävdslagstiftning. Beträffande lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare anförde de sakkunniga.

Då det nu ifrågasättes att utsträcka den speciella arrendelagstiftningen att omfatta hela landet, torde det ej vara anledning att frångå den gällande grundsatsen, att en vanhävdslag endast skall utgöra ett komplement till den speciella arrendelagstiftningen. Härmed är också omfattningen av vanhävdslagstiftningen given med hänsyn såväl till skilda grupper av jordägare som ock till vederbörande jordbruks storlek. Allenast beträffande sådan jord, som, därest den varit utarrenderad, skolat, om ej undantag däriifrån medgivits, vara underkastad de av de jordsakkunniga föreslagna särskilda bestämmelser om vissa jordbruksarrenden under bolag, ekonomiska föreningar samt enskilda industriidkare och trävaruhandlare, synes vanhävdslagen böra vara tillämplig. De föreslagna särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden torde ej vara av den beskaffenhet, att de såsom komplement tarva särskilda vanhävdsbestämmelser. Vanhävdslagen skall sålunda gälla jord, tillhörig bolag eller ekonomiska föreningar eller ock enskilda personer, som driva industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter. Från lagens tillämplighet böra undantagas aktiebolag och föreningar, som erhållit lån från statens egnahemslånefond eller jordförmedlingsfond, samt enskilda spekulanter, som uppenbarligen besitta fastigheten för annat ändamål än att i sin rörelse utnyttja till densamma hörande skog, torvmosse, stenbrott eller annan dylik naturtillgång. Lagen skall vidare, i likhet med vad som föreslagits i den särskilda arrendelagstiftningen, avse sådana brukningsdelar, som omfatta odlad jord till en vidd av minst två och högst tjugufem hektar. Det avgörande blir således ej om en hel kameral eller lantmäteriteknisk fastighet innehåller odlad jord till nu angiven areal utan huruvida viss brukningsdel av en dylik fastighet omfattar sådan areal. Med denna avfattning kommer lagen även att omfatta torp och därmed jämförliga lägenheter, såvitt de innehålla odlad jord till nu angiven omfattning.

Över jordsakkunnigas förslag i fråga om vanhävdslagstiftningen hava yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Beträffande yttrandenas innehåll får utskottet hänvisa till sitt utlåtande nr 17/1931 sid. 10—11.

Vid 1927 års riksdag framlades genom proposition, nr 191, förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta lagförslag var i huvudsak byggt på jordsakkunnigas förslag i ämnet.

I motioner framfördes förslag till utsträckt omfattning av lagen.

Sålunda hemställdes i de likalydande motionerna I: 290 av herr *Sandén m. fl.* och II: 398 av herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.*, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i propositionen, att lagen komme att gälla även för de arrendejordbruk under fideikommiss, som omförmäldes i 54 § i det för riksdagen framlagda förslaget till ändring i nyttjanderättslagen, ävensom för vissa andra jordbruk, som omförmäldes i 56 § i samma lagförslag, med den arealbegränsning, som för sådana arrendejordbruk kunde komma att bliva fastställd.

I en av herr *Lindhagen m. fl.* väckt motion I: 315 yrkades, att riksdagen ville besluta sådant tillägg till ovannämnda lag eller, om detta icke bifölles,

åtminstone till norrlandslagen, att lagen komme att gälla även jordbruksärenden under fideikommiss och vissa andra jordbruksärenden, om vilka stadgades i 54—56 §§ av förslaget till social arrendelagstiftning.

Slutligen hemställdes i en av herr *Lindhagen* väckt motion I: 316, att riksdagen ville besluta, att uppsiktslagen utsträcktes att omfatta sådana gods, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar.

I sitt i ärendet avgivna utlåtande anförde sammansatt andra lag- och jordbruksutskott beträffande ovannämnda motioner följande.

Jordsakkunniga hava funnit de föreslagna särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden ej vara av den beskaffenhet, att de såsom komplement tarva särskilda vanhävdsbestämmelser. Denna uppfattning har departementschefen delat. Utskottet vill giva sin anslutning härtill och kan således icke biträda den i motionerna framförda åsikten, att uppsiktslagen borde erhålla tillämpning på även dylika jordbruk. Utskottet har för övrigt i sitt förutnämnda utlåtande nr 1 hemställt, att de av Kungl. Maj:t föreslagna särskilda bestämmelserna rörande den senare kategorien av arrenden icke skola godtagas av riksdagen.

I fråga om herr *Lindhagens* yrkande i motionen I: 316 vill utskottet erinra, att samma yrkande framställt av herr *Lindhagen* i hans reservation till jordkommissionens betänkande i ämnet. Då utskottet anser, att uppsiktslagen helt bör ansluta sig till arrendelagens särskilda bestämmelser rörande arrenden under bolag och övriga med dem i förevarande hänseende jämställda rättssubjekt, följer härav, att utskottet ej heller kan biträda herr *Lindhagens* sist omförmälda yrkande.

Under återopande härav hemställde utskottet, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utskottets betänkande var fogad en reservation av herr *Linder m. fl.* Reservanternas däri framställda yrkande innebar, att lagen skulle vara tillämplig jämväl å jordbruksarrenden under fideikommiss och å de arrenden, som omnämndes i 56 § av Kungl. Maj:ts förslag till arrendelag.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vid 1929 års riksdag väcktes inom riksdagens båda kamrar likalydande motioner, I: 107 av herr *Möller* och II: 181 av herr *Hansson* i Stockholm, vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

Under återopande bland annat av vad tidigare i ämnet förekommit uttalade motionärerna den meningen, att vanhävdslagen borde omfatta all i enskild ägo befintlig odlad jord jämte nödiga åbyggnader.

Andra lagutskottet anförde i sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 30:

Det vid innevarande års riksdag framställda yrkandet innebär, att riksdagen skulle, med frånträdande av sin år 1927 intagna ståndpunkt, hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till en vanhävdslagstiftning, som skulle omfatta alla enskilda jordägare och alla jordbruksfastigheter oavsett deras storlek.

Såsom skäl för nödvändigheten att giva vanhävdslagen denna utsträckning har bland annat anförts, att en lagstiftning på detta område »ej kan förr än

den kommer att gälla alla jordägare befrias från att vara en slags klasslag tillkommen i syfte att hålla efter vissa grupper av jordägare». Den begränsning av vanhävdslagens giltighetsområde, mot vilken motionärerna vända sig, beror emellertid därpå, att denna lag är ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen, varav följer, att den sistnämnda lagstiftningens omfattning blivit bestämmande för vanhävdslagens.

En vanhävdslagstiftning gör sig kännbar ej blott för de jordägare, som av bristande vilja eller insikt vanvårda sin fastighet, utan även för de, som sakna tillräckliga ekonomiska resurser för dess lämpliga skötsel, samt för de, som av ekonomiska skäl föranledas att övergå till viss annan driftform vid brukandet av sin egendom. De betänkligheter, som man med hänsyn härtill kan hysa mot en utsträckning av vanhävdslagen till att gälla för landets alla jordbruksfastigheter, framträda med ökad styrka under innevarande för jordbrukarna svåra ekonomiska tider. Vid en ifrågasatt mindre omfattande utvidgning av vanhävdslagen till att avse vissa större jordägare, vilka innehava egendom utöver viss areal och visst taxeringsvärde, skulle så stora svårigheter möta vid fastställandet av lagstiftningens gränser, att en tillfredsställande lösning knappast synes kunna ernås.

Utskottet förbiser icke, att därest de ogynnsamma ekonomiska förhållanden, under vilka vårt jordbruk arbetar, skulle medföra ett nedläggande i större omfattning av särskilt mindre jordbrukslägenheter i vissa trakter, detta vore ägnat att tilldraga sig statsmakternas uppmärksamhet. En sådan företeelse skulle emellertid knappast i första rummet påkalla tillgripande av vanhävdslagstiftning utan böra närmast behandlas under beaktande av dess ekonomiska orsaker.

Under återopande härav hemställde utskottet, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utskottets utlåtande voro fogade reservationer dels av herr *Linder*, dels av herr *Thorberg m. fl.*, som yrkade, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, huruvida och på vilket sätt en utvidgning av vanhävdslagen borde ske till att omfatta andra slag av jordbruk än dem, för vilka lagen vore gällande, dels ock av herr *Lindhagen*, som hemställde, att riksdagen ville begära skyndsamt förslag om att gällande lag måtte utvidgas att få tillämpning även å jordbruksarrenden under gods och därmed jämställda enskilda jordbruk samt å vissa dylika domäners huvudgårdar.

Utskottets hemställan vann riksdagens bifall.

Vid 1931 års riksdag väcktes åter inom riksdagens båda kamrar likalydande motioner, I: 134 av herr *Möller m. fl.* och II: 198 av herr *Hansson* i Stockholm *m. fl.*, vari bl. a. yrkades, att gällande uppsiktslag skulle utsträckas till att omfatta även andra slag av jordbruk än dem, som nu falla under lagen.

Andra lagutskottet anförde i sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 17, bl. a.

Den nuvarande uppsiktslagen har tillkommit som ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Denna lagstiftning avser vissa fastigheter, som tillhöra bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda s. k. skogsspekulanter, och ålägger i flera avseenden jordägaren strängare förpliktelser vid utarrendering än som funnits påkallade beträffande övriga arrenden. I syfte särskilt att förhindra, att de brukningsdelar, som omfattades av den sociala arrende-

lagstiftningen, nedlades, ansågs det nödvändigt att fullständiga arrendelagstiftningen med en lagstiftning om uppsikt å sådana brukningsdelar. Uppsiktslagens giltighetsområde har fastställts i överensstämmelse härmed, och dess bestämmelser hava utformats i anslutning till det sålunda angivna syftet.

Det torde därför ur lagteknisk synpunkt vara mindre lämpligt att utvidga gällande uppsiktslag till att omfatta även sådana jordbruk, som icke beröras av den sociala arrendelagstiftningen. Skulle motionärernas önskemål tillgodoses, skulle detta måhända erfordra, att en härefter särskilt avpassad vanhävdslagstiftning utarbetades.

Frågan att införa en vanhävdslagstiftning för all i enskild ägo befintlig jord har, såsom ovan nämnts, vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens övervägande. De krav, som i denna riktning framförts, hava emellertid icke vunnit bifall. Utskottet finner ej heller skäl att frågå den standpunkt i ämnet, som utskottet intog vid 1929 års riksdag. Att anordna kontroll över huru jordbrukarna utöva sin näring skulle ur principiell synpunkt måhända komma att betraktas som ett första steg mot införande av en uppsiktslagstiftning för näringsidkare över huvud. Utskottet vill ingalunda bestrida, att det är ett allmänt intresse av synnerlig vikt, att den odlade jorden hålles i god hävd, men för det stora flertalet jordbrukare, vilka utöva lantbruk som yrke, torde en vanhävdslagstiftning icke vara erforderlig, då det ligger i deras eget intresse att så hävda jorden, att de därav kunna erhålla sin utkomst. Därest den yrkesmässige jordbrukaren av bristande vilja eller insikt låter vanhävds komma sig till last, torde han i regel inom kort bliva nödsakad att överlämna sin fastighet i andra händer.

Stora svårigheter skulle uppstå att i lag så utforma själva vanhävdsbegreppet, att jordägarens berättigade krav på den rörelsefrihet, som kan vara nödvändig, särskilt för driftens omläggning i kristider, bleve tillgodosedda.

I den mån vanhävds förorsakas av ekonomiska svårigheter för jordägaren, torde det icke i första hand vara påkallat att tillgripa lagstiftning till förhindrande härav. Såsom utskottet framhöll i sitt utlåtande i ämnet vid 1929 års riksdag, böra dylika fall av vanhävds främst behandlas under beaktande av deras ekonomiska orsaker. Även om, såsom motionärerna ifrågasatt, vid lagstiftning hänsyn skulle tagas till vederbörandes ekonomiska oförmåga att sköta sitt jordbruk, skulle det vid tillämpningen bliva synnerligen vanskligt att avgöra, i vad mån sådan oförmåga verkligen föreligger.

Därest lagstiftningen skulle begränsas till att avse endast vissa större jordbruksfastigheter, skulle, såsom utskottet tidigare erinrat, så stora svårigheter möta vid uppdragandet av lagstiftningens gränser, att en tillfredsställande lösning knappast skulle kunna ernås.

På grund av vad sålunda anförts anser sig utskottet icke kunna förorda bifall till motionärernas ifrågavarande yrkande.

Reservationer anfördes dels av herr *Linder m. fl.*, vilka ansågo, att riksdagen borde hemställa om utredning huruvida, i vilken mån och på vilket sätt en lagstiftning för beivrande av uppenbar vanhävds må komma till stånd, omfattande jordbruk av andra slag än dem som falla under den nu existerande uppsiktslagen, dels ock av herr *Lindhagen*, vilken ansåg, att riksdagen borde begära förslag i syfte att gällande uppsiktslag måtte utvidgas och få tillämpning jämväl å mindre jordbruksarrenden under fideikommiss och andra större gods samt å fideikommissfastigheter och andra större jordbruksdomäner.

Utskottets hemställan vann riksdagens bifall.

På förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 41) hemställde *1931 års riksdag* i skrivelse den 30 maj 1931, nr 323, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om fortsatt utredning rörande utvidgning av 1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom ävensom av den norrländska arrendelagen och uppsiktslagen att omfatta jämväl vissa stiftelser samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I proposition, nr 191, till *1932 års riksdag* framlades förslag till lag om ändring i 1925 års ovannämnda lag, avseende bl. a. lagens utvidgning till att avse även stiftelser. I denna proposition uttalade föredragande departementschefen att den i riksdagens ovannämnda skrivelse nr 323 berörda frågan om utvidgning av den norrländska arrendelagen och uppsiktslagen att omfatta vissa stiftelser krävde ingående utredning och icke vore av den brådskande beskaffenhet som spörsmålet om ändring i förbudslagen.

Detta uttalande lämnades av andra lagutskottet (utlåtande nr 34), som behandlade propositionen, samt av riksdagen utan erinran.

Sedan *1936 års riksdag* på förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 30) genom skrivelse den 25 april 1936, nr 180, hemställt om utredning beträffande vissa angivna frågor rörande arrendelagstiftningen tillkallade chefen för jordbruksdepartementet, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 8 maj 1936, fem sakkunniga för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande arrendelagstiftningen. Enligt direktiven för de sakkunniga, som antogo benämningen *1936 års arrendeutredning*, skulle uppdraget bland annat avse en omprövning av frågan om den sociala arrendelagstiftningens tillämplighetsområde. I utredningsuppdraget borde emellertid även ingå att överväga och avgiva förslag till ändringar, som av utredningen kunde finnas påkallade, jämväl i andra författningar än nyttjanderättslagen och den norrländska arrendelagen, i den mån de ägde samband med eller eljest anknöte till förevarande lagstiftning, såsom 1927 års lag angående uppsikt å vissa jordbruk.

Förslag om utvidgning av uppsiktslagen framkom vid *1936 års riksdag* i anslutning till yrkanden om sänkning eller borttagande av den s. k. nedre arealgränsen inom den sociala arrendelagstiftningen (motionerna I: 159, II: 366 och II: 481). Efter förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 46) anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 maj 1936, nr 259, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt det är lämpligt att ändra bestämmelserna i de sociala arrendelagarna om minimiarealen för de jordbruk, som falla under lagarna, i syfte att åstadkomma sådana arealbestämmelser, att lagarna bliva tillämpliga å fastigheter, vid vilka arrendatorn av jordbruket kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, oavsett beskaffenheten av de ägoslag, som ingå i jordbruksenheten, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Andra lagutskottet framhöll i sitt berörda utlåtande, nr 46, att på grund av det nära samband, som förefunnes mellan de sociala arrendelagarna och uppsiktslagen, vore gränsdragningen mellan fastigheter, för vilka de sär-

skilda sociala arrendebestämmelserna skulle gälla, och andra fastigheter av betydelse jämväl för frågan om de fastigheter, som skulle vara underkastade uppsiktslagen.

Genom beslut den 8 juli 1936 uppdrog Kungl. Maj:t åt 1936 års arrendeutredning att i samband med den utredning, som anförtrotts densamma, upptaga de i skrivelsen nr 259 omförmälda spörsmålen till behandling.

Även vid 1938 års riksdag var frågan om uppsiktslagens tillämpningsområde föremål för riksdagens uppmärksamhet. Sålunda yrkades i motion I: 111 av herrar *Per Andersson* och *Sten*, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och framläggande av förslag till sådan ändring av lagen, att densamma jämväl komme att gälla för stiftelser. Vidare föreslogs i motion II: 77 av herr *Persson* i Norrby, att lagen måtte utsträckas till att även omfatta jordbruk av i lagen avsett slag med under 4 hektar inrösningsjord.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 32, hemställde andra lagutskottet — som förutsatte att de i motionerna berörda spörsmålen inom 1936 års arrendeutredning ägnades den uppmärksamhet de otvivelaktigt förtjänade — att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

1936 års arrendeutredning avlämnade den 9 november 1938 betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen (statens offentl. utr. 1938: 38). Förslaget innebär en utvidgning av den s. k. sociala arrendelagstiftningen. Denna skall enligt förslaget utsträckas till att avse jämväl torp och andra arrendefastigheter, som lyda under huvudgårdar tillhöriga enskilda personer eller fideikommiss, ävensom brukningsdelar ägda av stiftelser eller ideella föreningar. Såsom villkor för tillämpligheten föreskrives liksom nu att arrendefastigheten ej får omfatta större areal odlad jord än 25 hektar. De sociala arrendebestämmelserna skola med vissa undantag gälla även beträffande sådana småställen under hithörande ägarkategorier, vilka för närvarande lyda under den s. k. allmänna arrendelagen; den nuvarande nedre arealgränsen om 4 hektar har borttagits.

I fråga om tillämpningsområdet för uppsiktslagen anförde utredningen bland annat följande.

Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen framkallar i sin tur frågan om en utsträckning av 1927 års lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta följer redan därav, att nämnda lag för närvarande direkt ansluter till arrendelagstiftningen, nämligen på så sätt att den äger tillämpning allenast å brukningsdel, som är av den beskaffenhet och omfattning samt tillhör sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller norrländska arrendelagen eller vad i nyttjanderättslagen är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Uppenbart är emellertid, att frågan om uppsiktslagens tillämpningsområde icke kan behandlas enbart såsom en av formella skäl påkallad följdändring i anledning av arrendelagstiftningen. Utvidgas detta tillämpningsområde i samma omfattning som föreslagits beträffande den sociala arrendelagstiftningen, innebär detta, att en betydande mängd fastighe-

ter, vilka i flera hänseenden förete stora olikheter sinsemellan, komma att inrymmas under en offentlig kontroll, för vilken åtminstone vissa av de därav berörda ägarekategorierna hittills stått främmande. Vid bedömande härav framställer sig även till eftertanke, varför en lag, som synes ha till uppgift att förebygga vanhävd, till sin giltighet skall inskränkas till vissa slag av jordbruksfastigheter och icke ifrågakomma med avseende å den ur folkförsörjningssynpunkt vida viktigare jord, som står utan samband med den sociala arrendelagstiftningen. Denna fråga tangerar själva grunden för uppsiktslagen.

Såsom redan i inledningen till detta betänkande antytts, var det från början två skilda problemkomplex, som lågo till grund för strävandena att få till stånd en uppsiktslag. Å ena sidan tog man sikte på det önskemål, som *i och för sig* ur nationalekonomisk synpunkt föreligger, att jordbruksjord ej utsättes för vanhävd. Å andra sidan ville man med uppsiktslagen förebygga vissa i ekonomiskt och socialt hänseende skadliga verkningar — i form av vanhävd och minskning av antalet brukningsdelar — som kunde befaras bliva *en följd* av den skärpta arrendelagstiftningens genomförande. Ehuru uppsiktslagen, sådan den redan 1909 antogs, kan anses motsvara allenast det senare av de båda angivna huvudsyftena, har dock uppfattningen att lagen borde vara en självständig vanhävdslag spelat en framträdande roll och tagits till utgångspunkt för yrkanden om utsträckning av tillämpningsområdet eller principiell omläggning av lagens räckvidd och innehåll.

Ehuru inom arrendeutredningen icke saknats sympatier för en vanhävdslagstiftning av allmängiltig räckvidd, har arrendeutredningen likväl icke ansett sig kunna till närmare prövning upptaga denna vittutseende fråga. Det synes uppenbart att en sådan lagstiftning ej kan genomföras utan ingående undersökning, i vad mån behov föreligger av ett statligt ingripande av detta slag. Frågan härom synes även upprulla principiella spörsmål, vilka måste anses falla utom ramen för det åt arrendeutredningen meddelade uppdraget. Såsom skäl för en allmän vanhävdslagstiftning kan det i varje fall icke vara tillräckligt att åberopa, att man därigenom skulle undgå vissa, av uppsiktslagens begränsning till särskilda fastighetskategorier härrörande konsekvenser, vilka man förmenat stå i strid med en följdriktig tillämpning av principen om allas likhet inför lagen.

Arrendeutredningen anser sig sålunda böra utgå från att uppsiktslagen liksom hittills allenast skall utgöra ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Den skall avse ett ingripande mot vanhävd samt mot olämpligt nedläggande av brukningsdelar, men allenast i fråga om sådan jord, där dylika företeelser kunna uppkomma såsom följd av jordägares ovillighet att underordna sig skärpta arrendebestämmelser. Härav följer att uppsiktslagen icke bör erhålla större räckvidd än som motsvarar tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen. Huruvida uppsiktslagens räckvidd bör vara exakt lika med sagda tillämpningsområde eller mindre än detta, är däremot en fråga som tarvar särskilt överbäggande. Det gäller härvidlag att bedöma, huruvida den föreslagna utvidgningen av den sociala arrendelagstiftningen skulle föranleda därav berörda jordägare att i någon avsevärd omfattning nedlägga hittillsvarande arrendejordbruk. Ehuru fasta hållpunkter för detta bedömande knappast stå att uppbringa, förrän det visat sig huru den föreslagna arrendelagstiftningen uppfattas å jordägarehåll, har arrendeutredningen för lagförslagets utformning likväl måst bilda sig en mening i denna angelägenhet.

Vad beträffar de under fideikommiss, enskilda godsägare, stiftelser och ideella föreningar lydande fastigheter, till vilka den sociala arrendelagstift-

ningen enligt arrendeutredningens förslag skulle komma att utsträckas, kan det förefalla, som om behovet av det särskilda uppsiktssystemet skulle bliva mindre framträdande än i fråga om de fastigheter under bolag och därmed likställda, vilka för närvarande äro ställda under uppsikt. De farhågor som föranlett införandet av uppsikt lära nämligen delvis ha haft sin grund däri, att jordägare av sistnämnda kategori i främsta rummet ha sitt ekonomiska intresse riktat på tillgodogörandet av skogstillgångarna och att de måhända i viss mån bedöma frågan om jordbrukets vidmakthållande ur den industriella rationaliseringens synvinkel. Detsamma kan naturligen icke sägas om sådana jordägare, för vilka inkomsterna av jordbruket — det egna eller det utarrenderade — spela den viktigaste rollen. Att den föreslagna arrendelagstiftningen skulle föranleda någon märkbar omläggning av odlingsmarkens produktiva utnyttjande torde, åtminstone såvitt angår de egentliga jordbruksbygderna, näppeligen vara att befara.

Emellertid lärer det icke böra fränsas att de skärpta arrendebestämmelserna — och detta gäller främst den jordägaren ålagda nybyggnadsskyldigheten — även på nu förevarande område skulle kunna frammana en tendens till sammanslagning av brukningsdelar och måhända till nedläggande av mera avsidens belägna torpställen, med andra ord till en rationaliseringsprocess, vars närmare förlopp det kan vara ett socialt intresse att övervaka. Och därest det verkligen skulle förekomma, att god och välbelägen åkerjord utlades till skog eller finge ligga obrukad, utan att möjlighet funnes att lagligen beivra en dylik misskötsel, torde det kunna förutses, att den allmänna opinionen skulle starkt reagera mot en lagstiftning, som ej bättre tillgodosåge det allmännas intressen. Arrendeutredningen har i betraktande härav icke ansett sig kunna underlåta att föreslå uppsiktssystemets utsträckande även till de av den föreslagna sociala arrendelagstiftningen omfattade fastigheter, vilka lyda under fideikommiss, enskilda godsägare, stiftelser och ideella föreningar. Under förutsättning att bestämningen av begreppet vanhävd — såsom i 3 § föreslås — göres något mindre rigorös än vad nu är fallet, torde uppsiktslagens tillämplighet på nämnda fastigheter ej föranleda praktiska svårigheter av någon betydighet. Att uppsiktslagen, som i fråga om fastighetens byggnader äger tillämpning även när fastigheten är utarrenderad, medför en förstärkning av kontrollen över den sociala arrendelagstiftningens efterlevnad, utgör naturligen i och för sig en beaktansvärd fördel.

Bland de fastigheter — under ägare av skilda kategorier — vilka icke uppnå den nuvarande fyrahektarsgränsen, torde den grupp, som enligt arrendeutredningens förslag skulle undandragas från reglerna om minimitid, optionsrätt och förköpsrätt, i detta sammanhang påfordra viss uppmärksamhet. Det kan måhända sägas att den föreslagna arrendelagstiftningen icke beträffande dessa undantagna fastigheter — till största delen huggaretorp under skogsägande bolag — medför sådana förändringar, att man på grund därav har anledning vänta någon starkare tendens till nedläggande av dylika små jordbruk. Att nybyggnadsskyldighet ålägges jordägaren även beträffande sagda fastigheter torde nämligen i allmänhet icke medföra någon verklig ny börda för honom utan kan närmast jämföras med ett lagfästade av rådande praxis. Ett strängt vidhållande av tankegången, att uppsiktssystemets införande skulle betingas allenast av behov, som aktualiseras genom den sociala arrendelagstiftningen, skulle sålunda kunna leda till att berörda fastigheter undantoges från uppsiktslagen. Å andra sidan medför uppsikten beträffande utarrenderade brukningsdelar en förstärkt kontroll över nybyggnadsskyldighetens fullgörande, ett socialt skydd, på vilket arrendatorer å småställen kunna göra samma anspråk som övriga arrendatorer. Även ur lagtillämpningens synpunkt torde det vara lämpligast, att ifrågavarande fastig-

heter underställas samma kontroll, som funnits behövlig i fråga om andra till den sociala arrendelagstiftningen hänförliga fastigheter. Slutligen må i detta sammanhang erinras om de, bland annat i motioner till 1936 års riksdag, framförda yrkandena, att uppsiktssystemet borde utvidgas till att avse även brukningsdelar under fyrahektarsgränsen eller åtminstone sådana, vilka omfatta odlad jord till en vidd av minst två hektar. De iakttagelser rörande inträffade vanhävdsfall, vilka ligga till grund för dessa, av andra lagutskottet i viss mån beaktade krav, kunna tjäna till ledning även vid bedömandet av de framtida förhållanden, vilka i frågans nuvarande läge bliva avgörande.

På grundval av sålunda gjorda överväganden har arrendeutredningen föreslagit, att uppsiktslagen skall vara tillämplig, när brukningsdel är av den beskaffenhet och omfattning och tillhör sådan ägare, att de av utredningen föreslagna särskilda bestämmelserna för vissa jordbruksarrenden helt eller delvis äga tillämpning, när brukningsdelen utarrenderas. Mellan tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen och uppsiktslagen skall sålunda även enligt arrendeutredningens förslag råda full överensstämmelse.

Beträffande *vanhävdslagstiftningens omfattning i geografiskt hänseende* må — utöver vad förut nämnts — framhållas, att den norrländska uppsiktslagen i sin ursprungliga avfattning gällde de fyra nordligaste länen samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län. Lagen utsträcktes sedermera dels genom lag den 10 maj 1912 till återstående delar av Gävleborgs län och dels genom lag den 2 maj 1917 till Värmlands län. Den år 1927 antagna lagen har avseende å hela landet.

Med anledning av det i nu föreliggande motion I: 164 framförda antagandet, att skogsbolagen avsiktligt föredroge att av befintliga större jordbruk tillskapa små arrendejordbruk om exempelvis 3.9 hektar inägojord, som falla utanför uppsiktslagen, må erinras att hithörande spörsmål förut varit föremål för uppmärksamhet (se härom andra lagutskottets utlåtande nr 46/1936 sid. 8—10). I detta hänseende må här nämnas, att jordbrukskommissionen för Västmanlands läns hushållningssällskaps verksamhetsområde i skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 december 1932 anmält, att uppsiktslagen kringginges sålunda, att vid utarrendering av lägenheter, som tillhört eller bort tillhöra lagens tillämpningsområde, viss åkerareal fråntogs eller tillades lägenheten. Sedan Kungl. Maj:t den 28 augusti 1933 uppdragit åt sociala jordutredningen att upptaga frågan till prövning, anförde utredningen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 juni 1934, bland annat, att, trots en ingående undersökning verkställdt, hade icke kunnat uppvisas andra fall än de av jordbrukskommissionen i Västmanlands län anmärkta, då ändring i utarrenderade lägenheters areal vidtagits för att kringgå den sociala arrendelagstiftningen och vanhävdslagen. De missförhållanden i berörda hänseende, som hittills förekommit, syntes icke hava nått den omfattning att de utgjorde anledning till lagstiftningsåtgärder. Vad som förekommit i ärendet hade emellertid synts utredningen böra föranleda, att uppmärksamheten för framtiden riktades på möjligheten, att försök i angivna riktning

kunde göras. Det torde därför enligt utredningens mening lämpligen böra uppdragas åt jordbrukskommissionerna i riket att för framtiden noggrant följa utvecklingen på området.

Den 21 december 1934 utfärdade Kungl. Maj:t cirkulär, i vilket jordbrukskommissionerna anbefalldes att, envar för sitt verksamhetsområde, så snart ske kunde göra anmälan till Kungl. Maj:t, därest till deras kännedom komme, att jordägare med avseende å fastighet, varå uppsiktslagen ägde tillämpning, vidtagit eller hade för avsikt vidtaga åtgärder, ägnade att genom minskning eller utökning av fastighetens areal undandraga fastigheten tillämpning av lagen.

Enligt vad utskottet erfarit har hittills någon anmälan av angivet innehåll icke inkommit till Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang må även nämnas, att jordbrukskommissionen för Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsområde i nyssnämnda skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 december 1932 omnämnt, att kommissionen under sina resor inom tjänstgöringsområdet iakttagit, hurusom ett bolag verkställt skogsodling på odlad mark. Efter det Kungl. Maj:t den 28 augusti 1933 uppdragit åt sociala jordutredningen att till prövning upptaga jämväl denna fråga, anförde utredningen — sedan utredningen inhämtat upplysningar i ärendet från länsstyrelserna, jordbrukskommissionerna och skogsvårdsstyrelserna i riket ävensom från centralstyrelsen för skogsvårdsstyrelsernas förbund — bland annat följande.

Det torde icke kunna förnekas, att det är ett viktigt statsintresse, att befintlig odlad jord bibehålles produktionsduglig för att kunna nyttiggöras i den allmänna folkförsörjningens tjänst. Därest utläggning av god och välbägen åkerjord till skog förekomme i nämnvärd omfattning, kunde det därför vara ur det allmännas synpunkt önskvärt, att möjlighet till kontroll och lämplighetsprövning förefunnes. Samma torde vara förhållandet i sådana fall då visserligen utläggning av åker till skog icke skett genom odlingsåtgärd men marken får ligga obrukad tills självföryngring inträder. Otivelaktigt föreligger i senare fallet i än högre grad än i det förra sådan misskötsel av produktionsduglig jord, som ur allmänna synpunkter bör förhindras och beivras. I fråga om brukningsdel, å vilken vanhävdslagen äger tillämpning, kan misskötsel, varom nu är fråga, lagligen beivras. Men i fråga om annan jord saknas för närvarande möjligheter till ingripande från myndigheternas sida. Innan lagstiftning för sådant ändamål tillgripes måste självfallet ett verkligt behov av laglig reglering på området hava gjort sig gällande. Den av sociala jordutredningen i ärendet verkställda utredningen kan emellertid icke sägas hava givit vid handen, att sådant behov för närvarande föreligger. Sociala jordutredningen kan därför icke förorda, att lagstiftningsåtgärder i föreslagen riktning för närvarande vidtagas. Emellertid anser sociala jordutredningen, att den föreliggande frågan är av så stor betydelse för folkförsörjningen, att man i framtiden bör noggrant följa utvecklingen på området. Detta torde också utan alltför stor omgång kunna ske genom jordbrukskommissionerna i riket.

Den 7 juni 1934 utfärdade Kungl. Maj:t cirkulär, i vilket jordbrukskommissionerna anbefalldes att, en var för sitt verksamhetsområde, därest till kommissionens kännedom komme, antingen att skogsodling på åkerjord så-

lunda företogs, att skada för det allmänna ur ekonomiska eller sociala synpunkter uppstode, eller att dylik skada uppkomme genom att åkerjord överfördes till skogsbruk genom underlåten odling, så snart ske kunde därom göra anmälan hos Kungl. Maj:t, för den händelse ej kommissionen ägde möjlighet till ingripande jämlikt vanhävdslagen.

Enligt vad utskottet inhämtat har hittills någon anmälan av angivet innehåll icke inkommit till Kungl. Maj:t.

Under år 1937 verkställdes en *allmän jordbruksräkning* i riket. De därvid insamlade uppgifterna hava numera bearbetats av statistiska centralbyrån, som i Sveriges officiella statistik (jordbruk med binäringar) lämnat en redogörelse därför. Även i statistisk årsbok för 1940 (tab. 76) finnas uppgifter angående landets brukningsdelar m. m. för år 1937.

Antalet brukningsdelar i riket utgjorde 1937 707,758, därav 289,114 med en åkerareal upp till 0.25 hektar, 52,335 om 0.26—1 hektar, 58,990 om 1—2 hektar samt 113,722 om 2—5 hektar.

Med anledning av de i motionen I:164/19 intagna uppgifterna angående antalet brukningsdelar i Västernorrlands och Norrbottens län må nämnas, att antalet brukningsdelar över 0.25 hektar utgjorde, i det förra länet 24,317 och i det senare 18,317. Av dessa brukningsdelar voro i Västernorrlands län 72.8 procent och i Norrbottens län 76.9 procent under 5 hektar.

Beträffande utarrenderade brukningsdelars antal och åkerareal i procent av samtliga brukningsdelar finnas i 1937 års jordbruksräkning uppgifter endast i fråga om brukningsdelar med mera än 2 hektar åker. Hela antalet sådana brukningsdelar utgjorde 307,319. Av sistnämnda antal voro 59,134 utarrenderade (19.2 %), under det att 248,185 (80.8 %) brukades av ägaren själv. Till brukningsdelar med mera än 2 hektar åker hörde en sammanlagd åkerareal av 3,589,972 hektar (all åker utgjorde 3,731,038 hektar), varav 2,636,870 hektar (73.5 %) brukades av ägaren själv och 953,102 hektar (26.5 %) av arrendator.

Utarrenderade brukningsdelar förekomma i den relativt sett minsta utsträckningen vid småbruken, under det att arrendesystemet nått åtskilligt större omfattning vid de större brukningsdelarna.

Beträffande arrendesystemets utbredning i olika delar av landet må nämnas, att detsamma förekommer i stor utsträckning inom ett sammanhängande område, som utgöres av Uppland, Södermanland, Östergötland och norra kustlandet i Kalmar län, samt vidare på slättbygden i Malmöhus län och i hela Bergslagen, där bruks- och trävarubolagens jordinnehav nått den största omfattningen. Däremot har arrendesystemet sin minsta omfattning på Gotland, i Blekinge läns skogsbygd, i Västernorrlands läns kustland samt i Västerbottens och Norrbottens län, inom vilka områden åkerjorden till mera än 90 % brukas av självägare.

Frågor rörande vanhävdsbegreppet m. m.

Enligt 1 § i 1927 års uppsiktslag skall beträffande sådan brukningsdel, som avses i lagen, uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Därest brukningsdel är utarrenderad, skall jämlikt 2 § som regel lagens bestämmelser äga tillämpning endast i fråga om nödiga byggnader. I lagens 3 § lämnas i vissa avseenden en närmare beskrivning av vanhävdsbegreppet. Sålunda angives i första stycket, att till vanhävd ej är att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. I andra stycket fastställs, att såsom vanhävd ej heller skall anses, att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Slutligen stadgas i 14 § att brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte, om länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt, samt att, därest i annat fall än i 3 § andra stycket sägs synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, länsstyrelsen äger efter kommissionens hörande tillåta, att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

Enligt lagen skall för uppsiktens utövande å de brukningsdelar, som falla under lagen, för varje hushållningssällskaps förvaltningsområde finnas en jordbrukskommission, bestående av tre ledamöter. Då kommissionen finner skälig anledning antaga, att brukningsdel är utsatt för vanhävd, äger kommissionen förordna gode män att företaga syn å fastigheten. Efter verkställd syn å stället skola gode männen däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga. Därest kommissionen med ledning av synemännens utlåtande finner, att vanhävd föreligger, skall kommissionen söka träffa skriftlig överenskommelse med ägaren, varigenom denne åtager sig att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder för avhjälpande av vanhävden. I överenskommelsen skall angivas, vilka åtgärder ägaren skall vidtaga samt beträffande varje särskild åtgärd utsättas den tid, inom vilken densamma skall vara fullgjord. Om frivillig överenskommelse ej kan träffas eller ägaren ej fullgör sitt åtagande enligt överenskommelsen, äger kommissionen vid domstol föra talan mot ägaren. Domstolen äger därvid föreskriva erforderliga åtgärder för vanhävdens avhjälpande och förelägga ägaren viss tid, högst fyra år, inom vilken varje särskild åtgärd skall hava vidtagits. Försittes den av domstolen utsatta tiden, äger domstolen på yrkande av kommissionen meddela ägaren nytt föreläggande att avhjälpa vanhävden. Underlåter fastighetsägare att inom föreskriven tid fullgöra åtgärd, som fastställts genom frivillig överenskom-

melse eller bestämts av domstol, skall ägaren efter åtal, som anhängiggöres av allmän åklagare på uppdrag av kommissionen, ådömas bötesstraff, minst 200 och högst 5,000 kronor. Är ägaren bolag eller förening, skall bötespåföljd drabba envar, som under den föresatta tiden enligt stadgande i lag ägt företräda bolaget eller föreningen. Dock skall den, som finnes ej hava i avsevärd grad bidragit därtill att åtgärden ej fullgjorts, vara fri från ansvar. Motsvarande gäller beträffande den eller dem, som enligt stadgande i lag må hava företrätt enskild fastighetsägare. Om bruksningsdel, efter det att densamma varit föremål för syn enligt uppsiktslagen, upplåtes på arrende, är ägaren ändock ansvarig för avhjälpande av den vanhävd, som förefanns vid tiden för synen. Överlåtes fastigheten efter synen till ny ägare, är förre ägaren likväl ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävden, därest ej kommissionen medger, att ansvarigheten övertages av den nye ägaren.

Frågan om vanhävdsbegreppets utformande har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens övervägande.

I sitt år 1904 avgivna betänkande upptog *norrlandskommittén* ett förslag till lag innefattande bestämmelser till förekommande av vanhävd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna. I detta lagförslag intogs den bestämmelsen, att egendom, som avsåges i förslaget, icke finge så vanvårdas, att jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyrades, och ej heller för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.

Kommittén anförde i sitt betänkande:

Man bör skilja mellan olika slag av vanhävd. Det kan förekomma en vanskötsel, som endast föranleder, att jord för tillfället eller för den närmaste framtiden avkastar mindre än vad den eljest kunde och borde, men som är lätt att avhjälpa och bättra genom några års driftigt arbete.

Men det kan också tänkas, att vanvärden tager ett sådant omfång, att odlad jord småningom återgår till naturtillståndet, att det kapital, som ligger i jordens egenskap av att vara odlad, försvinner och att dess avkastningsförmåga för framtiden sålunda väsentligt reduceras.

Emellan dessa båda fall är det sålunda samma skillnad som emellan en rånteförskingring och en kapitalförskingring. Gränsen är naturligtvis i någon mån svävande, men det bör dock ej möta någon större svårighet att i ett givet fall avgöra, om densamma är passerad eller ej. Mot det lindrigare slaget av vanvård torde staten icke böra ingripa lika litet som staten eljest söker *framtinga* produktiv verksamhet eller bestraffar en enskild, som på grund av bristande förmåga eller insikter icke kan sköta sitt yrke så som han borde. Mot den grövre vanvärden åter, den, som sker så att säga avsiktligt, därför att jordens ägare icke vill vara jordbrukare, och som tydligen leder till odlingens tillbakagång samt berövar den kommande generationen förmånen att få emottaga uppbruten jord till samma omfattning och avkastningsförmåga, som de gångna släktenas arbete berett åt den närvarande, mot denna vanvård synes staten vara berättigad att ingripa.

Till motivering av det i lagförslaget upptagna vanhävdsbegreppet yttrade kommittén efter redogörelse för vissa förutsättningar för lagens tillämplighet följande:

Vidare förutsattes för lagens tillämplighet, att vissa grövre slag av vanvård förekommit. Hit hör till en början, att egendom så vanvårdas, att jord-

brukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyras. Det vanligaste fallet härvid är, att, såsom ofta skett, åkrar och ängar lämnas utan skötsel, så att de efter hand förvandlas till mer eller mindre skogbeväxta utmarker, eller att skördar år efter år tagas utan att ersättning lämnas, så att jorden småningom utarmas. Är en odlad äga emellertid till jordmånen så dålig, att dess avkastning icke ersätter brukningskostnaden för en på stället bosatt åbo, då kan dess utläggande till skogsmark naturligen icke anses såsom sådan vanvård, som i denna § avses. Någon minskning i jordbrukets avkastningsförmåga kommer åtgärden nämligen då icke att medföra.

Kommittén har vidare föreslagit, att såsom sådan grövre vanvård, varom nu är fråga, skulle anses jämväl *om för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.* Dessa åtgärder behöva visserligen icke alltid medföra, att själva jordbruket försämrats, ty detta kan sammanläggas med annat jordbruk, som äger för båda fastigheterna tillräckliga byggnader. Men fastighetens värde såsom självständig jordbrukspossession förminskas likväl därigenom i högst avsevärd grad, och lika litet som trävaruindustrin bör få föranleda därtill, att landets odlade område minskas, lika litet bör det tillåtas, att densamma orsakar en reducering av de särskilda självständiga brukningsdelarnas antal. I de flesta fall är emellertid ifrågavarande förfarande med t. ex. husen på ett gammalt f. d. bondehemman icke förestavat av några skäl av berörda beskaffenhet, utan utgör tvärtom det mest talande beviset för ägarens avsikt att lämna jordbruket åt sitt öde.

Inom kommittén anfördes i denna del reservation dels av herr *Lindhagen*, dels ock av herrar *Claëson*, *Kempe* och *Lindman*. Förstnämnde reservant ville fastställa vanhävdsbegreppet så, att vanhävvd skulle anses föreligga, bland annat, om jordbruket och byggnaderna vore i sämre tillstånd än det, vari de uti bondehand varande jordbrukslägenheterna i orten i allmänhet befunde sig. Vad sålunda stadgats skulle dock ej gälla, där det efter noggrann undersökning befundes, att jordmånen å en upptagen odling ej ägde det odlingsvärde, att jorden kunde med fördel brukas ens av någon, som saknade andra utvägar till försörjning.

De tre övriga reservanterna ville bestämma vanhävdsbegreppet på sådant sätt, att vanhävvd skulle anses föreligga, om fastighet så vanvårdades, att jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyrades. Dessa reservanter framhöllo, att från lagen borde undantagas all jord av den beskaffenhet, att dess odling ej lönade sig, samt att till vanhävvd ej borde räknas, att en jordägare sammansloge två eller flera brukningsdelar till en större gård och borttoge eller läte förfalla de byggnader, som vid ett sådant brukningssätt ej längre vore nödiga. Genom ett dylikt tillvägagående förminskades nämligen icke arealen av odlad jord, och likaväl som det vore lämpligt, att en jordägare dreve ett mindre jordbruk, lika lämpligt kunde det enligt reservanternas mening i andra fall vara, att en annan tillåtes driva ett större jordbruk, allra helst detta senare hade större möjlighet att lämna produkter till avsalu än det förra.

Det av Kungl. Maj:t vid 1907 års riksdag framlagda förslaget till vanhävdslag för Norrland och Dalarna upptog samma definition av vanhävdsbegreppet, som lämnats i norrlandskommitténs förslag. 1907 års förslag till vanhävdslag förföll emellertid till följd av kamrarnas skiljaktiga beslut.

Vid 1909 års riksdag framlade Kungl. Maj:t ånyo förslag till vanhävdslag för Norrland och Dalarna. I 1 § av detta förslag stadgades, att beträffande de fastigheter, förslaget avsåge, uppsikt skulle hållas däröver, att icke jordbruket nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. Till vanhävvd skulle emellertid enligt 2 § ej hänföras nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.

Föredragande departementschefen anförde vid ärendets behandling:

Med avseende å den grad av vanhävvd, som borde föreligga för att föranleda åtgärder från det allmännas sida, anförde norrlandskommittén i sin motivering, att kommittén avsåge vanhävvd som toge »ett sådant omfång att odlad jord småningom återgår till naturtillståndet, att det kapital, som ligger i jordens egenskap av att vara odlad, försvinner och dess avkastningsförmåga för framtiden sålunda väsentligt reduceras». Den formulering, som i norrlandskommitténs förslag givits åt denna tanke, kan emellertid föranleda den uppfattning, att inskridandet bör äga rum redan på ett tidigare stadium än kommittén avsett, och då jag anser angeläget, att bestämmelserna härutinnan icke varda föremål för olika tolkning, har jag sökt att finna och i förslaget införa ett klarare uttryck för vad man i denna del åsyftar.

I ännu ett hänseende torde norrlandskommitténs förslag böra underkastas en modifikation, som dock även den snarare innebär en redaktionell än en reell förändring. I motiveringen till kommitténs förslag beröres den händelse, att en odlad äga är till jordmånen så dålig, att dess avkastning icke ersätter brukningskostnaden för en på stället bosatt åbo, och förklaras, att i dylikt fall den ägans utläggande till skogsmark naturligen icke är att anse som sådan vanvård, som i lagförslaget avses. Det synes mig önskvärt — och med hänsyn till den formulering, som av mig givits åt 1 § i det förslag, som jag nu ämnar framlägga för Eders Kungl. Maj:t, jämväl nödigt — att detta också får ett uttryck i lagen.

Kungl. Maj:ts förslag föranledde i denna del icke någon erinran från lagutskottets sida.

Efter sammanjämkning antog riksdagen ett av herr *Widén* framlagt förslag av innehåll, att uppsikt skulle hållas däröver, att jordbruket icke nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades.

År 1918 förordnade Kungl. Maj:t häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet biträda vid en allsidig *utredning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagen*. De sakkunniga framlade sin utredning den 10 november 1921.

Herrar Wihlborg och Nilsson funno den verkställda undersökningen icke giva anledning att ändra den i 1 § i 1909 års lag upptagna definitionen å vanhävvd. I ett hänseende syntes dock lagens bestämning av vanhävdsbegreppet icke vara tillräckligt tydlig, nämligen i fråga om sammanslagning av brukningsdelar. Lagrummets avfattning härutinnan torde enligt de sakkunnigas mening innebära, att hinder för vanvårdande eller bortförande av byggnaderna å en fastighet föreläge endast, därest jordbrukets vidmakthållande

därigenom äventyrades. Lagen hade även tillämpats i överensstämmelse härmed. Enligt de sakkunnigas åsikt vore intet att erinra däremot. Lagens direkta syfte vore att förhindra vanhävd av jordbruket. Vid sammanslagning av två fastigheter, som vore var för sig bebyggda, syntes, därest byggnaderna å den ena fastigheten vore tillräckliga för båda fastigheternas behov, från ren hävdesynpunkt intet vara att anmärka mot att den ena fastighetens byggnader helt eller delvis bortfördes. Tvärtom kunde genom den besparing i byggnadsunderhåll, som därigenom vunnes, ägaren bliva i tillfälle att nedlägga större kostnad å jordbruket såsom sådant.

Beträffande bestämmelsen i 2 § i 1909 års lag, att som vanhävd ej skulle anses nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo, framhöllo de sakkunniga:

Enligt stadgandets innehåll, vilket överensstämmer med vad norrlandskommittén uttalat i sina motiv, är det allenast den omständigheten, att en äga till sin naturliga beskaffenhet, d. v. s. till jordmänen är så dålig, att dess uppehållande såsom odlad icke lönar sig, som berättigar till jordbrukets nedläggande å ägan. Den verkställda undersökningen, huru detta stadgande tillämpats av jordbrukskommissionerna, har emellertid givit vid handen att även andra omständigheter såsom svårighet för dikning, frostländighet, avlägsenhet från vägar o. d. ansetts böra föranleda till ett uteslutande av uppsiktslagens tillämplighet.

Herrar Wihlborg och Nilsson anmärkte i anledning härav, att hur viktigt det än vore, att den mark, som en gång blivit odlad, också bibehölles såsom sådan i största möjliga utsträckning, det dock vore tydligt, att det icke kunde vara nationalekonomiskt klokt att genom tvångsmedel vidmakthålla sådana jordbruk, som redan från början vore dömda att misslyckas. Detta vore förhållandet ej blott med jordbruk å sådan mark, vars jordmån absolut icke lämpade sig för jordbruksdrift, utan även med jordbruk å vattensjuka ägor, som icke för rimliga kostnader kunde torrläggas, eller å mark, där grödan vore alldeles särskilt utsatt för den i de nordligare trakterna så ofta förekommande nattfrost. Vad åter anginge jordbruk, som låge avlägset från vägar eller andra kommunikationsleder, kunde det icke utan vidare fastslås, att sådana jordbruk icke borde vidmakthållas. De norrländska orterna lede som bekant ofta brist på vägar. Man påträffade ej sällan hemman eller mindre byar, som icke ägde tillgång till annat än en gångväg eller en ytterst bristfällig körväg. Detta vore förhållandet ej blott i lappmarkstrakterna utan även så långt söderut som i Hälsinglands skogsbygder. Den omständigheten likväl, att sådana hemman eller byar en gång anlagts och bebyggts, finge anses tyda på, att svårigheterna för åborna i allmänhet ej vore större, än att de kunde övervinnas. Ett allmänt medgivande av jordbrukets nedläggande i dessa oväga trakter kunde naturligtvis icke ifrågakomma. Fallen borde bedömas vart för sig. Skulle i enstaka fall förhållandena vara så svårartade, att det vore ogörligt att få ett i obygdens beläget hemman besatt med åbo, syntes uppsiktslagen icke böra lägga hinder i vägen för jordbrukets nedläggande. Å ena sidan torde jordbruket å ett sådant hemman ej kunna drivas utan av en å stället bosatt åbo, och å andra sidan ginge det ej an att i lagstiftningsväg tvinga människor att framleva en tillvaro, som låge utanför gränsen för vad som anses såsom minimum av de sociala levnadsbetingelserna.

De sakkunniga hade fått den uppfattningen, att 2 § i uppsiktslagen borde något ändras. Stadgandet måste lämna utrymme för att avsteg från det i 1 § givna tvingande lagbudet kunde tagas även för de fall, att, ehuru ägans naturliga beskaffenhet ur jordbrukssynpunkt vore tillfredsställande, erforderlig dikning skulle medföra oproportionerliga svårigheter och kostnader, att ägan vore frostländig och att belägenheten i förhållande till vägar eller andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsam. I anledning härav föreslog de sakkunniga, att 2 § skulle erhålla sådan lydelse, att till vanhävd ej vore att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som *på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.*

Emellertid ville de sakkunniga framhålla, att vid tillämpning av 2 § enligt den föreslagna lydelsen den största försiktighet vore av nöden. Nedläggande av jordbruket å enstaka ägor borde icke tillåtas med mindre alldeles särskilda skäl talade därför. Än mindre borde, utan att utomordentliga förhållanden vore för handen, det medgivas, att jordbrukshemman försvunne, även om de kunde betraktas som varande av mindre betydelse.

I sitt år 1923 avgivna betänkande framlade *jordkommissionen* ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, vilken lag var avsedd att gälla hela landet. I 1 § av lagförslaget, vilket avsåg varje fastighet, varå funnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, föreskrevs, att jordbruket ej finge så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades, och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. I första stycket av 3 § upptogs, i överensstämmelse med vad herrar Wihlborg och Nilsson föreslagit, en bestämmelse av innehåll, att till vanhävd ej vore att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Slutligen stadgades i andra stycket av samma §, att utan hinder av lagens bestämmelser jordbruk finge i den mån det vore oundgängligen nödigt nedläggas å mark, som erfordrades för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål.

Efter redogörelse för tidigare bestämmingar av vanhävdsbegreppet framhöll jordbrukskommissionen:

Beträffande frågan, när vanhävd av jordbruk skulle anses föreligga, kunde meningarna därom givetvis vara delade. Kommissionen hade emellertid ej ansett tillrädligt att härutinnan frångå den princip, som vunnit erkännande i den norrländska uppsiktslagen. Enligt kommissionens mening rådde stor skillnad mellan det vanvårdande av jordbruk, som föranledde, att jorden för tillfället eller för närmaste framtiden avkastade mindre än vad den eljest kunde och borde, och som vore lätt att avhjälpa och bättra genom ett eller annat års driftigt arbete, och det fall av vanvård, i vilket fara förelåge, att odlad jord så småningom återginge till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig mån reducerades. Endast i det sistnämnda fallet borde ingripande från det allmänna sida få äga rum. De sakkunniga, som tillkallats för att undersöka den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar, hade också i sitt betänkande ställt sig avvisande mot en utsträckning av det gällande vanhävdsbegreppet.

I ett hänseende ansåge emellertid kommissionen, att uppsiktslagens be-

stämning av vanhävdsbegreppet icke visat sig vara tillräckligt tydlig. Härmed åsyftades frågan, huruvida lagen avsåge att förhindra, att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammansloges till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bleve onödiga och förty bortfördes eller lämnades att förfalla.

Enligt kommissionens mening borde vanhävdslagstiftningen framför allt avse att skydda upprätthållandet av de gamla bondebruken. Det vore meningslöst, om staten samtidigt med att densamma vidtog stora ekonomiska uppoffringar för att genom bildande av nya jordbruk tillgodose en förefintlig jordhunger med likgiltighet skulle åse, huru gamla jordbruk spolierades. Det borde därför enligt kommissionens mening principiellt icke tillåtas, att åbyggnaderna å självständig brukningsdel nedreves eller genom bristande underhåll finge förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödortfittig kunde upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Säkerhetsåtgärder borde sålunda vidtagas, att med dessa brukningsdelar ej förfores på sådant sätt, att deras återbesättande med egen åbo omöjliggjordes eller försvårades. För undvikande av ovisshet om lagens rätta mening hade kommissionen ansett en omredigering av uppsiktslagens formulering nödvändig. Enligt 1 § i kommissionens utkast finge sålunda *jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades, och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.*

Vidkommande stadgandet i 3 § första stycket i lagförslaget hänförde sig kommissionen till vad herrar Wihlborg och Nilsson i denna del anfört.

Vid 1924 års riksdag väcktes inom riksdagens båda kamrar (I: 93 och II: 174) motioner, vari hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt vissa angivna huvudgrunder.

I fråga om vanhävdsbegreppets utformning framhölls i motionerna, att såsom vanhävvd ej borde anses, därest jordbruket nedlades å en äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller av någon annan omständighet måste anses olämplig för jordbruksdrift eller som erfordrades för industriell anläggning, bostäder eller dylikt.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 40, yttrade andra lagutskottet beträffande vanhävdsbegreppet bland annat följande:

I fråga om *vad som bör anses för vanhävvd* synes utskottet därunder icke böra inbegripas sådan vanvård av jordbruket, som endast föranleder, att jorden för en kortare tid avkastar mindre än vad den eljest kunde eller borde och som genom ett eller annat års driftigt arbete är lätt att avhjälpa. Endast därest vanvården av jordbruket tagit den omfattning, att fara föreligger, att odlad jord så småningom återgår till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig grad reduceras, synes utskottet ingripande från det allmännas sida böra äga rum. Härvid torde dock, såsom lantbruksstyrelsen i sitt yttrande framhållit, vara att beakta, att en omläggning av odlad jord till betesmark under vissa omständigheter kan vara ur jordbrukssynpunkt fullt befogad. Då en dylik åtgärd, med den avfattning jordkommissionens utkast äger, möjligen vore att anse såsom vanhävvd, synes en omredigering härutinnan vara erforderlig.

I likhet med norrlandskommittén och jordkommissionen anser även utskottet, att en av vanhävdslagstiftningens uppgifter bör vara att skydda de gamla bondejordbruket. Faran för att dessa genom sammanslagningar skola bringas att upphöra torde ökas, därest en social arrendelagstiftning med begränsning till fastigheter av viss storlek kommer till stånd. Uteslutet torde nämligen ej vara, att jordägare, som beröras av en dylik lagstiftning, skola — i avsikt att såmedelst undandraga sig de förpliktelser, lagstiftningen skulle medföra för dem — försöka sammanföra sina fastigheter till jordbruk av den storlek, att lagen ej blir tillämplig å desamma. Med hänsyn härtill synes utskottet det i regel icke böra tillåtas, att åbyggnaderna å de gamla bondehemmanen nedrivs eller genom bristande underhåll få förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödortfittigt kan upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Tillfällen givas emellertid ej sällan, då en sammanslagning av alltför små eller illa belägna brukningsdelar med därav följande ändrad disposition i fråga om fastigheternas åbyggnader är ur nationalekonomisk synpunkt fullt berättigad. Jorddelningen har mångenstädes i vårt land särskilt i mera tätbebyggda trakter fortskridit alltför långt. Fastighetsbildningar, som måste anses vara i hög grad olämpliga för jordbruket, äro inga sällsynta företeelser. I vissa orter har klyvningsförfarandet kommit till användning i sådan utsträckning, att de ursprungliga enheterna äro uppdelade i parceller av ringa storlek. Att denna jordsplittring är till skada för ett sunt jordbruk, därom torde ej mera än en mening kunna råda. Mångenstädes fortgår också numera en tendens att sammanföra dessa smärre fastigheter till jordbruk av den omfattning, som ur nationalekonomisk synpunkt måste anses önskvärd. Att hinder för dylika sammanslagningar icke böra resas, synes utskottet vara uppenbart. Behovet av en undantagsbestämelse i detta avseende är givetvis dock i sista hand beroende på den omfattning, som vanhävdslagen erhåller. Kommer lagen att avse all enskild jord, synes en sådan vara ofrånkomlig.

Vad nu sagts om sammanslagning av självständiga jordbruk gäller i viss mån även om nedläggning av torplägenheter. Ett nedläggande av torp, som visat sig vara för litet att kunna tillfredsställande försörja sin brukare, synes sålunda vara något i och för sig fullt befogat.

I anledning av motionerna hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbete och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

Utskottet fann vidare vissa ändringar i 1909 års uppsiktslag böra omedelbart genomföras och föreslog riksdagen att antaga av utskottet utarbetat förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i uppsiktslagen av följande innehåll:

»1 §. Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröver att jordbruket å fastigheten *ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla.*

Lag samma — — — densamma.

Är fastigheten — — — ansvarig.

Vid prövning — — — en fastighet.

2 §. Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedlägg-

gande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Utän hinder av vad sålunda stadgats, må ock åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehörlig, bortföras eller lämnas att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.»

Vad utskottet hemställt bifölls av riksdagen.

Den av 1924 års riksdag antagna lagen om ändring i 1909 års uppsiktslag blev av Kungl. Maj:t godkänd. Lag om ändringarnas genomförande utfärdades den 11 juli 1924 och trädde i kraft den 22 juli samma år.

I anledning av 1924 års riksdags hemställan om utarbetande av vanhävds- lag tillkallade Kungl. Maj:t under samma år fyra sakkunniga (de s. k. *jordsakkunniga*). Dessa avlämnade 1926 betänkande, innehållande förslag till vanhävdslagstiftning.

I fråga om *vanhävdsbegreppet* förklarade sig jordsakkunniga sakna anledning att frångå den gällande lagens bestämning. På grund av en mer tillfällig vanvård syntes en så allvarlig åtgärd, som ett ingripande från statens sida innebure, ej böra äga rum. Ej heller finge lagen utgöra hinder för en sådan omläggning av jordbruket, som ur jordbrukssynpunkt vore fullt befogad. — Vad anginge frågan om sammanslagning av brukningsdelar framhöll jordsakkunniga, att bevarandet av de gamla brukningsdelarna vore av stor samhällelig betydelse. Detta gällde i främsta rummet de självständiga bondejordbruken, men även sådana mindre brukningsdelar, som ej kunde giva sina brukare huvudsaklig bärgning, borde skyddas. Jordsakkunniga ville därför i princip förbjuda ett nedrivande eller förstörande av åbyggnader å befintliga brukningsdelar. Endast för det fall, att ingen av de brukningsdelar, som ifrågasattes till sammanslagning, kunde giva sin brukare huvudsaklig bärgning av därå bedrivet jordbruk samt att genom sammanslagningen uppstode ett självständigt jordbruk, borde en sammanslagning tillåtas. Därest det, även om sådana förhållanden ej förelåge, med hänsyn till jordbruksnäringens gagn kunde finnas synnerligen önskvärt, att en sammanslagning komme till stånd, syntes möjlighet böra beredas att genom dispens erhålla tillstånd därtill. Likaledes föreslogo sakkunniga, att, därest för särskilda undantagsfall erfordrades, att jord, varå lagen skulle äga tillämpning, toges i anspråk för industriell anläggning, bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål, särskilt tillstånd därtill skulle kunna erhållas.

Det av jordsakkunniga framlagda förslaget innehöll beträffande vanhävdsbegreppet de bestämmelser, som återfinnas i nu gällande lag, därvid förslagens 2 § upptog de stadganden, som intagits i gällande lags 3 §. I förslagens 13 § återfunnos de i nuvarande uppsiktslags 14 § införda bestämmelserna om dispensrätt.

En redogörelse för de över jordsakkunnigas förslag i denna del avgivna yttrandena återfinnes i andra lagutskottets utlåtande nr 18 vid 1931 års riksdag sid. 13—19.

Vid 1927 års riksdag framlades genom proposition, nr 191, förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta lagförslag var i huvudsak byggt på jordsakkunnigas förslag.

Vid lagförslagets remitterande till lagrådet framhöll chefen för justitiedepartementet, statsrådet Thyren, att den olikhet, som förelåge i fråga om jordbrukets naturliga förutsättningar i skilda delar av landet, komme i vanhävdslagstiftningen i betraktande huvudsakligen vid lagens tillämpning. Sålunda kunde lagen knappast mer än i allmänt hållna ordalag definiera begreppet vanhävd, men vid lagtillämpningen torde det visa sig, att vad som i en landsända med all rätt vore att anse som vanhävd icke komme att så betraktas i en annan del av riket.

I fråga om den utformning, *vanhävdsbegreppet* erhållit i förslaget, anförde departementschefen:

Beträffande frågan om hur långt vanvård av jordbruket skall hava fortskridit för att ett ingripande mot jordägaren skall anses befogat hava jordsakkunniga i huvudsak ställt sig på den nuvarande lagens ståndpunkt. Här emot har ej heller i yttrandena framställts någon anmärkning.

I vissa yttranden har gjorts gällande, att stadgandet i 2 § första stycket i förslaget innebure en för långt gående inskränkning i jordägarens intresse att på ekonomiskt bästa sätt tillvarataga jordens avkastningsmöjligheter, särskilt i fråga om rätt att omlägga driften. Det må då först framhållas, att förslaget i allmänhet ej avser att förhindra en rationell omläggning av jordbruksdriften såsom sådan. Däremot medger ej förslaget rätt till nedläggande av jordbruk å annan äga än sådan, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Detta stadgande, som helt överensstämmer med motsvarande bestämmelse i den norrländska uppsiktslagen, kan måhända synas rigoröst, särskilt med hänsyn till förhållandena i vissa delar av södra Sverige. Då nu ifrågasättes, att lagen skall utsträckas till hela landet, skulle en viss modifikation av stadgandet kunna synas påkallad för att jordägarens intresse att på det ekonomiskt mest givande sättet utnyttja sin jord ej må motverkas. Emellertid har jag icke funnit mig böra härutinnan föreslå någon avvikelse från den nuvarande lagen. Jag utgår därvid från att vid stadgandets tillämpning skälig hänsyn kommer att tagas till lokala och ekonomiska förhållanden. Genom att detta stadgande erhöle en mera obestämd avfattning kunde lagen lätt komma att öppna möjlighet till upprepande av de missförhållanden, vilka föranlett den nuvarande formuleringen. Faran härför synes större än att en alltför restriktiv och till orimliga konsekvenser ledande tolkning skall kunna göra sig gällande. Här föreligger otvivelaktigt ett fall, då lagtillämpningen kan komma att ställa sig olika i Norrland och i vissa delar av det övriga Sverige. En åtgärd med avseende å jordens utnyttjande kan i södra och mellersta Sverige vara fullt befogad, under det att den i Norrland kan vara att hänföra till uppenbar vanhävd. Sammalunda är förhållandet, då det gäller att avgöra vilka andra omständigheter än jordens naturliga beskaffenhet må föranleda till antagande, att en äga måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Vidkommande spörsmålet om rätt att sammanslå brukningsdelar hava jordsakkunniga framhållit den samhälleliga betydelsen av de gamla brukningsdelarnas bevarande såsom självständiga jordbruk. De sakkunniga hava föreslagit en skärpning av den gällande lagens bestämmelser i syfte att från förintelse skydda jämväl de små brukningsdelar, som ej giva sina brukare mer än nödortftig bärgning. Mot denna förslagets ståndpunkt hava i flera av de

avgivna yttrandena framställts invändningar. Därvid har framhållits, att möjligheter att sammanslå brukningsdelar borde, utan att det berättigade syftet med en vanhävdslagstiftning därmed riskerades, kunna göras något vidare samt att lagen ej borde förhindra en av starka ekonomiska skäl betingad utveckling. Villigt må ock medges, att ett på föreslaget sätt vidgat skydd för dylika smålägenheter stundom kan vara oförenligt med ett ur ekonomisk synpunkt fullt rationellt tillgodogörande av jorden. I detta avseende torde emellertid de sociala synpunkterna kräva särskilt beaktande. Under nuvarande och säkerligen för lång tid framåt rådande förhållanden, då i städer och stadsliknande samhällen finnes ett ej obetydligt befolkningsöverskott, som ej där kan vinna utkomst, är det av största betydelse att för den växande befolkningen tillvaratagas de försörjningsmöjligheter, som kunna erbjuda sig på landsbygden. Under sådana omständigheter måste tillses, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthållas och att icke genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen förminska. Jag kan därför ej biträda de framställda anmärkningarna i den mån de innebära, att såsom regel möjligheten att sammanslå brukningsdelar skall göras vidsträcktare än jordsakkunniga föreslagit. Emellertid torde utan att det nu antydda syftet äventyras möjligheten att erhålla dispens i förevarande avseende kunna något vidgas. Ej blott då det av hänsyn till jordbruksnäringens gagn är synnerligen önskvärt, att en sammanslagning kommer till stånd, utan jämväl då så är förhållandet på grund av andra omständigheter, synes dispens kunna medgivas. Såsom särskilda omständigheter, vilka kunna komma i betraktande, må framhållas personliga förhållanden, vilka göra en flyttning önskvärd eller rent av nödvändig, förändrade förhållanden inom näringslivet på orten eller ett yppande av andra försörjningsmöjligheter för brukningsdelens åbo.

Sammansatt andra lag- och jordbruksutskott lämnade i sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 2, Kungl. Maj:ts förslag, såvitt detsamma avsåg vanhävdsbegreppet och dispensrätten, utan erinran. Propositionen vann även i dessa delar riksdagens bifall.

Vid 1931 års riksdag hemställdes i likalydande motioner, I: 53 av herr *Tamm m. fl.* och II: 86 av herr *Sandström m. fl.*, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära sådan omarbetning av lagen den 27 juni 1927 om uppsikt å vissa jordbruk, att de av 1924 års riksdag framlagda önskemålen beträffande vanhävdsbegreppets formulering bliva bättre följda, än som skedde vid 1927 års lagändring,

att sålunda vanhävdsbegreppet erhåller en mjukare utformning, exempelvis genom borttagande av ordet »alldeles» i § 3 första stycket,

att nationalekonomiskt önskvärda sammanslagningar av brukningsdelar ej förhindras, samt

att användande av åkerjord till bostads- eller industriella ändamål ej behöver vara beroende av Konungens befallningshavandes prövning.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 18, anförde andra lagutskottet bland annat följande:

De yrkanden, som framställts i föreliggande motioner, avse i första hand, att de i uppsiktslagen införda bestämmelserna om vad som är att hänföra till vanhävvd måtte så ändras, att såväl nedläggande av jordbruk som sammanslagning av brukningsdelar må medgivas i större utsträckning än nu är fallet.

Nedläggande av jordbruk får enligt gällande lag ske, då äga antingen på

grund av sin naturliga beskaffenhet eller ock till följd av annan omständighet är alldeles olämplig för jordbruk. Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att ett stadgande av detta innehåll först upptogs i det betänkande, som avgavs av de sakkunniga, vilka 1918 tillkallades för att verkställa undersökning angående verkningarna av 1909 års uppsiktslag. De sakkunniga framhöllo, att nedläggande av jordbruk i vissa fall borde tillåtas, även om en ägas naturliga beskaffenhet ur jordbrukssynpunkt vore tillfredsställande, nämligen då erforderlig dikning skulle medföra oproportionerliga svårigheter och kostnader, då ägan vore frostländig eller då belägenheten i förhållande till vägar eller andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsam. Nedläggning borde dock enligt de sakkunnigas mening ej få ske, med mindre alldeles särskilda skäl talade därför. I anslutning härtill utformade de sakkunniga det stadgande om rätt att i vissa fall nedlägga jordbruk, vilket sedermera med mindre, formella jämkningar upptogs i följande lagförslag i ämnet och återfinnes i gällande lag. Vid framläggande av förslaget till 1927 års uppsiktslag anmärkte föredragande departementschefen, att vid tillämpning av ifrågavarande bestämmelse hänsyn givetvis måste tagas till lokala och ekonomiska förhållanden.

Det torde alltså icke föreligga tillräcklig anledning att tolka innebörden av gällande lag på det sätt, att enligt denna rätten att nedlägga jordbruk skulle göras beroende blott av rent jordbrukstekniska omständigheter, medan hänsyn till ekonomiska förhållanden skulle vara utesluten.

Utskottet anser sig icke med stöd av de skäl, som motionärerna anfört, böra förordna en utvidgning av uppsiktslagens bestämmelser i ämnet.

De stadganden i uppsiktslagen, som avse att förhindra sammanslagning av brukningsdelar, hava helt förestavats av sociala skäl. Under förarbetena till lagen framhölls, som ovan nämnts, att det under rådande förhållanden vore av största betydelse, att för den växande befolkningen tillvaratoges de försörjningsmöjligheter, som kunde erbjuda sig på landsbygden, samt att man därför borde tillse, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthölles och att genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen icke förminskades. De synpunkter, som sålunda ligga till grund för ifrågavarande lagbestämmelser, äga enligt utskottets förmenande alltjämt berättigande. Utskottet vill för övrigt erinra, att undantag från lagens bestämmelser i denna del kan medgivas. Länsstyrelsen äger nämligen efter hörande av jordbrukskommissionen tillåta sammanslagning, då det av hänsyn till jordbruksnäringens gagn eller på grund av andra omständigheter kan anses synnerligen önskvärt, att sammanslagning kommer till stånd.

Utskottet hemställde om avslag å motionerna.

Reservation anfördes av fem av utskottets ledamöter, vilka ansågo, att motionerna bort tillstyrkas i vad de avse skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om omarbetning av lagen den 27 juni 1927 om uppsikt å vissa jordbruk i så måtto,

att vanhävdsbegreppet förtydligas och erhåller en mjukare utformning samt
att nationalekonomiskt önskvärda sammanslagningar av brukningsdelar ej förhindras.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Den förut i utlåtandet omnämnda 1936 års *arrendeutredning* upptog i sitt år 1938 avgivna betänkande även frågan om vanhävdsbegreppet. Utredningen föreslog ändring i 3 § första stycket uppsiktslagen av innehåll, att till vanhäv

ej vore att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet, belägenhet eller annan omständighet måste anses olämplig för jordbruk. Enligt paragrafens andra stycke i dess av utredningen föreslagna lydelse skulle ej heller den omständigheten, att byggnad bortfördes eller lämnades utan underhåll, anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medförde väsentliga fördelar för jordbruksdriften. Till motivering för dessa förslag anförde utredningen.

Enligt nuvarande lydelsen av första stycket i denna paragraf är till vanhävd ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida icke detta stadgande alltför snävt begränsar jordägarens möjlighet att förvalta sin egendom på ett sätt som någorlunda överensstämmer med grunderna för en ekonomisk hushållning. Arrendeutredningen förbiser icke det sociala eller kanske snarare ideella intresse, som talar mot att odlingen på någon punkt får retirera och skogen på nytt taga vid. Emellertid lära sådana synpunkter icke böra drivas så långt, att den enskilde genom lag påtvingas ekonomisk uppoffring för upprätthållande även av sådana odlingsställen, där jordbruk icke inom över-skådlig tid kan med någon fördel drivas eller där jorden skulle avkasta mera, om den planterades med skog eller utlades till betesmark. Då nu uppsiktslagen avses skola utsträckas till en stor mängd jordägare, för vilka en alltför rigorös tillämpning av förevarande stadgande skulle kunna medföra märkbara olägenheter, har arrendeutredningen ansett stadgandet böra erhålla en något mildare avfattning. Härvid har även synts önskvärt att i lagtexten utmärka, att en sådan omständighet som ogynnsam belägenhet kan utgöra en giltig grund för jordbrukets nedläggande.

Beträffande möjligheten att sammanslå brukningsdelar är denna enligt nuvarande lag indirekt begränsad genom föreskrifter, som avse att hindra nedrivande eller förstörande av åbyggnader å befintliga brukningsdelar. Enligt den nuvarande regeln i paragrafens andra stycke får byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföras eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Prövas i annat fall än nu är sagt synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, kan länsstyrelsen jämlikt 14 § efter jordbrukskommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll. Angivna stadganden syfta i främsta rummet till bevarande av de gamla brukningsdelarna såsom självständiga jordbruk. Enligt lagens motiv ha dock stadgandena utformats med tanke därpå, att även sådana mindre brukningsdelar, som ej kunna giva sina brukare huvudsaklig bärgning, borde skyddas. Till stöd härför har framhållits, att det med hänsyn till befolkningsöverskottet i städer och stadslignande samhällen vore av största betydelse att tillvarataga de försörjningsmöjligheter som kunde erbjuda sig på landsbygden, och att man därför borde tillse, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthölles och att icke genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen förminskades.

Enligt arrendeutredningens mening bör möjligheten att sammanslå brukningsdelar kunna göras något vidare, utan att man därmed äventyrar uppsiktslagens berättigade syften. En modifikation av regeln i andra stycket synes behöfelig särskilt med hänsyn till de jordägare, till vilka enligt arrende-

utredningens förslag uppsiktslagen skulle komma att utsträckas. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits läser åbyggnadernas iståndsättande å de arrendeställen, vilka komma att omfattas av den föreslagna nybyggnadsskyldigheten, ej sällan förutsätta en viss rationalisering av jordens uppdelning i särskilda brukningsdelar. Det vore knappast rimligt, om jordägaren i sådant fall ovillkorligen skulle vara tvungen att underhålla åbyggnader, vilka ur jordbruksekonomisk synpunkt blivit helt överflödiga. Detta skulle emellertid kunna bli fallet, om ifrågavarande regel bibehölles med oförändrad avfattning. Denna hänför till vanhävd sådana fall, då byggnader lämnas utan underhåll å exempelvis ett torpställe, vars jord övertagits till brukande under huvudgården, eller å en arrendegård vilken, ehuru den tidigare lämnat brukaren huvudsaklig bärgning, funnits böra till gemensamt bruk sammanläggas med annan arrendegård. Då enligt arrendeutredningens mening en sammanslagning av brukningsdelar bör behindrat få äga rum, om den medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften, har ifrågavarande stycke ändrats i överensstämmelse härmed. Vad beträffar de befolkningspolitiska syften, som åberopats till stöd för nuvarande ordning, lära dessa tillgodoses bättre genom ett uppsiktssystem, som har vidsträckt tillämpning, än genom ett alltför rigoröst tvång, som upprätthålles allenast beträffande ett relativt begränsat antal fastigheter.

Förfogandelagstiftningens användbarhet mot vanhävd.

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293). Lagen trädde i kraft den 28 juni 1939 och gällde till och med den 31 mars 1940. Genom lag den 30 mars 1940 (nr 168) erhöll förfogandelagen fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1941, varjämte vissa ändringar vidtogos i 4—6 §§. För att lagens huvudbestämmelser (2—22 §§) skola träda i tillämpning erfordras emellertid särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, dock att, när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Konungen ensam. Genom kungörelse den 6 september 1939 (nr 624) meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare, vilket förordnande riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939 (nr 9) förklarade sig gilla. Förordnandet är alljämt gällande.

Enligt 2 § allmänna förfogandelagen äger Konungen — där så finnes erforderligt för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan. Där det för att tillgodose behov, som nyss är sagt, eller för vissa andra ändamål finnes erforderligt att kronan förfogar över fastighet m. m. utan att egendomen avstås till kronan, är jämlikt 4 § ägaren eller innehavaren av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även fåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. I 5 § stadgas vidare, bland annat, att —

där det för att tillgodose behov som avses i 2 § finnes erforderligt att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen — ägaren eller innehavaren av sådan egendom är pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja att förnödenheten frambringas. För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande eller upplåtes till dess begagnande, utgår ersättning efter grunder, som i lagen angivas. Jämlikt 27 § skall förfogande enligt 4 och 5 §§ ej gälla längre än till tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst fem år. — Förordnande som meddelats jämlikt allmänna förfogandelagen skall, enligt slutbestämmelserna till lagen, ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § i lagen stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk skall äga giltighet även därefter. — I förordning den 3 september 1939 (nr 613) har meddelats närmare bestämmelser angående tillämpningen av allmänna förfogandelagen.

Även under världskriget 1914—1918 visade det sig i folkförsörjningens intresse nödvändigt att utrusta de statliga organen med vittgående extraordinära befogenheter för reglering av produktion, omsättning och konsumtion. Redan vid krigets början utfärdades den 9 oktober 1914 en lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara. Genom denna lag erhöll Konungen rätt att i fråga om de viktigaste förnödenheterna fastställa maximipris och förordna om förnödenheternas avstående till kronan mot lösen. 1914 års lag, som gällde till och med den 30 april 1915, förlängdes därefter för ett år. År 1916 utbrötos bestämmelserna om maximipris till en särskild lag, vilken liksom den nya förfogandelagen antogs på ett år. Denna uppdelning stod i samband med att omfattningen av den egentliga förfogandelagstiftningen väsentligt utvidgades. Under det att densamma förut huvudsakligen avsett möjlighet att ordna befolkningens förseende med förnödenheter, infördes däri bestämmelser om rätt för Konungen att under vissa villkor förfoga ej blott över varor av alla slag utan även över produktionsmedlen — alltså jämväl jordbruksfastigheter. Förfogandelagens giltighetstid förlängdes sedermera år från år till 1921, då den upphörde att gälla.

Sedan 1917 års lag i ämnet utfärdats, erinrades länsstyrelserna i *circulärskrivelse den 9 maj 1917* av chefen för jordbruksdepartementet om angelägenheten av att kraftiga åtgärder vidtoges för avhjälpande av vanhävd, där sådan förekomme, i sammanhang varmed påvisades, att förfoganderättslagen erbjöde ett rättsmedel, som i sista hand borde användas. I skrivelsen anfördes i huvudsak följande.

De föreliggande tidsförhållandena nödvändiggöra, att synnerlig uppmärksamhet från det allmännas sida ägnas däråt, att landets odlingsbara jord i största möjliga utsträckning kommer till användning för produktion av födoämnen och fodermedel. Emellertid har i framställningar till Kungl. Maj:t inberättats från olika delar av landet, att icke alldeles oväsentliga arealer

alltjämt ligga i fullständig vanhävd. Om det än i många fall torde vara ganska svårt att på effektivt sätt ingripa mot dylikt missförhållande, helst som anledningarna till detsamma, liksom ock omständigheterna i övrigt, i de särskilda fallen äro särdeles olikartade, har Kungl. Maj:t dock funnit det sannolikt, att med anlåtande av tillgängliga utvägar åtskilligt resultat av värde bör kunna vinnas.

Den befogenhet, som förfoganderättslagen den 27 april 1917 tillerkänt Kungl. Maj:t, synes härvid kunna komma till användning, i första hand såsom medel för åvägabringande av frivilliga överenskommelser med vederbörande ägare eller innehavare av vanhävdad jord att omedelbart eller i varje fall inom viss kort tid avhjälpa vanhävden, vid äventyr att förfoganderättslagens bestämmelser tillämpas gent emot dem. Kungl. Maj:t har därför ansett det böra tillkomma Kungl. Maj:ts befallningshavande i rikets samtliga län att själva eller genom vederbörande kronobetjäning föranstalta om besiktning å jord inom länet, varest vanhävd antages förefinnas, samt avsluta sådan överenskommelse, som nyss nämnts, varvid bör tillses, att erforderlig säkerhet erhålles för överenskommelsens uppfyllande. Vid dessa åtgärder synas bestämmelserna i den norrländska vanhävdslagen den 25 juni 1909 kunna giva viss ledning. Beträffande förekomsten av vanhävdad jord torde upplysningar kunna erhållas dels genom vederbörande hushållnings-sällskaps förvaltningsutskott och tjänstemän dels ock genom de kommunala myndigheterna.

Därest Kungl. Maj:ts befallningshavande finner vanhävd föreligga samt betryggande överenskommelse om dess avhjälpan icke kan åstadkommas, bör Kungl. Maj:ts befallningshavande, när förhållandena anses därtill föranleda, till Kungl. Maj:t göra framställning om förordnande enligt förfoganderättslagen och i sådant hänseende avgiva förslag till åtgärder.

Genom stadgandena i 5 § i gällande förfoganderättslag har åt Kungl. Maj:t givits befogenhet att ingripa antingen så, att egendomen med tillhörande inredning eller utrustning upplåtes till kronan, som således därefter får draga försorg om brukningen av densamma och därvid kan jämlikt 13 § i samma lag föreskriva, att egendomen upplåtes åt annan, eller ock så att ägare eller innehavare av egendomen åläggdes att genom egendomens brukning i viss föreskriven ordning och omfattning producera förnödenheter åt kronan. Under det att förstnämnda tillvägagångssätt synes böra komma under öfvervägande förnämligast i sådana fall, där egendomens innehavare är, vare sig av ekonomisk anledning eller eljest, uppenbarligen olämplig att själv handhava egendomens skötsel, torde det senare nämnda tillvägagångssättet vara i andra fall det mest lämpliga.

Med hänsyn till ovan angivna förhållanden har Kungl. Maj:t funnit gott anbefalla Eder att, efter inhämtande av upplysning angående inom Edert län förekommande fall av vanhävd, söka i görligaste mån åstadkomma vanhävdens avhjälpan. Därvid bör Ni vid Eder förhandling med den vanhävdade jordens innehavare i första hand erinra om hans plikt mot sitt land och vädja till hans känsla härför men tillika, där så erfordras, med kraft framhålla de rättsmedel, varöfver staten förfogar för genomförande av sin vilja, samt därvid jämväl påminna om den stränga straffpåföljd, som underlåtenhet att ställa sig med stöd av förfoganderättslagen meddelade föreskrifter till efterrättelse kan komma att medföra.

Förslag till förfogandelag framlades vid 1918 års riksdag genom proposition nr 99. Till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet uttalade föredragande departementschefen bland annat, att han — med hänsyn till be-

hovet av att förfoganderättslagens stadganden kunde på kraftigt sätt användas i jordbruksproduktionens tjänst såsom medel att åstadkomma vanhävdad jordbruksfastighets bringande i nöjaktig hävd — haft under övervägande, huruvida stadgandena i lagens 5 § borde för detta syfte omarbetas. Departementschefen yttrade vidare, att han emellertid icke funnit någon ändring av dessa stadganden för ändamålet erforderlig, men att han avsåge att främja nämnda syfte genom en bestämmelse i lagförslagets slutstadganden. Vid behandlingen av sistnämnda stadganden anförde departementschefen vidare:

Från regeln, att förordnanden, som Kungl. Maj:t meddelar på grund av den nya lagen, icke skola gälla längre än lagen själv, göres ett undantag av ganska stor betydelse. Enligt 5 och 13 §§ i förslaget liksom enligt samma §§ i nuvarande lag äger Kungl. Maj:t, med ändamål att tillgodose den för befolkningens behov erforderliga jordbruksproduktionen, förordna, att vanhävdad jordbruksegendom skall upplåtas åt kronan eller åt annan. Sådan tillämpning av den äldre lagens bestämmelser har ock förekommit. Under sistlidna år erinrades Kungl. Maj:ts befallningshavande i cirkulärskrivelse av dåvarande chefen för jordbruksdepartementet om angelägenheten av att kraftiga åtgärder vidtoges för avhjälpande av vanhävd, där sådan förekomme, i sammanhang varmed påvisades, hurusom, därest frivilliga åtgärder för ändamålet utebleve, förfoganderättslagen erbjöde ett rättsmedel, som i sista hand borde användas. Befallningshavandenas åtgöranden i anledning härav hade, enligt vad mig meddelats, till omedelbar följd, att i ett betydande antal fall, där vanhävd förelåg, vederbörande innehavare av egendomen förmåddes antingen avgiva förbindelse att för framtiden nöjaktigt fullgöra sin odlingsplikt eller ock utarrendera sin egendom till annan person, som bättre var i stånd att handhava skötseln av densamma. I åtskilliga fall visade sig emellertid omöjligt att sålunda ordna saken under hand, och i dessa fall påkallade befallningshavanden förfoganderättslagens tillämpning. I anledning härav meddelade Eders Kungl. Maj:t under fjolåret ett antal förordnanden om upplåtelse av fast egendom jämlikt 5 och 13 §§. Här framträdde emellertid den betydande olägenhet, att eftersom nuvarande lagen icke äger giltighet längre än till den 1 maj 1918, upplåtelseerna måste begränsas till denna tid, ett förhållande, som givetvis varit ägnat att i hög grad förringa gagnet av den vidtagna åtgärden. Ett helt annat och bättre resultat av de gjorda bemödandena skulle tvivelsutan kunnat ernås, därest möjlighet funnits att förordna om egendoms upplåtande för en längre tidsperiod. För att i detta avseende göra den nya lagens tillämpning mera verksam torde böra stadgas, att oberoende av tiden för lagens giltighetstid förordnande, på grund av vilket enligt 5 § 1 mom. fastighet upplåtits för drivande av jordbruk, skall gälla under den i förordnandet eller med stöd därav bestämda tid, högst femton år.

Genom en dylik bestämmelse, vars införande förordnats av produktionskommittén i ett den 14 januari innevarande år avgivet utlåtande, synes ett användbart medel vara givet för vinnande av målet att under nuvarande svåra tid åstadkomma nöjaktig odling av jord, vars innehavare själv är ur stånd eller ovillig därtill. Jag vill emellertid betona, att förslaget ingalunda avser att innebära en rationell lösning av vanhävdsproblemet. En definitiv sådan lösning — vare sig den skall åstadkommas medelst utbyggnad av den norrländska vanhävdslagstiftningen eller annorledes — förutsätter ytterligare utredning, som ännu icke kunnat medhinnas men vartill förberedande åtgärder vidtagits.

I anledning av propositionen väcktes inom riksdagen åtskilliga motioner, vari erinringar riktades mot Kungl. Maj:ts förslag i nu förevarande hänseende. Lagutskottet yttrade i sitt utlåtande nr 36 — efter att hava redogjort för det av Kungl. Maj:t föreslagna slutstadgandet samt motionernas innehåll — bland annat följande.

De betänkligheter, som kommit till uttryck i berörda motioner mot upptagande i lagen av ett stadgande av nu ifrågasatta innebörd, synas ej sakna fog. Det ingrepp i den enskildes förhållanden, det här är fråga om, är icke blott i och för sig av mycket vidsträckt art; dess verkningar skulle jämväl komma att sträcka sig utöver en längre tidsperiod. Det ändamål, för vilket ett dylikt ingripande kan tänkas böra ske, måste därför vara av den utomordentliga vikt, att den enskildes rätt uppenbarligen måste träda tillbaka för detsamma. Och så vitt möjligt bör tillses, att de påkallade uppoffringarna för den enskilde ej göras större än som för det allmännas väl erfordras.

I sådant avseende synas vissa modifikationer i stadgandet lämpligen böra vidtagas. Sålunda torde redan det syfte, stadgandet angivits skola tjäna, innebära den begränsning, att stadgandet, på sätt herrar von Essen m. fl. och Osberg m. fl. i sina motioner framhållit, endast bör avse fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad. Utskottet finner uttryckligt stadgande härom böra inflyta i lagen.

Men ej ens i alla de fall, då vanhävd föreligger, bör enligt utskottets förmenande stadgandet vinna ovillkorlig tillämpning. Utskottet syftar på de skilda orsaker till vanhävd — oförmåga eller ovilja att sköta jorden — som i allmänhet kunna tänkas förekomma. Endast för sistnämnda fall bör stadgandet i sin strängaste form upprätthållas. Utskottet har med ledning av från jordbruksdepartementet infordrade handlingar låtit upprätta en förteckning över de fastigheter, beträffande vilka Kungl. Maj:t meddelat förordnande om upplåtelse jämlikt 1917 års förfoganderättslag. Av denna förteckning, som finnes intagen i en vid utlåtandet fogad bilaga, framgår, att förfoganderättslagen ej sällan kommit till användning, då huvudsakliga anledningen till förefintlig vanhävd synes hava varit att söka i oförmåga hos ägaren eller brukaren att sköta jorden, vare sig denna oförmåga berott på hög ålder, sjuklighet eller mindre god ekonomi. Vanligtvis har det då också endast varit fråga om helt små fastigheter. Utskottet håller före, att särskilt i dessa fall vid stadgandets tillämpning bör förfaras med den allra största varsamhet och försiktighet. Sålunda anser utskottet, att den utsträckta upplåtelse tiden endast bör ifrågakomma, där fastigheten är av sådan storlek och bar sådan belägenhet, att dess tagande i anspråk är av verklig betydelse för livsmedelsproduktionen. I första hand synes staten böra ingripa stödjande och hjälpande vare sig ekonomiskt eller så, att genom statens försorg anskaffas lämplig person, villig att för ägarens räkning bruka jorden. Då det emellertid icke torde vara möjligt att i lagen närmare uppdraga de gränser, då det ena eller andra förfarandet bör tillgripas, läser avgörandet böra ankomma på prövning i det särskilda fallet.

I fråga om sättet för vanhävdens konstaterande förutsätter utskottet, att föreskrifter härom komma att meddelas i den verkställighetsförordning, som torde vara att förvänta som en följd av den nya lagens antagande, ävensom att dessa föreskrifter lämna erforderlig garanti, att vanhävden blir genom formlig besiktning av godemän eller eljest på ett fullt betryggande sätt fastslagen.

Vidkommande den föreslagna längsta tiden för upplåtelse, femton år, finner utskottet, att det med stadgandet avsedda syftet torde kunna befrämjas, även om denna tid avsevärt förkortas. Vid sådant förhållande och då det är

av vikt, att större inskränkningar icke ske i den enskildes rättigheter, än som oundgängligen äro av behovet påkallade, har utskottet stannat vid att föreslå en tid av fem år eller den arrendetid, som i den allmänna arrendelagen föreskrives skola gälla, där ej annorledes är bestämt.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Vid utlåtandet fanns fogad den däri omnämnda förteckningen över de fastigheter, beträffande vilka Kungl. Maj:t meddelat förordnande jämlikt 1917 års förfogandelag; och utvisade förteckningen att sådant förordnande meddelats i 42 fall.

Till jämförelse må nämnas, att — enligt uppgifter i del 4 bilaga 19 (sid. 175—183) i det av Karl Hildebrand utarbetade samlingsverket »De svenska statsmakterna och krigstidens folkhushållning» — under år 1918 upplåtelse av fastighet till kronan på grund av vanhävd ägde rum i 29 fall.

Enligt vad utskottet inhämtat, har Kungl. Maj:t i tre fall med stöd av nu gällande förfogandelag på grund av vanhävd förordnat om fastighets upplåtelse till kronan. Det ena fallet avsåg fastigheten Olseröd 9³ om $\frac{13}{54}$ mantal i Maglehems socken, Kristianstads län, beträffande vilken fastighet förordnande meddelades den 29 november 1940. I det andra fallet, som gällde fastigheten Anderslöv 2⁷ om $\frac{3}{32}$ mantal i Anderslövs socken, Malmöhus län, meddelades förordnande om upplåtelse till kronan den 31 januari 1941. Slutligen förordnades den 25 april 1941, att fastigheten Kärrstorp 12⁴⁻⁷ om 345/960 mantal i Västra Kärrstorps socken, Malmöhus län, på grund av vanhävd skulle upplåtas till kronan. I samtliga fallen föreskrevs, att upplåtelsen skulle gälla under en tid av fem år. Emellertid har Kungl. Maj:t den 3 januari 1941 — på grund av fastighetens försäljning till annan person — förklarat förfogandet beträffande Olseröd 9³ skola upphöra att gälla.

Utskottet.

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen har den nu gällande lagen angående uppsikt å vissa jordbruk tillkommit såsom ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Denna lagstiftning avser fastigheter av viss storlek, som tillhöra bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda s. k. spekulanter, och ålägger i flera avseenden jordägaren strängare förpliktelser vid utarrendering än som funnits påkallade i fråga om övriga arrenden. I syfte att förhindra de i ekonomiskt och socialt hänseende skadliga verkningar som kunna bliva en följd därav, att jordägaren — hellre än att underkasta sig dessa skärpta arrendebestämmelser — underlåter att vidmakthålla jordbruket å de brukningsdelar, som omfattas av den sociala arrendelagstiftningen, har det ansetts nödvändigt att fullständiga arrendelagstiftningen med en lagstiftning om uppsikt å sådana brukningsdelar. I överensstämmelse härmed har uppsiktslagen erhållit samma räckvidd som den sociala arrendelagstiftningen, och dess bestämmelser hava utformats i anslutning till det sålunda angivna syftet. Uppsiktslagen tillgodoser följaktligen icke det önske-

mål, som i och för sig ur nationalekonomisk synpunkt måste anses föreligga, att vanhävd förhindras å jordbruksjord i allmänhet.

De förslag, som framläggas i de nu till behandling föreliggande motionerna, avse i stort sett två skilda spörsmål. Å ena sidan framföres yrkande om införande av en lagstiftning mot vanhävd å sådana jordbruk, som falla utanför uppsiktslagen. Yrkande i denna riktning framställles i motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148. Å andra sidan hemställles i motionerna I: 109 och II: 215 om sådan ändring i uppsiktslagen, att ekonomiskt betingad rationalisering eller omläggning av driften på de för närvarande under lagen inbegripna fastigheterna icke hindras.

Enligt utskottets mening är det ett samhällsintresse av vikt, att befintlig odlad jord i största möjliga utsträckning bibehålles produktionsduglig för att kunna nyttiggöras i folkförsörjningens tjänst. Starka sociala skäl tala även för att bestående jordbruk icke onödigtvis nedläggas. Då den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk sålunda måste anses medföra, är lika stor i vilken hand jorden än befinner sig, torde med fog kunna ifrågasättas, huruvida en vanhävdslagstiftning — såsom fallet är med nu gällande uppsiktslag — bör inskränkas till att avse vissa slag av jordbruksfastigheter och icke omfatta den ur folkförsörjningssynpunkt vida viktigare jord, som står utan samband med den sociala arrendelagstiftningen.

Frågan om en vanhävdslagstiftning för all i enskild ägo varande jord har, såsom ovan nämnts, vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens övervägande. De krav, som framförts i denna riktning, hava emellertid icke vunnit bifall. Då utskottet nu i anledning av föreliggande motioner har att taga ställning till samma fråga, måste enligt utskottets åsikt vid frågans bedömande åtskillnad göras mellan det fall, att lagstiftningen skall gälla allenast under nu rådande krisförhållanden, eller bestå för framtiden under s. k. normala tider.

Enligt utskottets mening påkallar frågan om införande av en provisorisk vanhävdslagstiftning med giltighet för nu bestående kristid i första hand uppmärksamhet från statsmakternas sida. Under för närvarande rådande förhållanden, då vårt land på grund av förhindrade tillförselmöjligheter från utlandet praktiskt taget uteslutande måste lita till egen produktion, kan livsmedelstillgången bliva så knapp, att alla till buds stående medel för ökad produktion inom landet måste utnyttjas. Såsom i motionerna framhållits måste under sådana förhållanden misskötsel av produktionsduglig jord kunna förhindras genom därför lämpade anordningar. Såvitt den utredning i ärendet, som förebragts genom de över motionerna avgivna yttrandena, giver vid handen, förekommer visserligen vanhävd i egentlig mening endast i ringa utsträckning inom landet, varför åtgärder däremot ej skulle få större betydelse för folkförsörjningen. Även om detta förhållande skulle kunna antagas bliva bestående, anser utskottet likväl, att vanhävd bör beivras i de fall, där sådan verkligen förekommer. Detta synes vara av vikt ej minst ur psykologisk synpunkt. Allmänna förfogandelagen öppnar visserligen möjlighet för det allmänna att, där så finnes erforderligt för folkförsörjningen, ingripa

mot vanhävd å jordbruksfastigheter. Denna lag torde emellertid icke — åtminstone ej utan överarbetning i vissa hänseenden — vara tillfyllest för det ändamål, varom här är fråga. I sådant hänseende kan särskilt framhållas, att intet sakkunnigt organ för konstaterande av vanhävd är i författning anvisat, liksom lagens ersättningsbestämmelser ej torde passa för fall av vanhävd. Ej heller torde en utvidgning av nuvarande uppsiktslag att för en begränsad tid gälla all produktionsduglig jordbruksjord utgöra en lycklig lösning av det föreliggande problemet. Uppsiktslagen har nämligen tillkommit ur helt andra synpunkter och lämnar icke möjligheter till ett sådant skyndsamt och smidigt förfarande, som här är av nöden. Med hänsyn till nu angivna omständigheter finner utskottet det vara angeläget, att frågan om en utvidgning av den statliga kontrollen å jordbruk till att under nu rådande krisförhållanden omfatta i princip all för brukande tjänlig jord blir föremål för särskild utredning.

Då den av utskottet sålunda ifrågasatta lagstiftningens syfte är att under nuvarande kristidsförhållanden vidmakthålla jordbrukets avkastningsförmåga, torde densamma böra i första hand taga sikte på hävden av själva jorden. I anslutning härtill synes ingripande böra kunna ske mot brukaren av en fastighet även om denne ej är ägare till densamma. Frågan om bevarandet av de för en fastighet såsom särskild brukningsdel nödiga byggnaderna torde däremot vid en lagstiftning sådan som den ifrågasatta icke vara av samma betydelse. Vid utformandet av lagstiftningen måste givetvis uppmärksamhet ägnas däråt, att ingrepp icke får ske utan tvingande skäl. Ett spörsmål av central betydelse torde alltså vara bestämmande av vad som skall avses med vanhävd eller med andra ord hur långt vanvård av jordbruket skall hava fortskridit för att ett ingripande från det allmännas sida skall anses befogat. Vid bestämmandet av vanhävdsbegreppet måste självfallet beaktas, att brukarens berättigade krav på rörelsefrihet vid jordbrukets skötsel tillgodoses. Behörig hänsyn måste även tagas till de fall, då vanhävd förorsakats icke av brukarens liknöjdhet för jordens hävd utan av ekonomiska svårigheter, bristande tillgång på arbetskraft eller andra därmed jämförliga omständigheter. Vad angår förfarandet för konstaterande och beivrande av vanhävd anser utskottet det vara ett oeftergivligt villkor för vinnande av lagstiftningens syftemål, att bestämmelserna härom äro så utformade att de lämna tillfälle till ett både snabbt och smidigt ingripande. Det enligt uppsiktslagen tillämpade förfarandet, vilket i många fall är både tidsödande och omständigt, synes alltså icke utan vidare kunna läggas till grund för bestämmelser i ämnet. I samband med frågan om det lämpliga förfarandet uppkommer spörsmålet om uppsiktsmyndighetens organisation. En större förvaltningsapparat än som är oundgängligen nödvändig bör uppenbarligen ej komma till stånd. Det synes utskottet böra övervägas att i första hand anförtro uppsikten åt de nuvarande jordbrukskommissionerna. Slutligen vill utskottet framhålla, att, då den av utskottet ifrågasatta lagstiftningen är avsedd för nu rådande krisförhållanden, utredningsarbetet uppenbarligen måste bedrivas med största möjliga skyndsamhet.

Vad angår frågan, huruvida en vanhävdslagstiftning av allmängiltig karaktär bör finnas även under normala tider, anser utskottet, att detta spörsmål icke i nu rådande läge påkallar en omedelbar lösning. De i motionerna framförda yrkandena taga även i första hand sikte på en lagstiftning i syfte att förhindra vanhävd i nuvarande försörjningsläge. Utskottet anser emellertid, att frågan om en utvidgad vanhävdslagstiftning med bestående giltighet vid lämpligt tillfälle bör upptagas till omprövning med hänsyn till då rådande förhållanden. De erfarenheter, som vinnas vid tillämpningen av den av utskottet här ovan ifrågasatta, för kristiden avsedda vanhävdslagstiftningen, synas kunna tjäna till ledning vid bedömandet av frågan om en sådan lagstiftning mot vanhävd för normala tider anses böra genomföras.

I motionerna I: 164 och II: 148 har hemställts om utvidgning av uppsiktslagens räckvidd genom upphävande av vissa arealgränser, vilka för närvarande inskränka lagens tillämpningsområde. I anledning av detta yrkande vill utskottet erinra, att 1936 års arrendeutredning — jämte det arrendeutredningen föreslagit viss utvidgning av den sociala arrendelagstiftningen, innebärande bland annat borttagande av den så kallade nedre arealgränsen om fyra hektar, som nu gäller för lagstiftningens tillämplighet — i avslutning härtill förordat motsvarande utsträckning av tillämpningsområdet för uppsiktslagen. Det av arrendeutredningen framlagda förslaget är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Då alltså en sådan utvidgning av uppsiktslagen, som avses i nyssnämnda motioner, åtminstone delvis är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, finner utskottet ej skäl föreligga för riksdagen att för närvarande taga ståndpunkt till ifrågavarande yrkande. För övrigt torde det i motionerna avsedda syftet i huvudsak tillgodoses genom införande av en sådan provisorisk vanhävdslagstiftning för all jord, som utskottet förut ifrågasatt.

Slutligen har i motionerna I: 109 och II: 215 yrkats viss omarbetning av vanhävdsbegreppet enligt gällande uppsiktslag i syfte att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av jordbruksdriften icke hindras. Såsom i åtskilliga utav de över motionerna avgivna yttrandena framhållits, torde frågan om en sådan omarbetning vara förtjänt av uppmärksamhet. Emellertid har, på sätt framgår av den ovan lämnade redogörelsen, även frågan om vanhävdsbegreppets utformande blivit föremål för utredning inom arrendeutredningen. Det i motionerna framställda yrkandet torde följaktligen i viss mån komma under bedömande vid prövningen av arrendeutredningens förslag i detta ämne. Med hänsyn härtill finner utskottet icke anledning föreligga för riksdagen att för närvarande taga närmare ställning till frågan om vanhävdsbegreppets bestämmande enligt uppsiktslagen.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning angående en provisorisk lagstiftning mot vanhävd

med giltighet tillsvidare under nu rådande krisförhållanden, därvid de i utskottets motivering angivna synpunkterna böra beaktas, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, var- till utredningen kan föranleda;

B. att motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionerna I: 109 och II: 215 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 6 maj 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Linder**, *Tamm, Löfvander, Linnér, Roos, Olof Carlsson* och *Sten*;

från andra kammaren: herrar *Hage, Hallagård, Pettersson* i Hällbacken*, fru *Johansson*, herr *Barnekow*, fröken *Rosén** samt herr *Karlsson* i Granebo.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Yttranden i anledning av motionerna.

Lantbruksstyrelsen.

De i de olika motionerna framförda förslagen syfta i stort sett å ena sidan till en utvidgning av tillämpningsområdet för lagen angående uppsikt å vissa jordbruk för att i största möjliga utsträckning tillgodose landets försörjning särskilt under nu rådande förhållanden och å andra sidan till en sådan modifiering av samma lag, att en rationalisering av driften på ifrågavarande jordbruksfastigheter icke förhindras.

Vad först beträffar frågan om en sådan ändring av lagen angående uppsikt å vissa jordbruk att rationaliseringsåtgärder — avseende en sådan omläggning av driften att all jord blir utnyttjad för det ändamål, vartill den är bäst ägnad — icke förhindras, vill Lantbruksstyrelsen framhålla, att den synes vara starkt påkallad. Det torde numera vara en allmänt känd erfarenhet, att lagen i sin nuvarande form förhindrar ett utnyttjande av i skogsmark insprängda åkerlappar för betes- eller skogsändamål även i sådana fall, där ett dylikt utnyttjande av jorden skulle vara det mest rationella. Enligt vad lantbruksstyrelsen erfarit hade 1938 års jordbruksutredning, innan den upplöstes, upptagit även denna fråga till omprövning och hade för avsikt att avgiva förslag om sådan ändring av lagen angående uppsikt å vissa jordbruk att dylika verkningar av dess tillämpning skulle undvikas. Lantbruksstyrelsen vill sålunda tillstyrka utredning angående ändring av meranämnda lag i här antydd riktning.

Vad därefter beträffar frågan att genom utvidgning av ovannämnda lags tillämpningsområde söka befrämja livsmedelsproduktionen, anser lantbruksstyrelsen det mera tveksamt, huruvida någonting väsentligt därigenom kan vinnas, då antalet brukningsdelar, där vanhävd är ostridig, torde vara ganska ringa. Ett utnyttjande av lagen angående uppsikt å vissa jordbruk i dess nuvarande form för ifrågavarande ändamål torde heller icke vara lämpligt, enär sagda lag tillkommit i helt annat syfte. Även om antalet brukningsdelar, där ostridig vanhävd föreligger, är ringa och sålunda ur försörjningssynpunkt av relativt liten betydelse, torde det emellertid vara ett allmänt intresse att vanhävdens undanröjes. Lantbruksstyrelsen vill därför tillstyrka, att vid verkställandet av ovan omförmälda utredning det jämväl må prövas, huruvida inom sagda lag lämpligen kan inrymmas bestämmelser i sistnämnda syfte.

Egnahemsstyrelsen.

I anslutning till den tankegång, som kommit till uttryck i ifrågavarande motioner, anser egnahemsstyrelsen önskvärt, att lagbestämmelser införas, som möjliggöra inskridande mot vanhävd, oavsett den rättsliga naturen samt storleken å den fastighet, varom fråga är. Att en sådan möjlighet till ingripande mot vanhävd bör finnas, synes angeläget såväl ur sociala synpunkter som — och detta icke minst under nuvarande förhållanden — med hänsyn till folkförsörjningen. Å andra sidan vill styrelsen även instämma i de uttalanden i ett par av motionerna, som gå ut på att nedläggandet av jordbruket å en fastighet icke i och för sig bör betraktas såsom vanhävd, där

det med hänsyn till jordens beskaffenhet eller läge icke är ekonomiskt motiverat att för framtiden fortsätta jordbruksdriften. Egnahemsstyrelsen tillstyrker, att här berörda spörsmål göras till föremål för utredning. Vid denna böra övervägas olika vägar för de nya bestämmelsernas inpassande i lagstiftningen och eljest. Egnahemsstyrelsen torde icke ha anledning att nu ingå på dessa frågor.

Jordbrukskommissionen i Stockholms län.

Under nuvarande förhållanden, då det är angeläget att all produktiv jord utnyttjas i folkförsörjningens tjänst, synes kommissionen att nu gällande lagstiftning å området är otillfredsställande, såväl ur den synpunkten att endast i fråga om ett försvinnande fåtal jordbruk finnas möjligheter till ett effektivt ingripande, som även att förfaringssättet härvid icke gör det möjligt att åstadkomma rättelse inom rimlig tid. Med hänsyn härtill vill kommissionen för sin del tillstyrka att, i avvaktan på en eventuell ny social arrendelagstiftning med den reglering av jordbrukskommissionernas befogenhet, som däri kan inrymmas, kommissionerna genom erforderlig ändring i nu gällande uppsiktslag tillerkännas rätt att ingripa mot uppenbar vanhävd oavsett jordbrukens storlek och äganderättsförhållanden.

För att möjliggöra ett snabbt resultat vid dylikt ingripande anser kommissionen nödvändigt att en förenkling vidtages ifråga om formerna för uppsiktslagens tillämpning såsom i motion nr 146 framhålles. Kommissionen förutsätter härvid att till ledamöter i jordbrukskommission endast utses väl kända och med jordbruk och odlingsförhållanden inom verksamhetsområdet väl förfarna män. Härvid synes dock möjlighet böra beredas brukare eller ägare av jordbruk, som blivit föremål för jordbrukskommissionens ingripande, att överklaga beslut, som enligt hans mening är oriktigt, genom tillskapande av en central, hela riket omfattande prövningsinstitution.

Vid utformningen av en eventuell ny lagstiftning å området vill kommissionen understryka nödvändigheten av att ägande- och förfoganderätten icke blir mer än nödigt beskuren.

Med sammanfattning av vad ovan anförts vill kommissionen på anförda skäl tillstyrka att en snabb och allsidig utredning i nu gällande vanhävds-lagstiftning omedelbart måtte verkställas.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

I yttrande till länsstyrelsen i länet har förvaltningsutskottet anført.

Förvaltningsutskottet får anföra, att den korta remisstiden ej medgivit utskottet att företa en grundlig utredning av förevarande ärende, men vill utskottet göra följande principuttalande.

Ett snabbt och effektivt ingripande från det allmännas sida vid fall av uppenbar vanhävd måste under nuvarande krisförhållanden anses önskvärt.

Vid utarbetandet av bestämmelser härom måste dock noga beaktas, att hinder icke uppstår för en rationalisering av jordbruket, där sådant ur ekonomisk synpunkt kan erfordras.

En vitt utbredd uppfattning inom skilda läger gör nämligen gällande, att jord, som en gång uppodlats till åker, allt framgent skall förbli åker. Denna falska ideologi kan medföra, att avlägset liggande jordlappar, vars brukning medför slöseri med arbetskraft och vilken i övrigt är synnerligen oekonomisk, ej få igenläggas till skogs- eller betesmark. Den produktionsminskning, som genom sådana åkrars överförande till annan driftsform äger rum, uppvägs mer än väl av den produktionsökning, som kan vinnas genom den ledigblivna arbetskraftens m. m. utnyttjande till höjning av produktionskraften hos sådan jord, som mer lämpar sig för livsmedelsproduktionen.

I yttrandet till andra lagutskottet har förvaltningsutskottet ytterligare an-
fört följande.

Särskilt inom länets nordligaste delar ha vid äldre tiders gruv- och bruks-
drift spridda åkerlappar uppodlats, som då fyllde ett visst behov, men som
under nuvarande arbetsförhållanden icke kunna ekonomiskt brukas.

Samma är förhållandet i länets stora skärgårdsområden, där åkrar å obe-
bodda öar mängen gång knappast kunna utnyttjas på annat sätt än t. ex.
genom bete.

Länsstyrelsen i Stockholms län.

Tillämpligheten av den lagstiftning mot vanhävd, som vi äga i lagen angä-
ende uppsikt över vissa jordbruk, är, såsom antytts eller påpekats i ett par av
de remitterade motionerna, beroende dels av vederbörande brukningsdels be-
skaffenhet och omfattning, dels ock av vem som äger brukningsdelen. Stora
delar av landets jordbruk falla fördenskull utanför uppsiktslagens tillämp-
lighetsområde.

Vid detta förhållande och då det i landets nuvarande försörjningsläge
framstår såsom alldeles särskilt betydelsefullt, att den odlade jorden i största
möjliga utsträckning hävdas väl och hålles i fullgod växtkraft, inställer sig
osökt spørsmålet, huruvida den nuvarande lagstiftningen mot vanhävd kan
anses vara tillfyllest eller om det kan finnas påkallat att giva den en vidgad
tillämpning.

För besvarandet av detta spørsmål skulle det givetvis vara av största in-
tresse att äga tillgång till säkra uppgifter om, i vilken utsträckning vanhävd
förekommer å fastigheter, beträffande vilka uppsiktslagen ej är tillämplig.
Vidkommande Stockholms län kunna i detta hänseende vissa slutsatser dra-
gas av svaren å en utav länets kristidsstyrelse till kristidsnämndsordförandena
utsänd förtrolig rundfråga rörande förekomsten inom länet av vanhävdad
jord. Visserligen vill det synas, som om i berörda svar medtagits en del fas-
tigheter, som äro mindre väl brukade utan att därför kunna betecknas såsom
vanhävdade. Men även om samtliga de fall, som av nyssnämnda eller av an-
nan anledning få anses tvivelaktiga, helt frånräknas, torde dock återstå ett
antal fastigheter eller brukningsdelar, i fråga om vilka vanhävd ansetts på-
visbar, men å vilka uppsiktslagen ej är tillämplig. Deras undantagsställning
i sistberörda hänseende beror uppenbarligen beträffande flertalet på storle-
ken av den odlade jorden, och därvid äro sådana fastigheter eller bruknings-
delar i majoritet, där den odlade jorden ej uppgår till 4 har. Emellertid före-
finnas även några fall, där den odlade jorden omfattar betydligt mer än 25
har. I fråga om de fastigheter, för vilka den odlade jordens omfattning icke
konstituerar nyssberörda undantagsställning, föranledes denna av ägande-
rättsförhållandena.

Givetvis anser sig länsstyrelsen icke enbart på resultatet av den summariska
undersökning, som sålunda kommit till stånd inom Stockholms län, kunna
grunda något omdöme om behovet av en vidgad vanhävdslagstiftning. Vissa
uttalanden i de remitterade motionerna giva länsstyrelsen emellertid anled-
ning förmoda, att en hel del mer eller mindre betydelsefulla vanhävdsvfall
kunna påvisas på många håll i landet. Om så finnes vara händelsen — och
detta lärer väl sannolikt giva sig till känna genom de inkommande remiss-
svaren — anser sig länsstyrelsen böra tillstyrka införandet av bestämmelser,
som möjliggöra ett snabbt inskridande från det allmännas sida oavsett jor-
dens areal eller vem som äger densamma. Vid detta tillstyrkande utgår läns-
styrelsen ifrån, att åtgärden tager sikte på den rådande krisen och att de nya
bestämmelserna således förlänas giltighet allenast under den tid krisförhål-
landena det påkalla. Ur denna synpunkt torde det, enligt vad länsstyrelsen

föreställer sig, måhända kunna vara lämpligt att icke vidtaga någon ändring i själva uppsiktslagen, utan ligga närmare till hands att söka lösa frågan genom en särskild krisförfattning.

Självfallet är det angeläget, att, såsom i flera av motionerna erinrats och av Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott understrukits, bestämmelserna i ämnet så utformas, att de icke förhindra en rationalisering av jordbruket.

Jordbrukskommissionen i Uppsala län.

Att nu gällande lagstiftning icke bereder möjlighet för vederbörande myndigheter att effektivt förhindra vanhävd av jord och vanvård av lantmannabyggnader är jordbrukskommissionens bestämda uppfattning.

Motionärernas syftemål kan därför i princip förordas av kommissionen såväl i fråga om skärpning av vanhävdslagens bestämmelser som beträffande utvidgning av dess tillämpningsområde. Att kommissionen däremot vill förordas försiktighet då det gäller den uppmjukning av lagen, varom herrar Hedlund i Häste, Albert Larsson samt W. Nisser hemställa, skall här nedan närmare angivas.

För närvarande är det praktiskt taget uteslutande bolagsjord och därav endast brukningsdelar i storlek mellan 4 och 25 hektar som jordbrukskommissionerna ha befogenhet att öva uppsikt över. Men i verkligheten förhåller det sig ingalunda så — i vart fall icke inom Uppsala län — att vanhävd av jord och vanvård av byggnader endast eller huvudsakligast förekommer vid bolagens jordbruk, även om en viss efterblivenhet beträffande byggnadsbeståndet vid dessa under årens lopp kunnat konstateras. Det har också förekommit, att då anmälan inkommit om vanvård av byggnadsbeståndet på bolagsgårdar, dessa redan sålts innan kommissionen hunnit ingripa och därigenom undandragits uppsiktslagens bestämmelser.

Under den tid jordbrukskommissionen fungerat ha flera fall av vanhävd av jord och vanvård av lantmannabyggnader kunnat konstateras på gårdar i enskild ägo, men befogenhet att ingripa häremot har saknats. Dylika missförhållanden äro naturligtvis i hög grad ägnade att skapa missnöje och giva berättigade anledningar till kritik och klander hos lojala och ansvarskännande samhällsmedlemmar. Den besuttnes självklara skyldighet att hålla sin fastighet i produktionskraftigt skick bör med lagens hjälp uppehållas och skall kunna tvingas till uppfyllelse vilken storleksordning en därav berörd brukningsdel än har och oavsett om ägaren är enskild person, bolag, fideikommissarie eller stiftelse. Lagändring i sådant syfte synes alltså kommissionen synnerligen önskvärd.

Den uppmjukning av bestämmelserna beträffande jordens utnyttjande, varom herrar William Nisser i 1:a samt P. S. Hedlund och Albert Larsson i 2:a kammaren hemställa, synes kommissionen önskvärd endast under förutsättning att det samtidigt sörjes för att icke den fria brukningsrätten missbrukas. »En ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften» kan under vissa förhållanden vara privatekonomiskt mycket förmånlig men ur nationell eller mera allmän synpunkt icke endast mindre förmånlig utan rent förkastlig. Vi förmena alltså att ägaren även i detta avseende skall avkrävas ett ansvar, som svarar emot allmännyttan. Han bör alltså endast inom vissa gränser få välja brukningsmetod — intensiv eller extensiv etc. Det bör t. ex. icke vara tillåtet att under en följd av år driva kreaturslöst jordbruk på fastmarksjord endast därför att en tillfällig konjunktur, dryga nybyggnadskostnader eller den omständigheten att jord i gammal god växtkraft förmenas kunna vidkännas en dylik påkänning och fresta jordägaren till dylika experiment.

Omläggning till utvidgad beteskultur, arrondering av skiften för åstadkom-

mandet av arbetsbesparing och bättre ekonomiskt utbyte ävensom utläggning till skog eller bete av småskiften och utjordar samt av vattensjuka marker, som icke med ekonomisk fördel kunna tillfredsställande torrläggas, bör där-
emot vara varje jordägare tillåtet. Likaså då det gäller slopan-
det av till dylik jord hörande bebyggelse. Dessa synpunkter äro för övrigt i viss utsträckning
beaktade redan i lagen av 27 juni 1927.

Det synes kommissionen naturligt att beträffande den av sistnämnda mo-
tionärer förordade fria brukningsrätten det allmänna bör försäkra sig om
samma begränsning av denna rätt som arrendelagen och som vanligen genom
kontraktsbestämmelser tillförsäkras jordägaren gentemot arrendatorer.

Vid utformningen av en ny vanhävdslag med bestämmelser beträffande jord-
ägarens skyldighet att hålla för jordbruket nödiga och ändamålsenliga bygg-
nader är det nödvändigt att det sörjes för samstämmighet emellan denna
och redan existerande arrendelag. Enligt den senare kan jordägare i vissa fall
av synemän åläggas viss byggnadsskyldighet. Denna skyldighet utkräves olika
hårt av olika synemän. Det kunde därför hända att en syn påkallad av jord-
brukskommissionen enligt en ny uppsiktslag komme till annat resultat be-
träffande viss bebyggelse än vad som vid tillträdessyn enligt arrendelagen re-
dan bestämts. Det bör då vara fullt klart, vilkendera synen som skall tillerkän-
nas vitsord.

Då det i här berörda motioner hemställes i vissa fall om skärpning och
i andra om uppmjukning av vanhävdslagen anser kommissionen det ange-
läget framhålla önskvärdheten av att lagen utformas så att förfaringssättet vid
lagens tillämpning blir enkelt, och att det möjliggör snabbt verkande åtgär-
der. Herr Stig Janson m. fl. förordar, att det tillvägagångssätt, som angives
i §§ 4—14 i lagen av 27 juni 1927, fortfarande må komma till användning.
Kommissionen vill allvarligt ifrågasätta, huruvida icke ett starkt förenklat
förfaringssätt, gärna med vidgad befogenhet för jordbrukskommissionerna,
skulle visa sig mera effektivt. De flesta jordbrukskommissioner torde i likhet
med Uppsala läns under sin tillvaro gjort den erfarenheten, att §§ 4—14 eller
rättare 5—14 i praktiken visat sig så omständliga, otympliga, tidskrävande och
kostsamma att de ytterst sällan kommit till användning. Även i de fall då
jordbrukskommissionen haft mycket långt gående krav på jordägares ny-
byggnadsprestationer har det visat sig möjligt att få dessa genomförda utan
tillgripandet av den vidlyftiga apparat som en syn enligt § 5 utgör.

Med hänsyn till sistnämnda förhållanden synes det kommissionen nödigt,
att de i motionerna föreslagna lagändringarna föregås av en utredning, i syn-
nerhet som en ändring av mer temporär art icke torde kunna medföra någon
större effekt under innevarande år.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Under nuvarande kristid är det ett nationellt intresse, att intet underlåtes,
som kan vara ägnat höja jordbrukets produktion för att i möjligaste mån
säkerställa livsmedelsförsörjningen. Det ligger därvid nära till hands att
närmare granska de bestämmelser, som avse att förhindra vanhäv-
d av jord och lantmannabyggnader. Nu gällande vanhävdslag berör praktiskt taget
endast bolagsjord och därav endast brukningsdelar i storlek mellan 4 och
25 hektar. Att vanhäv-
d kan förekomma och om än i ringa omfattning före-
kommer även på gårdar i enskild ägo, annan än nu under lagen inbegripen,
torde vara ostridigt, men befogenhet för jordbrukskommissionerna att in-
gripa saknas. För undanröjande härav föreslå motionärerna såväl skärp-
ning av vanhävdslagens bestämmelser som utvidgning av dess tillämpnings-
område.

En lagändring i syfte att kunna tvinga en var jordägare att hålla sin jord-

bruksfastighet, oavsett dess storleksordning, i produktionskraftigt skick kan i nuvarande krisläge synas riktig och önskvärd. Svårigheterna att kunna åstadkomma en effektiv lagstiftning äro emellertid mycket stora. Vid en utvidgad tillämpning av vanhävdslagen får nämligen icke förbises att jordägaren måste få behålla sin rätt att välja den driftsform, som kan vara den mest ekonomiska eller ändamålsenliga. I ett fall kan extensiv, i ett annat intensiv driftsform vara den mest lämpliga. Uppsiktsmyndigheterna kunna icke bedöma ett enskilt jordbruks inriktning för att bli bärkraftigt. Åtgärderna inom jordbruket måste ju alltid läggas på lång sikt och vissa driftsömläggningar kunna bl. a. av ekonomiska skäl vara nödvändiga. En rationalisering bör icke förhindras.

En utvidgning av vanhävdslagens tillämpningsområde innebärande en permanent uppsikt även över självständiga bondejordbruk samt brukningsdelar tillhörande bolag, fideikommissarie eller stiftelse inger mycket stora betänkligheter. Tillgripande av tvångsmedel kunna icke beräknas ge resultat av någon betydelse, då på i vanhävd varande fastigheter i de flesta fall ägaren saknar de ekonomiska förutsättningarna för missförhållandenas undanröjande och sålunda är urständssatt att exempelvis reparera byggnader, utföra dikningar, anskaffa kreatur, inköpa konstgödsel m. m. Icke heller kan en tvångsvis genomförd utarrendering eller tvångsförvaltning av dylika vanhävdade fastigheter ge omedelbart resultat. En ökning av produktionen kan endast långsamt tänkas äga rum i verkliga fall av vanhävd. Icke heller synes metoden med stämning till domstol enligt uppsiktslagen ha någon effektiv innebörd.

På grund av vad här ovan anförts, får Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott för sin del tillstyrka utredning, men att utredningen begränsas till framläggande av förslag till lagbestämmelser av provisorisk art, avsedda att tillämpas endast under nuvarande krisläge och med beaktande av de ekonomiska förutsättningarna för drivande av de jordbruk, beträffande vilka åtgärder kunna ifrågakomma.

Om lagstiftningen skall kunna erhålla någon praktisk betydelse under kristiden, torde andra och snabbare åtgärder än de i gällande lag angivna ställas till uppsiktsmyndigheternas förfogande.

Länsstyrelsen i Uppsala län.

Länsstyrelsen har åberopat vad länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott anfört samt därtill fogat följande upplysningar.

Såvitt länsstyrelsen kunnat inhämta har under senare år allenast förekommit ett par fall inom länet, då ingripande på grund av vanhävd skulle kunnat ifrågakomma, om lagen haft tillämpning på enskilda jordägares fastigheter utan nu gällande inskränkningar. Det ena av dessa gällde en mycket obetydlig fastighet, vars vanhävd berodde på ägarens ekonomiska oförmåga, det andra gällde ett medelstort jordbruk tillhörigt två makar, vilka befunno sig i jämförelsevis burgen ställning, men på grund av ålderdom saknade förmåga att sköta jordbruket. Att sätta dem under förmyndare hade icke satts ifråga. De båda omnämnda fallen utgöra uppenbarligen rena undantag.

Såvitt länsstyrelsen kan finna har således icke inom detta län förekommit anledning till utsträckning av lagstiftningen angående uppsikt över enskilda jordbruk under normala förhållanden. Annorlunda kan det komma att ställa sig, om livsmedelstillgången under rådande avspärningen blir så knapp, att alla möjligheter till produktion måste utnyttjas även med bortseende från det ekonomiska resultatet. Skulle en sådan situation inträffa, torde

det bli nödvändigt att uppsiktsmyndigheten, såsom förvaltningsutskottet antytt, erhåller befogenhet att driva jordbruk i egen regi eller utarrendera det vanhävdade jordbruket på kort tid. Ett sådant ianspråktagande torde överensstämma med grunderna för förfogandelagen. Det ekonomiska ansvaret i dylika fall lär icke kunna drabba jordägaren.

Mot en till kristidsförhållandena begränsad utredning har länsstyrelsen således icke något att erinra.

Södermanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Såvitt förvaltningsutskottet har sig bekant, förekommer sådan vanskötsel av jordbruksegendomar, som kan betecknas som vanhävd, endast i ringa omfattning inom Södermanlands län. — — — Särskild uppmärksamhet synes i detta sammanhang böra fästas vid det förhållandet, att det numera icke sällan förekommer, att jordbruksegendomar inköpas av icke-jordbrukare, vilka huvudsakligen avse att bruka egendomen såsom sommarbostad och dylikt och därför måhända icke ägna jordens hävd tillbörlig uppmärksamhet.

Särskilt i nuvarande försörjningsläge är det uppenbarligen angeläget, att medel finnas att tillse, att vår åkerjord brukas så, att den kan på ett tillfredsställande sätt gagna folkförsörjningen. I den mån för tryggande härav lagstiftningsåtgärder må finnas erforderliga, vill utskottet alltså ansluta sig till önskemålen om en sådan lagstiftning. Beträffande innehållet därav vill utskottet närmast instämma i vad som anförts i den av herr Janson i Frändesta m. fl. väckta motionen. Utskottet anser sålunda att, i de fall där det befinnas rationellt ur bruks- och ekonomisk synpunkt att förvandla åkerjord med låg avkastningsförmåga till betesvall eller skogsmark, detta icke bör få betecknas såsom vanhävd enligt den ifrågasatta lagstiftningen. Därvid bör dock givetvis vederbörande jordbrukare låta sig angeläget vara att genom andra åtgärder sörja för att gårdens sammanlagda produktion icke därigenom förminskas under de närmaste åren.

Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Länsstyrelsen har, under åberopande av den motivering, som lämnats i motionen II: 146, tillstyrkt den i samma motion begärda utredningen.

Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

I yttrande till länsstyrelsen i länet har förvaltningsutskottet anförts.

Förvaltningsutskottet inser till fullo betydelsen av att den svenska jordbruksjorden i rådande försörjningsläge hålles vid största möjliga produktivitet. Särskilt betänkligt för att ej säga upprörande måste det i nuvarande tidsläge framstå, om åkerjord genom bristande hävd eller andra försummelser från innehavarens sida vanvårdas.

För förvaltningsutskottet står det klart, att omfattningen och arten av de åtgärder, som i förevarande hänseende erfordras, böra rättas efter i vilken utsträckning vanhävd eller vanvård inom jordbruket för närvarande förekommer. Av förhållandena inom hushållningssällskapets område att döma kan utskottet icke finna annat än att det ligger en högst betydande överdrift i det uttalande i motion II: 11, vari göres gällande »att inom landet finnas massor av jordbruk med stora arealer odlad jord, som alltjämt vanhävdas». Såvitt förvaltningsutskottet har sig bekant förekommer vanhävd inom sällskapets område dess bättre i mycket liten omfattning. Icke desto mindre är det i högsta grad beklagligt att dylika fall förekomma. Redan un-

der »normala» förhållanden tilldraga sig dessa berättigt uppseende inom den ort, där de förekomma, och för den allmänna rättsuppfattningen framstår det såsom angeläget, att de beivras. I nuvarande läge skärpes givetvis kravet på att sådana åtgärder vidtagas, som kunna leda till dylika missförhållandens rättande.

Huruvida stöd för nyssberörda påstående kan hämtas från förhållandena inom landet i övrigt undandraget sig visserligen förvaltningsutskottets bedömning, men utskottet vill dock sätta i fråga, om vanhävd verkligen förekommer i sådan omfattning, som därav framgår. Under de senaste årtiondena har i samband med beteskulturens landvinningar i icke ringa omfattning förekommit att jord, som förut brukats såsom åkerjord, utlagts till betesmark. Där detta ägt rum har åtgärden, från vilken synpunkt man än ser saken och således även ur produktionssynpunkt, så gott som undantagslöst varit väl motiverad. Den som icke har närmare kännedom om vilken stor roll, som tillgången på goda betesmarker spelar för vår mjölkproduktion, får lätt den uppfattningen, att det i berörda fall regelmässigt rör sig kanske icke om vanhävd så dock vanvård eller olämplig användning av jordbruksjord. Då denna uppfattning alltjämt förefinnes inom tämligen vida kretsar, torde möjligen densamma givit anledning till nyssnämnda uttalande. Ungefär motsvarande kan uppfattningen vara där det förekommit, att viss, avsidet belägen eller eljest olämplig åkerjord använts för skogsodling.

När det gäller frågan om vilka åtgärder, som lämpligen böra vidtagas till förekommande fall av *verklig* vanhävd eller vanvård, ställer sig förvaltningsutskottet tveksamt till de förslag, som innebära att lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt på vissa jordbruk borde utsträckas till att omfatta alla jordbruk. Förslag i denna riktning hava flera gånger tidigare framförts och varit föremål för överväganden, varvid såvitt utskottet funnit vägande skäl anförts emot deras genomförande. Enligt utskottets förmenande torde denna fråga böra ytterligare övervägas och i varje fall synes det icke välbetänkt att med hänsyn till vad man vill uppnå med förberörda motioner nu genomföra sådan utsträckning av lagen, att den kommer att gälla alla jordbruk. Utskottet anser det nämligen icke uteslutet, att en sådan åtgärd rent av kan få motsatt verkan än den åsyftade bland annat på grund därav, att ifrågakommande lag, som tillkommit för att tillgodose även andra ändamål än dem, som i motionerna närmast åsyftas, kan befaras förhindra eller i varje fall försvåra en ändamålsenlig anpassning av jordbruksproduktionen, något som i nuvarande läge uppenbarligen sorgfälligt bör undvikas.

Emellertid är det såsom förvaltningsutskottet redan framhållit nödvändigt att vinna rättelse i föreliggande missförhållanden på ifrågakommande område. Såvitt förvaltningsutskottet kan bedöma torde detta lämpligast kunna uppnås genom lagstiftningsåtgärder, som möjliggöra att effektivt komma till rätta med fall, där *uppenbar vanvård* av åkerjord föreligger, och utskottet får uttala sig för att sådana vidtagas.

Östergötlands läns hushållningssällskap.

Hushållningssällskapet har i yttrande till andra lagutskottet anfört detsamma som dess förvaltningsutskott i ovanintagna yttrande.

Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Såsom förvaltningsutskottet påpekat har vanhävd endast i mycket ringa omfattning förekommit inom länet. Länsstyrelsen finner dock av principiella skäl ett ingripande mot grov vanhävd böra kunna ske icke blott inom de delar av landet, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa

jordbruk, eller enligt allmänna förfogandelagen vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. Mot förstnämnda lag kan i övrigt anmärkas att proceduren enligt densamma synes mer omständlig än nödigt är, vilket särskilt under nuvarande förhållanden måste anses såsom en stor brist.

Vid sådant förhållande finner sig länsstyrelsen böra förorda det i motionen i andra kammaren nr 146 framställda yrkandet på skyndsamt utredning för åstadkommande av utvidgad lagstiftning mot grov vanvård av jordbruksfastighet.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

I nuvarande läge är det ur det allmännas synpunkt viktigt, att den odlade jorden blir så väl utnyttjad som möjligt. Anledningen till föreliggande motioner får närmast sökas i detta förhållande och att man genom utsträckt och ändrad tillämpning av den s. k. »vanhävdslagen» vill förhindra, att odlad jord icke blir på tillfredsställande sätt utnyttjad.

I en motion (nr 11 i andra kammaren) göres gällande, att »massor av jordbruk med stora arealer odlad jord» vanhävdas. Häremot måste en bestämd gensaga inläggas. En dylik uppfattning måste upptagas som en anmärkning mot jordbrukarna i allmänhet, och då den är obefogad, kan den endast orsaka onödig irritation.

Det skall erkännas, att det kan utvinnas mer av den svenska jorden än som för närvarande är fallet, men detta har sin grund i förhållanden, för vilka jordbrukarna icke kunna göras ansvariga. För blott få år sedan ansågs på sina håll läget motivera övergång till mera extensiv jordbruksdrift. En övergång till intensiv drift är icke så enkel, som det kan synas, och är i varje fall förenad med avsevärda kostnader, som man icke utan vidare kan begära, att den enskilde jordbrukaren skall ikläda sig, särskilt som han icke har någon garanti för att denna driftsform i fortsättningen blir den mest ekonomiska. Ett snabbt genomförande av de grundförbättringar, som utgöra en nödvändig förutsättning för ökad produktion, är icke heller möjlig, bl. a. på grund av bristen på arbetskraft och de stora kapitalutlägg det kräver. Jordbrukaren kan icke heller lastas för, att han genom bristande kunskaper icke alltid uppnår det bästa produktionsresultatet. Slutligen må erinras om, att för närvarande bristande tillgång på vissa produktionsmedel hindrar uppnående av bästa produktion. För Jönköpings läns vidkommande kommer sålunda den begränsade tillgången på fosfatgödselmedel att utgöra ett icke oväsentligt hinder för en fullgod jordbruksproduktion.

Förvaltningsutskottet har det bestämda intrycket, att jordbrukarna komma att göra vad i deras förmåga står för att medverka till bästa möjliga jordbruksproduktion och att en utsträckt tillämpning av lagen om uppsikt å vissa jordbruk blir praktiskt taget betydelslös för uppnående av en ökad produktion. Härav följer, att endast produktionsbefrämjande åtgärder, såsom upplysningsverksamhet, möjligheter för jordbrukare att verkställa förbättringar i fråga om beteskultur, täckdikning, göldselvård m. m. äro av väsentlig betydelse och att statens medverkan i första hand bör inriktas på att främja sådan verksamhet.

De fall av vanhävd av jordbruksfastigheter, som förekommit inom länet äro ytterligt få, men ha väckt en viss uppmärksamhet. Förvaltningsutskottet har för sin del därför ingen erinran emot en ändrad och utsträckt tillämpning av lagen om uppsikt på vissa jordbruk, blott det sker på sådant sätt, att endast jordbruk, som äro utsatta för grov eller uppenbar vanvård, inrymmas under lagen. Med hänsyn till att lagstiftning på området kommer att gälla även under normala förhållanden och i övrigt kräver noggrant över-

vägande samt i vart fall icke kan tänkas bliva omedelbart genomförd, ifrågasätter förvaltningsutskottet, om det icke vore lämpligast att frågan bleve föremål för utredning, vilket av vissa motionärer föreslagits.

Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Genom motionerna åsyftas en sådan utvidgning av gällande lag angående uppsikt å vissa jordbruk, att denna lag komme att bliva tillämplig å varje ägare av en brukningsdel. En förutsättning för den utsträckta tillämpningen skulle enligt motionen II: 146 dock vara, att ägaren i sitt sätt att bruka jorden visade grov vanvård.

Såvitt till länsstyrelsens kännedom kommit, har fall av vanhävd inom länet anmälts förekomma i mycket få fall. Då tillämpningen av vanhävds-lagen emellertid är uppdragen åt särskild myndighet, torde den möjlighet dock icke vara utesluten, att lagen tillämpats oftare än vad till länsstyrelsens kännedom i särskilda fall kommit. Det torde dock få antagas, att lagen för länets vidkommande saknat större praktisk betydelse. Å andra sidan måste emellertid framhållas, att den rent principiellt sett haft och alltjämt har en mycket stor betydelse för uppehållande av ett ändamålsenligt brukande av jorden samt att den ej minst i tider sådana som de nuvarande har en utomordentlig uppgift att fylla.

Såvitt länsstyrelsen med den erfarenhet, länsstyrelsen härifrån länet har av hithörande förhållanden, varit i tillfälle att bedöma, har vid uppkommen fråga om tillämpning av lagen angående uppsikt å vissa jordbruk oftast gjorts gällande, att de åtgärder, merendels av rent negativ art, som sammanlagda ansetts föranleda vanhävd och resulterat i åtgärd i anledning av förekommen uppgiven vanhävd, icke vore att betrakta såsom sådan vanhävd, att anledning till ingripande enligt uppsiktslagen föreläge. I de fall, som kommit under länsstyrelsens bedömande, har frågan härom ofta ställt sig vanskelig att avgöra. Genom en sådan ändring av uppsiktslagen, som förutsattes i motionen II: 146 eller att i samband med utsträckande av lagens tillämplighet på alla jordbruk en förutsättning för tillämpningen skulle vara, att ägaren vid brukandet skulle hava gjort sig skyldig till grov vanvård av brukningsdelen, synas svårigheterna vid tillämpningen av lagen till stor del hava undanröjts. De synpunkter på frågan, som framförts i denna motion, synas i övrigt riktiga och bärande. Framförallt torde det även under eljest normala förhållanden av hänsyn såväl till det allmänna som — med tanke på grannskapsförhållandet — den enskilde icke kunna anses rimligt, att äganderättsbegreppet gives sådan innebörd, att det skall stå ägare fritt att förfoga över sin egendom huru som helst. Med hänsyn härtill kan länsstyrelsen ej finna principiella skäl föreligga mot en lagstiftning av innebörd sådan den i berörda motion åsyftade.

På grund härav vill länsstyrelsen för sin del tillstyrka åtgärder i det i nämnda motion omförmälda syfte.

Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Det är uppenbarligen ett allmänt intresse av största vikt, särskilt i nuvarande läge, att jordens produktionsförmåga på bästa sätt utnyttjas. Hushållningssällskapet, som har till uppgift att främja lanthushållningen, måste därför ansluta sig till det gemensamma *syftet* med samtliga ifrågavarande motioner, nämligen att hindra vanhävd av jord.

För Kronobergs läns vidkommande kan förvaltningsutskottet dock ej vitsorda uttalandet i motionen II: 11, att »massor av jordbruk med stora arealer odlad jord alltjämt vanhävdas». Verklig vanhävd av åker är överhuvud taget sällsynt här, och då sådan förekommit, torde det mestadels ha varit å

jordbruk, för vilka lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk redan äger tillämpning. Vid bondejordbruket, som omfattar den övervägande delen av åkerjorden i Kronobergs län, torde vanhävd i egentlig mening knappast äga rum annat än i enstaka fall, där ägaren till följd av ålder eller sjukdom är ur stånd att själv bruka jorden ordentligt och saknar tillgång på annan arbetskraft. Såsom nämnes i motionen II: 146, ger allmänna förfogandelagen redan nu möjlighet att i dylika fall ålägga ägaren att utarrendera jorden. I anslutning till den uppfattning, som framförts i sistnämnda motion, finner förvaltningsutskottet ovisst, huruvida allenast en utvidgad tillämplighet för den nuvarande »uppsiktslagen» skulle vara det lämpligaste medlet att hindra vanhävd av jord i enskild ägo. Lagstiftningen på detta område bör givetvis vara sådan, att den främjar en ekonomiskt riktig användning av samtliga produktionsfaktorer i jordbruket, och driften får då icke för strängt bindas vid nuvarande disposition av jorden till åker, äng, betesmark och skog. Med instämmande i motiveringen till motionen II: 146, vill förvaltningsutskottet därför tillstyrka de yrkanden, som i denna motion och i motion II: 215 framställts om utredning rörande lagstiftningen om vanhävd.

Länsstyrelsen i Kronobergs län.

I likhet med förvaltningsutskottet vill länsstyrelsen vitsorda, att vanhävd är mycket sällsynt här i länet. I de mycket få fall, då till länsstyrelsen anmälts, att vanhävd skulle föreligga, har det efter verkställd undersökning visat sig, att det rört sig om mycket små arealer av jord, oftast av mindre god beskaffenhet. I något fall har den påstådda vanhävden bestått däri, att för åkerbruk mindre lämpad mark omlagts till skogsbruk. I intet fall hava förhållandena varit av sådan beskaffenhet, att länsstyrelsen funnit anledning vidtaga några tvångsåtgärder. Nu gällande lagstiftning lämnar icke stora möjligheter i sådant hänseende. En utvidgning av lagstiftningen synes därför länsstyrelsen önskvärd. Länsstyrelsen tillstyrker därför de i motionerna II: 146 och II: 215 framställda yrkandena om en utredning rörande ändrade bestämmelser i fråga om vanhävd.

Jordbrukskommissionen i Kalmar läns norra hushållningssällskaps verksamhetsområde.

Vid tillämpningen av nu gällande vanhävdslag har det inträffat, att även sådana brukningsdelar, som ägts av enskilda personer som varit bosatta å gården och mantalsskrivna å densamma, anmälts för vanhävd. Vid den förberedande undersökning som gjorts, har det varit lätt att kunna konstatera, att hemmansdelen varit vanhävddad, men att ägaren ej kan göras ansvarig härför enligt nuvarande lag. Visserligen är det en mindre sympatisk åtgärd att lagstifta på detta område. Lagen kan lätt få sken av klasslag och betraktas som inskränkning i den enskilda äganderätten. Men tyvärr är det allt för många jordägare, som synes betrakta äganderätten som ett privilegium på att bruka sin jord hur uselt som helst, utan ansvar eller förpliktelse mot samhället. Under utomordentliga tider kan utomordentliga åtgärder vara berättigade och därför kan en lag, som i detta avseende drabbar *alla jordägare*, vara väl motiverad. Det vore dock önskvärt, att lagen ej får allt för snäva bestämmelser. Efter nya stängsellagen kan t. ex. fårskötsel ej gärna bedrivas på samma sätt som förr. Andra möjligheter måste sökas för bete åt djuren. Det har visat sig lämpligt att större områden läggas ut här till, varvid det inte alltid kan undgås att en del åkerjord måste tagas med. Likaså är arbetskraften numera för dyr för att mycket klena eller långt från gården belägna åkrar skall med ekonomisk beräkning kunna hållas öppna, utan läggas ut till bete. Bestämmelserna i § 3 i lag om uppsikt å

vissa jordbruk av den 27 juni 1927 böra därför inte ändras och den uppsiktsövande myndigheten lämnas rätt att tillåta ägaren att ordna brukningen på ett förnuftigt och ekonomiskt sätt. Såsom i motion nr 164 i FK påpekas, är frågan om byggnadsbeståndet på vederbörande jordbruk ej av så stor betydelse för folkförsörjningen som när det gäller jordens brukning. De höga byggnadskostnaderna göra, att en ägare med mindre god ekonomi mången gång kunde bli ruinerad, om han ålades att sätta byggnaderna i fullgott skick. Även i sådant fall är moderationen i lagens krav att tillråda.

Med ovannämnda förbehåll synes en lag av i motionerna angiven riktning kunna tillstyrkas. Om lagen skall få någon betydelse för folkförsörjningen under nuvarande kris, torde någon längre utredning ej medhinnas. Må den då hellre antagas att gälla för viss tid eller så länge nuvarande krisförhållanden äro rådande.

Jordbrukskommissionen i Kalmar läns södra hushållningssällskaps verksamhetsområde.

Vid bedömningen av denna fråga måste hänsyn tas till jordbrukets olika förutsättningar i olika delar av landet på grund av olika klimat, jordnatur m. fl. orsaker, liksom också till att jordbrukets utövare icke äga samma kunskaper och förmåga att bruka jorden. Jordbrukskommissionen vill därför för sin del icke förorda en omedelbar utsträckning av lagens giltighetsområde till att omfatta alla jordbruk. Jordbrukskommissionen förordar en snabb utredning för en anpassning av nu gällande lag angående uppsikt å vissa jordbruk till att gälla alla jordbruk. Jordbrukskommissionen anser dock, att denna lagändring tillsvidare bör ges endast en begränsad utsträckning till tiden. Den nya lagen borde avses att gälla under nu rådande kristid och beslutas för ett visst mindre antal år, varefter de under denna tid vunna erfarenheterna kunde ge vid handen, huruvida lagen bör bibehållas i sin vidaste omfattning även för framtiden, sedan mera normala förhållanden på näringslivets område åter kan tänkas ha inträtt.

Kalmar läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Inom sällskapet område torde förekomsten av vanhävd vara synnerligen obetydlig och ur försörjningssynpunkt sakna betydelse. Emellertid anser förvaltningsutskottet att det, speciellt under nuvarande förhållanden, måste betecknas som ansvarslöst och osolidariskt om en jordägare underlåter att giva sin jord ordentligt bruk och skötsel. Härmed vill dock utskottet icke ha sagt, att all förefintlig åkerjord är av sådan beskaffenhet att den obetingat skulle användas som sådan. Säkerligen kan i många fall det anses vara rationellt att omlägga dåliga, svårbrukade åkerlappar till bete eller t. o. m. till skogsmark. Sådana fall böra tydligtvis icke betecknas som vanhävd. Å andra sidan torde emellertid betydliga arealer s. k. betesmark, hagmarker o. d. genom bristande skötsel ge avsevärt mindre avkastning än som rätteligen kunde fordras, alltså typisk vanhävd.

Utskottet vill för sin del tillstyrka, att en lagändring kommer till stånd, avseende rätt till ingripande gentemot sådan jordägare eller brukare, som uppenbart grovt vanvårdar sin jord. Detta ingripande bör kunna ske oberoende av ägoviddens och oberoende av vem som är ägare till egendomen. Från begreppet vanhävd bör emellertid undantagas sådan anläggning av åkerjord till bete eller skog som kan anses vara en för egendomens ekonomiska drift fullt lämpad rationaliseringsåtgärd, medan även kultiverade betesmarker böra inbegripas under vanhävdsbegreppet.

I detta hänseende synas de i motionen nr 146 AK framförda synpunkterna vara de ur praktisk synpunkt mest lämpade, och bör i detta fall även be-

aktas vad som i motionen nr 215 AK andragits. Vidare anser utskottet att fristen för förelagda åtgärders utförande bör sättas till kortast möjliga tid.

Kalmar läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Även om en vanhävdslagstiftning i stort sett varit av ringa betydelse för sällskapets område, där fall av vanhävd i ytterst få fall kunnat konstateras, vill utskottet icke avstyrka, att en utredning verkställs i syfte att lagen utsträcker att gälla alla jordbruk oberoende av storlek. Detta icke minst med hänsyn till det f. n. rådande försörjningsekonomiska läget och det värde lagstiftningen kan ha i psykologiskt avseende.

En skärpning av lagen resp. utvidgning av området för densammas tillämpning bör emellertid enligt utskottets mening givas provisorisk karaktär. Med ledning av under några år vunna erfarenheter bör därefter tagas under övervägande och förnyad omprövning, huruvida och i vilken omfattning lagen kan anses böra bibehållas i utsträckt och skärpt omfattning.

Vid den utredning som förvaltningsutskottet alltså anser bör komma ifråga, är det emellertid angeläget, att behörig hänsyn toges till icke allenast de växlande förhållanden inom landets olika delar, vilka göra förutsättningarna för jordbruksdriften i så hög grad varierande, utan även till det förhållandet att jordbrukets utövare hava olika förutsättningar att driva jordbruk. En sådan utformning av lagen, som möjliggör tillämpning av densamma med hänsyn till ekonomiska driftsformer, anser sig utskottet kunna förorda.

Från nu gällande uppsiktslag har undantagits kronans och även viss i annan ägo varande jord. Utskottet anser emellertid att lagen bör utsträckas att omfatta all jord oberoende av i vems ägo densamma befinnes.

Länsstyrelsen i Kalmar län.

Länsstyrelsen har anslutit sig till vad jordbrukskommissionen i länets södra område anfört.

Jordbrukskommissionen i Gotlands län.

Den nuvarande lagstiftningen äger endast tillämpning i fråga om s. k. bolagsjord samt jord i enskild persons ägo, då ägaren själv ej är mantalskriven å fastigheten. I lagens nuvarande utformning har denna icke varit av större betydelse i fråga om Gotlands län. Det har under jordbrukskommissionens verksamhet icke förekommit något anmält fall, då åtgärder funnits vara av behovet påkallade.

De långt gående förslag, som i vissa av de föreliggande motionerna förordas, skulle däremot kunna komma att vid rigorös tillämpning i vissa avseenden få ganska vidsträckta konsekvenser. Å andra sidan synas vägande skäl tala för att i detta hänseende försiktighet och varsamhet iakttages. Ett utvidgande av nuvarande lagbestämmelser till att utan vidare gälla för alla små och stora jordbruk synes icke tillrådligt.

För mängden skulle en sådan utvidgad uppsiktslag, eller i övrigt långt gående bestämmelser, komma att kännas som en betydande beskäring i frågan om den nuvarande friheten. Det skulle även kunna bli till en börda, i synnerhet i de fall då ekonomiska omständigheterna äro små eller relativt knappa. En rationell och ekonomisk anordning av driften vid ett jordbruk kan vinnas på olika sätt. Frågan om huru starkt intensifieringen därav bör vara, vad som med hänsyn till föreliggande omständigheter i de enskilda fallen, tillgång på driftskapital och övriga resurser, kan anses böra nedläggas i byggnader och förbättringar, anskaffning av jordredskap, antalet djur, o. s. v. kan vara föremål för olika överväganden. Då den enskilde här

har att handla under eget ekonomiskt ansvar, synes försiktighet böra iakttagas när det gäller att lägga i det allmännas hand att föreskriva åtgärder att tvångsvis genomföras som kunna föranleda betydande utgifter.

Däremot synes det, som om i nuvarande läge, med hänsyn till folkförsörjningen och behovet av tillgång på jordbruksprodukter, som äro för vår livsmedelsförsörjning nödvändiga, *provisoriska* åtgärder, avseende en något vidgad uppsiktsrätt vid fall av uppenbart vanhävande av jord, skulle kunna komma i fråga. Även därvid synes dock försiktighet vara önskvärd såväl i fråga om utformningen av nya provisoriska lagbestämmelser som när det gäller tillämpningen. Med hänsyn till det allmännas intresse av jordbruksproduktionens upprätthållande i nuvarande tidsläge synes även motiverat att taga under övervägande, i vilken mån i de fall det allmänna skulle kunna lämna bidrag till utförande av förbättringsåtgärder, som ansetts oundgängliga och som därför ålagts jordbrukaren, särskilt då hans ekonomi är mindre god.

Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Enstaka fall av vanhävd förekomma på Gotland som annorstädes på grund av ägarens oförmåga genom ålder eller sjukdom att taga vara på och bruka sin gendom. Vanligen är det de själsliga förmögenheterna, som brista.

I andra fall kan det vara någon egendom, vilken blivit föremål för spekulationsköp. Ägaren bor kanske å annan ort och brukarna växla oupphörigen, ofta förekomma tillfälliga upplåtelse av egendomen helt eller delvis. Följden blir vanligen dåligt underhåll av såväl byggnader som jordens växtkraft.

Ehuru förvaltningsutskottet icke har sig bekant, att vanhävd i någon mer avsevärd omfattning förekommer inom länet, vill utskottet dock i princip uttala sin anslutning till de föreliggande motionernas syfte och påyrka ett sådant utvidgande av nu gällande lagstiftning, att myndigheterna kunna ingripa mot sådan jordbruksdrift, där jord, byggnader och djur misskötas och vanvårdas eller åkerjorden får ligga obrukad. Den nuvarande krisen påkallar som ett samhälleligt livsintresse, att produktionen uppehålls i största möjliga utsträckning och att förekommande fall av vanhävd bliva föremål för snabbt och effektivt tillrättaläggande, varför under dessa förhållanden åtminstone en provisorisk lagstiftning i förslagets syfte är motiverad.

Skulle en eventuell lagstiftning rörande utsträckt övervakande och påföljd av vanhävd givas permanent karaktär, vill förvaltningsutskottet starkt framhålla nödvändigheten av, att lagbestämmelserna givas sådan omfattning, att en lämplig och ur ekonomiska synpunkter fullt riktig omläggning av jordbruksdriften icke kan stämplas som vanhävd och omöjliggöras. Utskottet är nämligen medvetet om, att odlingslägenheter finnas, vilka på grund av läge och/eller beskaffenhet icke varit ekonomiskt bärkraftiga med de drifts- och arbetskostnader, som rådde före den nuvarande försörjningskrisen, utan därför i rationell drift hellre borde utläggas, vanligen till betesmark. Dessa förhållanden kunna komma att ännu mer skärpas, då icke längre tvånget föreligger att för det egna landets försörjning utnyttja alla produktionsmöjligheter, och då det icke kan vara lämpligt eller ett samhälleligt intresse att söka tvinga ägarna fortsätta med brukningen av sådan mindre god jord, som icke kan bära brukningskostnaderna.

Länsstyrelsen i Gotlands län.

Av motiveringarna till motionerna synes framgå, att de samtliga hava till huvudsakligt syfte att i *nuvarande extra ordinära läge* i fråga om folkför-

sörjning förhindra, att genom vanhävd av jord tryggandet av livsmedelsförsörjningen inom landet äventyras. Då det icke torde föreligga anledning betvivla, att vanhävd av jord av olika anledningar i viss utsträckning förekommer inom landet, vill länsstyrelsen icke motsätta sig, att åtgärder vidtagas i berörda syfte. Motionerna utmyнна emellertid i framställningar, som ej fullt klart giva vid handen huruvida därmed avses blott de åtgärder, som tidsläget kan motivera. Då sådana åtgärder kräva skyndsamt vidtagande, böra de behandlas oberoende av frågan, huruvida även under vanliga förhållanden anledning finnes att utvidga gällande bestämmelsers tillämplighetsområde. Mot utredning i sistnämnda hänseende har länsstyrelsen givetvis ej heller något att erinra men anser densamma böra äga rum på längre sikt. Länsstyrelsen vill i detta avseende ansluta sig till vad länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott i ett för länsstyrelsen tillgängligt särskilt yttrande direkt till utskottet framhållit i fråga om nödvändigheten av, att lagbestämmelserna givas sådan avfattning, att en lämplig och ur ekonomiska synpunkter riktig omläggning av jordbruksdriften icke kan stämplas såsom vanhävd.

Jordbrukskommissionen i Blekinge län.

Enligt gällande »Lag angående uppsikt å vissa jordbruk av den 27 juni 1927» har jordbrukskommissionen endast att utöva uppsikt över jordbruksfastigheter, som ägas av bolag och med dem likställda, och äro dessa jordbruk utarrenderade, så äger stadgan tillämpning allenast beträffande för fastigheterna nödiga byggnader.

I Blekinge län äro samtliga jordbruksfastigheter tillhörande bolag numera utarrenderade beträffande inägor och byggnader med undantag av en enda fastighet, vilken efter av ordf. hållen orienteringssyn befunnits vara i god hävd, varför jordbrukskommissionen hittills icke haft annan uppgift än tillsynen över till bolagsjordarna hörande byggnader. Visserligen ha i ett par fall anmälningar om vanhävd förekommit beträffande åkerjord tillhörande bolag, men efter företagen syn har konstaterats, att förhållandena berott på, att steniga jordbitar inklämda inom skogsområden måst övergivas som odlad jord och i stället planterats med skog, vilket varit fullt försvarligt enl. §§ 2 och 3 av uppsiktslagen.

Jordbrukskommissionerna ha således enl. nuvarande lagstiftning ingen som helst befogenhet att taga befattning med vanhävd å jordbruksfastigheter, som ägas av enskilda personer.

Efter att tagit del av samtliga motionerna i ärendet, finner kommissionen det vara synnerligen välbetänkt att nu gällande uppsiktslag för bolagsjordar i tillämpliga delar även kommer att omfatta jordbruk, där enskilda personer äro ägare av fastigheterna. Att en viss försiktighet bör råda vid ny lagstiftning är uppenbart, och vill kommissionen helt ansluta sig till den uppfattningen, som framkommit i motionen nr 146 av herr Janson i Frändesta m. fl.

Just här i Blekinge och i synnerhet i skogsbygden förekomma ofta fall, där mindre åkertegar, som i äldre tider med svett och möda odlats, nu blivit ekonomiska att bruka som åker och därför lämnats outnyttjade åt sitt öde och många gånger till synes vanhävdade. Här skulle vara försvarligt att ändra brukningssättet, antingen genom beteskultur eller skogsodling, men intetdera göres, varför, om en uppsiktslag funnes, reformering härutinnan skulle kunna genomdrivas. Ett förhållande, som också bör beaktas vid ofullständiga jordbruks sammanläggning till mera fullständiga sådana, där de odlade mindre värddiga jordbitarna i skogsmarken skulle kunna skogsodlas eller förvandlas till kulturbeten och de bättre bitarna i gynnsammare läge framme vid bygg-

naderna sammanslås och förbättras till jordarealer, som säkerligen skulle giva sina brukare bättre utkomstmöjligheter även om själva ytvidden av odlad jord skulle bliva mindre än om all den nu odlade jorden skulle i fortsättningen brukas som åker.

Beträffande spørsmålet i vilken omfattning vanhävd för närvarande förekommer inom länet, så är det givetvis icke lätt komma till något rätt resultat, men med den kännedom kommissionen har om det blekingska jordbruket, så gör den uppfattningen sig gällande, att enstaka fall av vanhävd förekomma i olika orter inom länet, dock minst i kust- och mellanbygden, där det egentliga jordbruket finnes och mera intensivt brukas. Vad skogsbygden beträffar, kan utan överdrift framhållas, att en mera extensiv jordbruksdrift i allmänhet är rådande, enär skogen där är den huvudsakligaste inkomstkällan och jordbruket som sådant mera är ett stöd för erhållandet av naturprodukter för det egna hushållet. I dessa skogsbygder ha också de befintliga små jordbitarna och mossodlingarna inom skogsområdena lättare att falla i vanhävd, i all synnerhet om de numera höga arbetskostnaderna omöjliggöra dess grundförbättrande och brukande som åker, och därför som tidigare nämnts böra omdisponeras till betes- eller skogsdrift.

De ökade byggnadskostnaderna å landsbygden äro ock ett förhållande, som inverkar på byggnadsbeståndets bibehållande i fullgott skick och gör, att vanhävd på detta område kan förekomma utan att ägaren kan råda däröver på grund av bristande ekonomiska resurser.

Ett förhållande, som i senare tider mer och mer gör sig gällande är, att enskilda personer i spekulationssyfte köpa skogsfastigheter, sälja den avverkningbara skogen så långt skogsvårdsstyrelsen medgiver och bortarrendera jordbruket med byggnader samt lämna för övrigt det hela åt framtiden, för att vid passende tillfälle återförsälja ett mer eller mindre vanhävdadt jordbruk, vilket som regel blir följen, enär arrendatorerna icke ha förutsättningar att kunna försörja sig på uteslutande jordbruksdrift i skogsbygden.

Givetvis skulle en uppsiktslag ägande tillämpning över alla jordbruksfastigheter draga rätt stora ekonomiska konsekvenser med sig, enär jordbrukskommissionens arbete och därmed förenade kostnader skulle avsevärt ökas, vilket bör beaktas vid den utredning, som torde vara erforderlig att föregå ifrågavarande lagstiftning.

På grund av ovanstående vill jordbrukskommissionen på det livligaste instämma i motionernas syfte och tillstyrker, att »lagen angående uppsikt å vissa jordbruk» utsträcker att omfatta alla jordbruk (även arrendejordar) dock med sådan ändring av nämnda lag, att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften på ifrågavarande jordbruksfastigheter icke hindras.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Förvaltningsutskottet har helt instämt i de synpunkter länets jordbrukskommission framlagt samt särskilt betonat vad kommissionen sagt om nödvändigheten av att lagen får sådan utformning att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften ej hindras.

Länsstyrelsen i Blekinge län.

Länsstyrelsen har som eget utlåtande åberopat vad Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott i sitt yttrande anfört.

Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningutskott.

Inom Kristianstads län torde direkt vanhävd av jord höra till sällsyntheterna. Vanhävd förekommer endast i sådana fall, då ägaren eller brukaren

lider av någon långvarig sjukdom, antingen psykisk eller fysisk, och någon gång då ägaren på grund av ekonomiska svårigheter har förlorat hoppet att kunna hålla kvar egendomen. Exekutiva auktioner föregås även ibland av ett eller ett par års vanhävd eller vanvård. Det har också förekommit fall, då jordbrukaren helt enkelt övergivit sin egendom, när han finner, att arbetsinkomsten vid annat yrke med lättare arbete giver mera än bruttoinkomsten från jordbruket.

Utskottet anser emellertid, att även om fall av vanhävd äro sällsynta, så böra dock dessa snarast möjligt bringas att upphöra. Vanhävdade jordbruk verka deprimerande på närboende jordbrukare, som ha det ekonomiskt svårt, och väcka därjämte allmän förargelse hos personer inom alla yrken och samhällsgrupper. Under nuvarande avstängningsförhållanden, då man med alla till buds stående medel bör söka att få ut så mycket livsmedel som möjligt från varje odlad jordlott, är det än mera förkastligt att tillåta vanhävd om än endast under kort tidrymd.

Gällande lagstiftning ger ej jordbrukskommissionerna i södra delen av landet praktiskt taget någon befogenhet att ingripa på annat sätt än att genom övertalning söka förmå vederbörande att hävda sitt jordbruk på ett bättre sätt.

Utskottet ifrågasätter dock, om förhållandena äro sådana, att en skärpning av nuvarande lag kan anses nödvändig. Genom förfoganderättslagen har Kungl. Maj:t möjlighet att stävja de fall av vanhävd, som eventuellt förekomma. Då jordbruk genom ägarens försämrade ekonomi råkat i vanhävd eller vanvård, brukar detta förhållande snabbt upphöra i och med att jordbruket genom försäljning, vanligen exekutiv, övergår i annans ägo.

Därest en skärpning av lagen ändock skulle beslutas, vill utskottet betona vikten av att uppsikten över jordbruken kommer att handhavas på ett förnuftigt sätt, så att ej jordbrukarna av oförstånd utsättas för allehanda trakasserier. I instruktion för jordbrukskommission bör i så fall kraftigt framhållas, att kommissionen må tillse, att en ekonomiskt motiverad rationalisering eller omlägnung av driften på jordbruksfastighet icke får hindras.

Länsstyrelsen i Kristianstads län.

Samtliga berörda motioner taga sikte på svårigheten att med nu gällande bestämmelser kunna ingripa mot vanhävd å jordbruksegendomar i allmänhet. Den s. k. uppsiktslagen har tillkommit för speciellt norrländska förhållanden och äger en mycket begränsad räckvidd. Allmänna förfogandelagen ger visserligen Kungl. Maj:t möjlighet att i det allmännas intresse förfoga över vanhävdad jordbruksfastighet, men lagens bestämmelser torde såsom av en del motionärer framhållits knappast vara ägnade att på ett tillfredsställande sätt lösa alla svårigheter som uppkomma i samband med ett offentligt ingripande mot vanhävd. Vad detta län beträffar har Kungl. Maj:t i ett fall meddelat förordnande jämlikt 4 § i allmän förfogandelag på grund av uppenbar vanhävd av en mindre jordbruksfastighet. Härjämte hava i en del fall anmälan inkommit till länsstyrelsen om förment vanhävd. Vid företagen undersökning har därvid framgått att i ett par fall vanhävd icke kunde anses föreligga. I de övriga fallen pågår utredning. Över lag gäller, att de inkomna anmälningarna avse till arealen mycket obetydliga fastigheter. Det kan därför vara ovisst, huruvida inom länet vanhävd å enskilda tillhörig jord förekommer i sådan omfattning, att en utsträckning av tillämpningen av uppsiktslagen kan anses påkallad av verkligt behov. En utredning av hithörande förhållanden torde emellertid böra ske och torde på resultatet av denna utredning, som lämpligen synes kunna anförtros åt hushållningssällskapen eller jordbrukskommissionerna, böra bero i vad mån en utökning av den statliga uppsikten över

jordbruk bör komma till stånd. Skulle det därvid visa sig att vanhävd beträffande enskilda tillhörig jord föreligger i mera avsevärd grad, torde den av motionärerna ifrågasatta reviderade lagstiftningen bliva en nödvändighet. Därvid synes det länsstyrelsen som om de i motionen II: 146 anförda synpunkterna beträffande uppsiktslagens anpassning efter nu rådande tidsförhållanden på jordbrukets område böra vinna beaktande.

Malmöhus läns hushållningssällskap.

Inom Malmöhus län har visserligen ett par enstaka fall av vanhävd under senare år kunnat påvisas. De ha emellertid varit av mycket ringa betydelse med avseende å livsmedelsförsörjningen och kunnat härledas från oförmåga hos resp. ägare eller brukare att tillvarataga sina intressen. Gällande bestämmelser angående omyndigförklarande m. m. synas fullt tillräckliga för avhjälpande och förekommande av dylika fall, till följd varav Sällskapet icke kan finna påkallat att gällande vanhävdslagstiftning skärpes eller utvidgas.

Länsstyrelsen i Malmöhus län.

Ifrågarande motioner gå ut på att även i andra fall av vanhävd än dem, som falla under lagen angående uppsikt över vissa jordbruk, ingrepp för rättelse skulle kunna ske från det allmännas sida. Vad som närmast ligger till grund för motionerna torde vara, att särskilt i nuvarande försörjningsläge det ej kan anses tilbörligt att icke i möjligaste mån och på ett lämpligt sätt utnyttja jordens växtkraft. Rörande de lagstiftningsåtgärder som härvidlag kunna ifrågakomma hava i motionerna olika förslag framställts.

En blott och bar utsträckning av tillämpningsområdet för lagen angående uppsikt över vissa jordbruk torde ej leda till målet. Proceduren enligt denna lag är, att jordbrukskommissionen efter syn av tre gode män söker träffa överenskommelse med ägaren att han inom högst 4 år vidtager erforderliga åtgärder (föreslagna av kommissionen) till avhjälpande av vanskötseln *samt att*, om sådan överenskommelse ej kan träffas, domstolen på talan av kommissionen stadgar skyldighet för ägaren att vidtaga angivna åtgärden. Påföljden för underlåtenhet att iakttaga överenskommelse eller föreläggande blir böter. Om man vill vinna en snabb rättelse, så att jorden utan dröjsmål kan giva önskad avkastning, torde en mindre omständlig procedur böra användas och ett starkare ingrepp kunna ske. Under senare tid har allmänna förfogandelagen kommit i tillämpning i här avsedda fall. Länsstyrelsen kan för sin del icke finna annat än att hittills tillämpade förefarande vid tillämpning av nyssnämnda lag visat sig både smidigt och ändamålsenligt. En formell brist har härvid förelegat, nämligen den att intet sakkunnigt organ för konstaterande av vanhävden är i författning anvisat. Denna brist torde emellertid lätt kunna avhjälpas genom införande av ett stadgande, enligt vilket det ankommer på vederbörande jordbrukskommission att utreda frågan och däri avgiva yttrande.

Länsstyrelsen anser sålunda det vara tillfyllest för närvarande med nyss angivna lagstiftningsåtgärd. En mera permanent reglering av ifrågarande angelägenhet torde kräva en ingående utredning, för vilken längre tid behöves än som i motionerna förutsattes för en ordning ägnad att omedelbart vinna tillämpning för avhjälpande av särskilt under nuvarande förhållanden framträdande olägenheter vid vanhävd av jord.

Jordbrukskommissionen i Hallands län.

Under nuvarande förhållanden, då stora ansträngningar göras för att trygga vår folkförsörjning, synas även åtgärder böra vidtagas för att förhindra vanhävd av jord i enskild ägo. Även under normala förhållanden synes en

viss uppsikt böra utövas över dessa jordbruk, då vanhävd av en egendom ofta sammanhänger med vanvård av kreatur. Emellertid bör härvid såsom av vissa motionärer framhålles en ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften icke hindras.

Under senaste halvåret ha till jordbrukskommissionen och hushållningssällskapet inom länet inkommit 4 st. anmälningar om vanhävd å enskild jordbruksfastighet, vilka efter utredning vidarebefordrats till länsstyrelsen.

En närmare utredning angående en utvidgad vanhävdslagstiftning torde vara erforderlig. Åtgärder av provisorisk art synas emellertid böra vidtagas omedelbart, varvid bör tillses att uppsiktslagen endast tillämpas på uppenbart vanhävdad jord och på ett sådant sätt, att en ändamålsenlig omläggning av driften icke hindras.

Hallands läns hushållningssällskap.

Hushållningssällskapet har anfört detsamma som jordbrukskommissionen i länet samt därjämte uppgivit, att enligt vad som anmälts enskilda personer inköpt skogsegendomar, utnyttjat skogen och låtit jordbruk och byggnader falla i fullständig vanhävd.

Länsstyrelsen i Hallands län.

Under rådande tidsförhållanden bör det vara ett allmänt intresse, att den odlade jorden hävdas på ett sådant sätt, att berättigade anmärkningar mot dess skötsel icke kunna göras. Men å andra sidan få dessa krav på jordens hävd icke drivas så långt, att jordägaren betages rätten att lämna driftsformen efter vad som kan anses mest ändamålsenligt med hänsyn till jordens beskaffenhet och belägenhet m. m. Med hänsyn härtill finner länsstyrelsen en utredning nyttig och tillstyrker sålunda, att en sådan företages i avsikt att vinna det här ovan angivna syftet. Då emellertid här i länet under de senaste månaderna fyra fall av vanhävd anmälts till länsstyrelsen, synes i avvaktan på resultatet av en mera omfattande utredning provisoriska föreskrifter böra utfärdas, som mera taga sikte på tidens speciella krav utan att dock lägga hinder i vägen för en ändamålsenlig omläggning av driften.

Jordbrukskommissionen i Göteborgs och Bohus län.

Jordbrukskommissionen behjärtar tillfullo de synpunkter, som i nuvarande livsmedelssituation ligga bakom motionerna II: 10, II: 11, II: 148 och I: 164. Kommissionen vill emellertid starkt fästa uppmärksamheten på att event. åtgärder mot verklig vanhävd icke kunna väntas lämna något nämnvärt resultat på flera år. Det är ingalunda någon enkel eller hastigt genomförbar sak att sätta en vanhävdad jord i god kultur. Kommissionens uppfattning sammanfaller i stort med de synpunkter, som anföras i motion II: 146. Av praktiska och ekonomiska skäl anser emellertid kommissionen att vid en event. lagstiftning i ämnet en begränsning nedåt av egendomsstorleken måste göras. Antalet gårdar under t. ex. 10 hektar åker, där ägaren är boende på och själv brukar egendomen, vilka grovt vanhävdas, är utan tvivel försvinnande litet och utan någon som helst betydelse för vårt lands livsmedelsförsörjning. En utsträckning till all odlad jord skulle ge utrymme åt en mängd oftast helt obefogade anmälningar, av vilket kommissionen redan tyvärr har erfarenhet.

Med stöd av vad här anförts får jordbrukskommissionen avstyrka bifall till motionerna om utsträckning av »lagen angående uppsikt å vissa jordbruk», men har intet att erinra mot en utredning enligt motion II: 146.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Utan tvivel förefinnes, trots de senare årens betydande upplysningsverksamhet, jordbruk inom länet, vars skötsel kan giva anledning till allvarliga erinringar. Sålunda har i dagarna hushållningssällskapets uppmärksamhet riktats på några dylika jordbruk i norra länsdelen, vilkas åkerjord uppenbarligen misskötes. I vilken omfattning dylika jordbruk förekomma inom länet kan icke utan tidsödande undersökning angivas. Sannolikt är emellertid antalet dåligt skötta jordbruk icke så litet medan däremot verklig vanhävd torde höra till undantagen.

Enligt hushållningssällskapets förmenande är det önskvärt om åtgärder kunde vidtagas mot vanhävd jämväl å enskilda egendomar, brukade av ägaren. Emellertid måste man härutinnan framgå med stor försiktighet. Det synes sålunda knappast möjligt att genom åtal söka åstadkomma rättelse. Det är icke säkert, att det jordbruk, vars ägare blir åtalad, sedermera kommer att skötas så mycket bättre än förut.

Hushållningssällskapet håller sålunda före, att en smidigare väg än den vanhävdslagen anger, bör finnas för att undanröja missförhållandena. Upplysningsverksamhet, eventuellt kombinerad med uppsiktsrätt, då grov vanvård förekommer, synes sålunda i första hand böra prövas. Dylik verksamhet torde lämpligen kunna anförtros åt hushållningssällskapen liksom skogs- vårdsstyrelsen handhar liknande uppgifter i fråga om skogen.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Även om, såsom länets jordbrukskommission uttalar, skärpta föreskrifter mot vanhävd så till vida icke kunna få någon större omedelbar betydelse för folkförsörjningen, att vanhävdad jord i allmänhet först efter flera års arbete kan bringas till god kultur, måste det anses vara ett önskemål, att effektivare lagstiftning får komma till stånd i förevarande hänseende. Då det vill synas, som om denna fråga icke lämpligen kan ordnas genom att utan vidare giva utsträckt tillämpning i oförändrad form åt gällande bestämmelser i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, och då spörsmålet om vanhävd knappast kan praktiskt lösas med hjälp av allmän förfogandelagstiftning, förmenar länsstyrelsen, att åtgärder i den riktning, som herr Janson i Frändesta m. fl. åsyftat i motionen II: 146, skulle vara bäst ägnade att åstadkomma bättre förhållanden i de avseenden, som påtalats i de ifrågasvarande motionerna.

Länsstyrelsen vill fördenskull uttala sig för att utredning får komma till stånd i enlighet med vad som hemställts i motionen II: 146.

Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Förvaltningsutskottet har uttalat, att föga torde vara att vinna genom en utvidgning av nu gällande vanhävdslag. Vid konstaterande av vanhävd i större omfattning syntes hellre böra tillgripas en lagstiftning byggd på förfoganderättslagens principer.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

En vanhävdslag utgör givetvis ett stort ingrepp i den enskildes rätt att disponera sin egendom. Därför måste en dylik lag icke allenast utformas utan även tillämpas med största försiktighet. Det kan eljest lätt hända, att en jordägare ålägges sätta i stånd ett jordbruk, som icke lönar sig att bruka, utan borde från ekonomisk synpunkt användas till annan produktion, bete eller

skog. En lagstiftning av förevarande slag bör även som framhållits i motionerna nr 109 i II kammaren och 215 i I kammaren icke hindra en ekonomiskt motsvarande rationalisering eller omläggning av driften.

Vanhävdslagen bör enligt förvaltningsutskottets mening, särskilt under nu rådande förhållanden, omfatta även sådana jordbruk, som icke inbegripas i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt över vissa jordbruk och som föreslås i motionerna nr 164 i I kammaren och nr 10 i II kammaren. Emellertid bör vid lagtextens utformning iakttagas att, som i motion 164 i I kammaren framhålles, huvudvikten lägges därpå, att jorden icke vanhävdas, men däremot bör ägare knappast kunna åläggas att bygga nya byggnader eller att ombygga befintliga sådana, då byggnadskostnaderna kunna bli alltför ekonomiskt betungande. I vad det gäller vanhävd å den odlade jorden, så bör det icke betecknas som vanhävd, om ägaren av bärande ekonomiska skäl utlägger åkerjord, som kanske är svårbrukad eller olämpligt belägen till annan produktion, t. ex. betes- eller skogsproduktion.

Inom sällskapetets verksamhetsområde förekommer endast ett ringa antal fall av vanhävd.

Förvaltningsutskottet finner dock att en omarbetning av vanhävdslagen i nu antydd riktning tager lång tid, då en dylik lag ej bör stadfästas utan att av lagen berörda parter hörts, vartill kommer att tillämpningen av en sådan lag torde verka långsamt. Om ifrågavarande lag sålunda icke skulle komma att verka så omedelbart, som kan anses vara önskvärt, torde det vara lämpligt att, i fråga om avhjälpande av vanhävd, anlita förfoganderättslagen, så att en ny vanhävdslag eller ändring av den gällande icke stadfästes utan noggrant övervägande.

På grund av vad sålunda anförts får förvaltningsutskottet föreslå,

dels att lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk ändras på det sätt

att de begränsade arealbestämmelserna upphävas,

att i vanhävd icke inbegripas byggnader vid jordbruk, samt

att den åtgärden att odlad jord av ekonomiska skäl utlägges till betes- eller skogsdrift icke må betecknas som vanhävd,

dels att en ny vanhävdslag eller skärpning av den nu gällande icke måtte stadfästas alltför brådskande, utan att de av lagen berörda parter givits tillfälle att yttra sig.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län.

Motionerna åsyfta skärpningar av vanhävdslagen såväl till innehåll som omfattning.

Anledningen, att så många motionärer nu framställt likartade yrkanden, är givetvis önskan att i nuvarande krisläge se att all jord bidrager till produktionen av livsmedel och indignationen över de påträffade fall, då så ej sker.

Det är uppenbart att förändringar i en lag som vanhävdslagen, vilken djupt ingriper i den enskildes förfoganderätt över sin egendom, böra vara noggrant övervägda och ogärna företagas under intryck av starka känslöstämningar. Att sådana stämningar nu äro ganska utbredda framgår av till länsstyrelsen och andra länsmyndigheter inkomna anmälningar om vanhävd, vilka ofta utgå från uppfattningen, att ägaren bör vara skyldig att för all framtid hävda en gång under ofta helt andra ekonomiska förutsättningar företagen odling. En lagstiftning i sådan anda vore givetvis ekonomiskt oförsvärlig.

Vidare är att märka att den nuvarande vanhävdslagen ej lämpar sig för åstadkommande av ett snabbt återförande av vanskött jord till kultur och produktion. För detta ändamål är lämpligare med en lagstiftning, som med-

ger åtgärder, varigenom snabbt men endast tillfälligt den vårdslöse eller oförmögne ägaren skjutes åt sidan och ersättes med en kompetent brukare. Förfoganderättslagen är en lagstiftning i denna anda. En viss översyn av denna lag för dess användning för nu angivet ändamål torde emellertid vara behöflig. Länsstyrelsen vill alltså förordna, att i anledning av de väckta motionerna och vad i övrigt i ärendet är känt en sådan överarbetning omedelbart förelages.

Till sist vill länsstyrelsen erinra att då syftet med företagna ingripanden är att underlätta folkförsörjningen, man bör begränsa ingripanden till områden av något större omfattning, vilka för angivna ändamål kunna vara av någon betydelse.

Jordbrukskommissionen i Skaraborgs län.

Med hänsyn särskilt till det nuvarande försörjningsläget är det givetvis av största vikt att tillse, att jordbrukets produktionsresultat blir de bästa möjliga och att de hinder härför, som kunna orsakas av enskilda jordbrukares bristande ansvarskänsla eller oförmåga, i största möjliga mån undanröjas. Den enskildes intresse att själv få bestämma över brukningen av sin jord måste här vika för samhällets intresse. Det ligger då nära till hands att tänka sig en utsträckning av lagen om uppsikt å vissa jordbruk till att gälla alla jordbruk i landet. Man torde dock icke, innan en så vittomfattande åtgärd vidtages, böra bortse från att förutsättningarna för tillkomsten och utformningen av uppsiktslagen icke voro sammanfallande med det syfte, som torde ligga till grund för nu framkomna förslag om lagens utsträckande. Vad som i nuvarande läge framförallt är erforderligt ur allmän synpunkt är ett snabbt inskridande för att hindra vanskötsel av jordbruksfastigheter. Uppsiktslagen är icke så konstruerad, att den möjliggör detta. Förfarandet med syn, underhandlingar mellan jordbrukskommissionen och jordägaren samt anhängiggörande och utförande av talan vid domstol, eventuellt i flera instanser, tager avsevärd tid i anspråk. I vissa fall, exempelvis om en jordbrukare underlåter att verkställa sådd i erforderlig omfattning, är det under nuvarande förhållanden nödvändigt med ett snabbare förfarande. En vidgad tillämpning av uppsiktslagen i dess nuvarande form ger icke möjlighet till den ur samhällets synpunkt nödvändiga rättelsen. Uppsiktslagen är uppenbarligen anordnad ur andra synpunkter och är avsedd att verka på längre sikt. För kristidsförhållanden bör lagstiftningen anordnas annorlunda och möjliggöra snabba ingripanden i en omfattning, som måhända icke är under normala förhållanden ur alla synpunkter lämplig.

Det synes därför förtjäna övervägas, huruvida icke en mera vittgående tillämpning av förfoganderättslagen skulle i högre grad än en utsträckning av gällande uppsiktslag vara ägnad att tillgodose de syften som ligga till grund för ifrågavarande riksdagsmotioner. Förfoganderättslagens utökade tillämpning i berörda syfte torde dock förutsätta, att jordbrukskommissionerna få befogenhet att i ökad omfattning följa och kontrollera jordbrukens behöriga skötsel.

De betänkligheter, som i motionen nr 164 framkomma rörande uppsiktslagens föreskrifter rörande underhåll av byggnader, torde också förtjäna beaktande.

Enligt kommissionens mening är det sålunda icke tillrådligt att omedelbart utsträcka uppsiktslagen i dess nuvarande form till att gälla för alla jordbruk. En utredning i avsikt att få lagen så ändrad att dess tillämpning bliver möjliggjord även för andra jordbruk än som den nuvarande avser, anser kommissionen dock önskvärd.

Skaraborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Med hänsyn särskilt till det nuvarande försörjningsläget är det givetvis av största vikt att tillse, att jordbrukets produktionsresultat blir det bästa möjliga och att de hinder härför, som kunna orsakas av enskilda jordbrukares bristande ansvarskänsla eller oförmåga, i största möjliga mån undanröjas. Den enskildes intresse att själv få bestämma över brukningen av sin jord måste här vika för samhällets intresse. Det ligger då nära till hands att tänka sig en utsträckning av lagen om uppsikt å vissa jordbruk till att gälla alla jordbruk i landet. Utan tvivel skulle en dylik åtgärd ur vissa synpunkter kunna vara tillräddlig. Man torde dock icke, innan en så vittomfattande åtgärd vidtages, böra bortse från att förutsättningarna för tillkomsten och utformningen av uppsiktslagen icke voro sammanfallande med det syfte, som torde ligga till grund för nu framkomna förslag om lagens utsträckande. Vad som under nuvarande läge framför allt är erforderligt ur allmän synpunkt är ett snabbt inskridande för att hindra vanskötsel av jordbruksfastigheter. Uppsiktslagen är icke så konstruerad, att den möjliggör detta. Förfarandet med syn, underhandlingar mellan jordbrukskommissionen och jordägaren samt anhängiggörande och utförande av talan vid domstol, eventuellt i flera instanser, tager avsevärd tid i anspråk. I vissa fall, exempelvis om en jordägare underlåter att verkställa sådd i erforderlig omfattning, är det under nuvarande förhållanden nödvändigt med ett snabbare förfarande. En vidgad tillämpning av uppsiktslagen ger icke möjlighet till den ur samhällets synpunkt nödvändiga rättelsen. Uppsiktslagen är uppenbarligen anordnad ur andra synpunkter och är avsedd att verka på längre sikt. För kristidsförhållanden bör lagstiftningen anordnas annorlunda och möjliggöra snabba ingripanden i en omfattning, som måhända icke är under normala förhållanden ur alla synpunkter lämplig. Det synes därför förtjäna övervägas, huruvida icke en mera vittgående tillämpning av förfoganderättslagen skulle i högre grad än en utsträckning av gällande uppsiktslag vara ägnad att tillgodose de syften, som ligga till grund för ifrågakarande riksdagsmotioner. Förfoganderättslagens utökade tillämpning i berörda syfte torde dock förutsätta, att jordbrukskommissionerna få befogenhet att i ökad omfattning följa och kontrollera jordbrukens behöriga skötsel.

Om sålunda föga skulle vara att vinna av en omedelbar utsträckning av gällande uppsiktslag, så torde man icke böra bortse från att en dylik utsträckning kan inverka direkt menligt. Såsom i motionen nr 146 framhålles kunna nämligen nuvarande uppsiktslags bestämmelser motverka den anpassning av jordbruket, som kan ur jordägarens och även ur samhällets synpunkt vara nyttig, exempelvis övergång från egentligt jordbruk och betes- eller skogsbruk. Även om jordbrukskommissionerna kunna förväntas taga tillbörlig hänsyn till dylik anpassning, så skulle dock, på grund av nuvarande kategoriska bestämmelser i uppsiktslagen, ovisshet och osäkerhet komma att råda bland jordbrukarna om tillåtligheten av ändrade dispositioner och hinder uppstå för en önskvärd anpassning efter olika förhållanden. En vittgående kontroll och möjligheterna till ett ständigt ingripande i jordbrukets skötsel skulle säkerligen för det stora flertalet lojala och driftiga jordbrukare kännas i hög grad besvärande utan att vara ur samhällssynpunkt nödvändig.

De betänkligheter, som i motionen nr 164 framkomma rörande uppsiktslagens föreskrifter rörande underhåll av byggnader, torde också förtjäna beaktande. Frågan om byggnadsverksamheten på landsbygden är enligt utskottets mening så komplicerad, att det ej gärna kan komma i fråga att utan vidare utredning göra uppsiktslagens föreskrifter om byggnaders underhåll tillämpliga i hela landet.

Enligt förvaltningsutskottets mening är det sålunda icke tillräddligt att ome-

delbart utsträcka uppsiktslagen i dess nuvarande form till att gälla över hela landet. Mot en utredning, avseende att få en för normala förhållanden bättre avpassad uppsiktslag, synes däremot intet vara att erinra, varvid dock hänsyn bör tagas till jordbrukets intresse att utan alltför starkt tryck av kontrollerande myndigheter kunna anpassa och rationalisera jordbruket efter ekonomiska synpunkter och lokala förhållanden.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län.

Det är alltid otillfredsställande, när odlad jord ej skötes rationellt och än mer när jordbruk vanhävdas. I en tid, som den innevarande, då vårt lands resurser måste för folkförsörjningens tryggnad på allt sätt utnyttjas, är det särskilt angeläget att förebygga dylik försummad användning av det betydelsefulla produktionsmedel, som jordbruket utgör. Länsstyrelsen vill därför kraftigt understryka vad i motionerna framhålles om vikten av, att ett ingripande från statsmakternas sida härutinnan sker. Erforderliga åtgärder synas böra vidtagas snarast, så att de nya anordningarna om möjligt få betydelse redan under den brukningstid, som börjar med instundande vår.

Vad beträffar de vägar, som kunna anlitas för uppnående av ifrågavarande mål, synas svårigheter möta att härutinnan träffa det lämpligaste avgörandet utan närmare utredning i saken. Anledningarna till försummad brukning kunna vara olika. Det förekommer beklagligtvis helt säkert fall, där orsaken är bristande intresse och vilja hos en ägare eller brukare, som har möjlighet att ordentligt sköta sitt jordbruk. Men fall förekomma även, där vanvärden beror på verklig oförmåga — kanske både ekonomisk och psykisk — hos ägaren och brukaren att hålla jordbruket uppe. Medan i förra fallet förelägganden, viten och dylikt äro på sin plats, torde dylika åtgärder i senare fallet svårigen leda till målet. Här torde ett omhändertagande av själva jordbruket, dess iståndsättande och rätta skötsel bliva nödvändiga för rättelses ernående. I sådant fall får frågan även ekonomisk räckvidd. Det synes länsstyrelsen vara tveksamt, om blott ett utsträckande av den nu gällande uppsiktslagens tillämpningsområde i sist åsyftade fall må bliva ett tillräckligt hjälpmedel. Därtill kommer, att den gällande uppsiktslagen — jämlikt dess 2 § — beträffande utarrenderade jordbruk som regel är tillämplig allenast beträffande åbyggnadernas hävd ävensom att ett inskridande jämlikt sagda lag med dess domstolsförfarande m. m. svårigen städse kan ske med den snabbhet, som det nutida krisläget kräver.

Länsstyrelsen vill på grund av vad sålunda anförts förorda, att föreliggande viktiga spörsmål göres till föremål för skyndsamt utredning i syfte att förslag i ämnet må bliva upprättade och av statsmakterna prövade redan under nu pågående riksdag. Utredningen bör då omfatta även den i motionerna I: 109 och II: 215 avsedda frågan om viss ändring i gällande lagstiftning om vanhävd.

Jordbrukskommissionen i Värmlands län.

Kommissionen vill till en början framhålla, att kommissionen i princip är enig med de motionärer, som anse en utsträckning av tillämplighetsområdet för lagen angående uppsikt å vissa jordbruk erforderlig. Denna lag har ju till uppgift att förebygga vanhävd. Man har då anledning fråga sig, varför lagen till sin giltighet skall vara inskränkt att omfatta allenast vissa slag av jordbruksfastigheter och icke omfatta den ur försörjningssynpunkt vida viktigare jord, som äges av personer, vilka ha sitt bo och hemvist å densamma. Kommissionen håller för sin del före, att tidpunkten nu är lämplig för en utvidgning av lagens giltighetsområde, då alla utvägar måste begagnas för att tryggas folkförsörjningen. I denna sin uppfattning har kommissionen

ytterligare stärkts genom fall av vanhävd inom kommissionens verksamhetsområde beträffande i enskild ägo befintliga större jordegendomar, vilka för den allmänna rättskänslan i all synnerhet under nuvarande förhållanden tett sig synnerligen kränkande. I saknad av befogenhet att ingripa har kommissionen dock icke kunnat vidtaga några åtgärder.

I motionen nr 146 har ifrågasatts, huruvida en utvidgning av vanhävdslagens tillämplighetsområde vore tillräddig och hava motionärerna framhållit att, om lagen i oförändrat skick undantagslöst gjordes tillämplig å all jord, detta skulle inverka hindrande och försvårande på driftens rationella anpassning efter de snabbt skiftande kraven på jordbrukets produktion. Motionärerna hava anmärkt att i vissa fall vanhävdslagens bestämmelser utgjorde ett oöverstigligt hinder för vidtagande av erforderliga rationaliseringsåtgärder, t. ex. att med skog plantera igen eller till betesmark utlägga mark, som är olämplig till jordbruk, att nedlägga jordbruk, som på grund av dålig belägenhet m. m. icke kan brukas utan påtaglig förlust för ägaren och dyl. Kommissionen har under sin verksamhet icke kunnat finna, att uppsiktslagens bestämmelser utgjort något allvarligt hinder i den av motionärerna antydda riktningen. Kommissionen har heller icke kunnat finna att vad motionärerna i berörda hänseende anført bör hindra en utvidgning av lagens tillämplighetsområde. Enligt 3 § uppsiktslagen är ej till vanhävd att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet är alldeles olämplig för jordbruk. Denna bestämmelse torde, om så erfordras, kunna utvidgas på sådant sätt, att hinder ej möter för en jordägare att vidtaga de rationaliseringsåtgärder, som kunna anses ur ekonomisk synpunkt nödvändiga.

På grund av vad sålunda anförts och då under rådande förhållanden är synnerligen angeläget att alla möjligheter till tryggande av folkförsörjningen tillvaratagas, får kommissionen för sin del tillstyrka, att lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk utvidgas att omfatta all odlad jord, oavsett arealens storlek och vem som är ägare till jorden.

Värmlands läns hushållningssällskap

Lagen den 27 juli 1927 angående uppsikt av vissa jordbruk, till sin omfattning bestämd genom hänvisning till lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand, avser allenast jordbruk, som ägas av bolag och med dem likställda jordägare, samt är dessutom begränsad till vissa storleksklasser, nämligen jordbruk om högst 25 hektar odlad jord och lägst 4 hektar inrösningsjord. Det torde förtjäna övervägas, om icke en ändring av dessa bestämmelser bör komma till stånd. Sålunda synas skäl saknas för fasthållande vid en övre gräns för jordbruk, som skola falla under lagens tillämpning. Snarare bör det anses mera motiverat med uppsikt över att icke de större brukningsdelarna vanhävdas. Beträffande den undre gränsen för lagens tillämpande, vill hushållningssällskapet däremot förorda att denna alltjämt bibehålles, enär å övervägande antalet dylika brukningsdelar den odlade jorden är av så ringa omfattning, att dessa brukningsdelar ej kunna anses ha någon egentlig betydelse för den allmänna hushållningen. Största delen av inrösningsjorden utgöres nämligen, åtminstone för Värmlands läns vidkommande, i de flesta fall av stenbunden mark, vari de odlade åkertegarna ligga spridda, eller också utgöres den av naturlig slättermark, som alltmera börjat överföras till betesbruk, enär slätter av dylik inrösningsjord ej längre anses lönande.

Egentlig vanhävd förekommer för närvarande i ringa omfattning inom sällskapets område, men däremot befinna sig ett stort antal jordbruk i låg kultur, vilket förhållande, utom i de fall då jordmänen är av dålig beskaf-

fenhet såsom å kalkfattiga sand- eller mjäljordar, främst beror på att jordbruket under en följd av år varit mindre lönsamt. Denna omständighet har medfört att underhåll av byggnader måste eftersättas och den odlade jordens växtkraft försvagats, enär konstgödsel i brist på medel ej kunnat anskaffas i tillräcklig omfattning. Även brist på arbetskraft och framförallt duglig sådan har härvidlag medverkat, då jordbruket till följd av låga produktpriser ej haft möjlighet att konkurrera om arbetskraften med industrien och andra näringar.

På grund av vad som anförts och med hänsyn till rådande förhållanden, som för landets försörjning kräva att alla produktionsmöjligheter utnyttjas, anser sig sällskapet böra förorda en utvidgning i viss omfattning till samtliga jordbruk med över 4 hektar inrösningsjord av nu gällande uppsiktslag. För den händelse en dylik utsträckt tillämpning av lagen genomföres, vill hushållningssällskapet emellertid framhålla vikten av, att garantier samtidigt skapas för, att lagen blir tillämplad med största varsamhet, så att icke exempelvis nedläggning av jordbruk förhindras, där ekonomisk förutsättning för dess upprätthållande saknas, eller jordägares rättighet att ordna driften på för honom mest ändamålsenliga sätt äventyras. Hushållningssällskapet är nämligen av den uppfattningen att ekonomiskt motiverad rationalisering och driftsomläggning med hänsyn till växlande konjunkturen icke bör hindras genom lagbestämmelser, enär detta skulle kunna medföra betänkliga följder för vårt jordbruks ekonomiska utveckling.

Slutligen vill sällskapet framhålla nödvändigheten av, att jordägare, vilkens jordbruk på grund av innehavarens sjukdom eller andra oförvållade omständigheter råkat i vanhävd, erhåller sådant stöd för vanhävdens avhjälpande, att han icke ruineras och därigenom tvingas lämna sin fastighet.

Länsstyrelsen i Värmlands län.

Länsstyrelsen har anfört, att utredning syntes böra verkställas, huruvida de regler, som meddelats i lagen angående uppsikt å vissa jordbruk, kunde göras mera ändamålsenliga.

Jordbrukskommissionen i Örebro län.

En brist i nuvarande lagstiftning på hithörande område synes vara, att de jordbruk, å vilka uppsikt skall hållas, skola tillhöra vissa i lagen närmare angivna storleksordningar. Såväl den övre gränsen högst 25 ha odlad jord som den lägre minst 4 ha odlad jord respektive inrösningsjord borde enligt kommissionens förmenande utgå ur lagbestämmelserna. I sin verksamhet har kommissionen haft tillfälle konstatera, att såväl mindre jordbrukslägenheter som arrendefastigheter med större åkerareal än den i lagen angivna förefunnits, som särskilt beträffande bostads- och ekonomibyggnader varit i sådant skick, att först ändigande att vidtaga förbättringsarbeten borde hava varit motiverat. Även om sociala synpunkter äro dominerande vid yrkande på nämnda maximi- och minimigränsers slopande, torde dock särskilt den förre delen av yrkandet även vara berättigat ur egentlig produktionssynpunkt.

Under rådande förhållanden synes dessutom önskvärt, att sagda lagstiftning även i ett annat avseende finge en vidgad tillämpning och sålunda större effektivitet. Skäl torde nämligen tala för, såsom ock anföres i en av de i ärendet väckta motionerna, att den s. k. uppsiktslagen icke endast bör gälla arrenden under bolag och med dem likställda jordägare utan jämväl gälla kronans, städernas och annan allmän jord.

På grund av de driftsekonomiska förändringarna inom jordbruket borde å

andra sidan tagas under överbägande att jordbruk, som ligga synnerligen ogynnsamt ifråga om kommunikationerna, finge efter särskilt medgivande av förslagsvis Kungl. Maj:ts befallningshavande efter hörande av vederbörande jordbrukskommission utläggas till betesmark eller skog. Kommissionen syftar i detta avseende särskilt på vissa avlägset liggande arrendejordbruk inom skogskomplexen i länets bergslager. Det förutsättes emellertid att särskilt under nu rådande kristid ett dylikt tillstånd icke skall lämnas, så snart det finnes anledning antaga, att ett fortsatt brukande skall främja jordbruksproduktionen.

Föreliggande förslag att få till stånd en vanhävdslagstiftning, som skulle omfatta alla jordbruk, kan enligt kommissionens uppfattning ur principiella synpunkter anses mindre välbetänkt, då en dylik lag lätt kan bli betraktad som en sarslagstiftning. Enligt erfarenheterna från Örebro län torde den dessutom knappast vara påkallad. Endast i rena undantagsfall torde kunna konstateras uppenbar vanskötsel. Väl finnes dessutom en del gränsfall bland de självägda eller av privatpersoner arrenderade jordbruken, men är då nästan undantagslöst fråga om jordbrukare, som på grund av undergrävd ekonomi icke mäktat hålla jorden och byggnaderna i godtagbart skick. I sådana fall nödgas brukarna tämligen snart frånträda, vadan en lagstiftning bleve av ringa värde. Då det emellertid kan betecknas som en nödvändig beredskapsåtgärd med en vanhävdslagstiftning för all odlad jord under rådande försörjningsförhållanden, anser sig kommissionen icke böra avstyrka ett dylikt förslag men givetvis under den förutsättningen, att lagen endast blir av kriskaraktär och alltså är att betrakta som ett komplement till den förfogandelagstiftning, som nu är gällande. En dylik lag synes dock böra så utformas, att i ömmande fall tillbörlig hänsyn må tagas samt att i lagen föreskrives utfärdande av sådana särskilda bestämmelser att största möjliga likformighet vid lagens tillämpning komme till stånd inom rikets olika delar.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Förvaltningsutskottet har helt instämt i de av jordbrukskommissionen i länet anförda synpunkterna.

Länsstyrelsen i Örebro län.

Länsstyrelsen har anslutit sig till de i jordbrukskommissionens yttrande anförda synpunkterna.

Jordbrukskommissionen i Västmanlands län.

Enligt vad kommissionen har sig bekant torde vanvård av jord i den mening, gällande vanhävdslagstiftning åsyftar, knappast vara tillfinnandes inom Västmanlands län.

I enstaka fall torde det visserligen till en del brista i ett rationellt utnyttjande av jordens produktionsmöjligheter, men är då orsaken oftast att finna i brukarens ekonomiska möjligheter.

En utvidgning av vanhävdslagstiftningens tillämpningsområde synes kommissionen knappast kunna råda omedelbar bot i sådana fall till åstadkommande av förbättrad, intensifierad jordbruksdrift.

Då emellertid flera uppenbara brister — såsom ock påvisats i de föreliggande motionerna — vidlåda här ifrågavarande lagstiftning, finner kommissionen dock en allsidig utredning av vanhävdslagstiftningen vara motiverad och av behovet påkallad.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Även om vanvård av jord i den mening, gällande vanhävdslagstiftning äsyftar, knappast torde förekomma i Västmanlands län, i varje fall icke i nämnvärd omfattning, torde det dock härstädes i enstaka fall liksom överallt i landet föreligga vissa brister vad beträffar utnyttjandet av förhandenvarande produktionsmöjligheter. Detta förhållande beror givetvis på flera omständigheter, men oftast är orsaken att söka i det förhållandet, att vederbörande saknat nödiga förutsättningar i ekonomiskt avseende att sätta jord och byggnader i det skick, som erfordras för en rationell och effektiv jordbruksdrift.

Behovet av utvidgning av tillämpningsområdet för gällande vanhävdslagstiftning synes knappast kunna motiveras enbart av nuvarande försörjningsläge. En dylik utvidgning torde nämligen icke medföra någon omedelbar produktionsökning. Bättre resultat kan säkerligen vinnas genom ökad upplysnings- och undervisningsverksamhet, under förutsättning givetvis, att jordbruksnäringsen samtidigt tillförsäkras skälig lönsamhet, så att nödvändiga grundförbättringar och byggnadsarbeten kunna verkställas.

Oaktat utskottet sålunda är av den mening, att enbart en utvidgning av nuvarande lagstiftnings tillämpningsområde icke kan förväntas förbättra det aktuella försörjningsläget, anser utskottet ändock, att en revidering av lagstiftningen är av behovet påkallad, då densamma, såsom även påvisats i föreliggande motioner, är behäftad med flera uppenbara brister.

Förvaltningsutskottet vill sålunda förorda, att en allsidig utredning i fråga om vanhävdslagstiftningen kommer till stånd.

Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Samtliga motionerna syfta på åtgärder till förekommande av vanhäd och därigenom åstadkommande av en ökning av jordbrukets produktionsmöjligheter i landets nuvarande försörjningsläge. Men även om det allmänna genom en ny lagstiftning skulle beredas ökade möjligheter att ingripa mot vanhäd och vanvård, torde dock någon omedelbar produktionsökning av mera nämnvärd betydelse för landets försörjning knappast kunna vinnas. Det lär av många skäl icke ens för det allmänna bliva någon lätt sak att på kort tid bringa ett vanhävdadt jordbruk i rationell produktion.

Inom länet torde, enligt vad för länsstyrelsen är känt, endast hava förekommit något enstaka fall av vanhäd i den betydelse, som äsyftas i nuvarande lagstiftningen. Däremot förekomma helt naturligt fall, där ett jordbruks produktionsmöjligheter icke utnyttjas på ett rationellt sätt, beroende av olika anledningar, såsom vederbörandes ålder, jordbrukets litenhet och ekonomiska förhållanden.

Även om man icke genom ifrågasatt ändrad vanhävdslagstiftning kan råda bot för alla sådana fall, kan det måhända finnas skäl för att tillskapa möjlighet för det allmänna att ingripa i mera uppenbara fall av grov vanvård.

Länsstyrelsen vill därför för sin del även om förhållandena i detta län icke giva någon större anledning därtill tillstyrka en utredning i ärendet.

Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Att vanhäd förekommer även inom Kopparbergs län är obestriddigt. Såvitt förvaltningsutskottet har sig bekant förekommer dock icke sådan i den omfattning, att det kan anses befogat eller tillrädligt att utan närmare utredning utsträcka lagen om uppsikt över vissa jordbruk till att omfatta all odlad jord.

De under senare år förändrade förhållandena på jordbrukets område med

därav betingade nya brukningsmetoder samt ökad användning av maskiner — ofta beroende på ringa tillgång på eller alltför dyr manuell arbetskraft — innebär att jordbrukaren-jordägaren i lika hög grad som andra näringsutövare måste äga rätt att välja den driftsform, som befinnes vara den för honom mest ekonomiska och ändamålsenliga. Hänsyn bör också ovillkorligen tagas till jordens belägenhet och beskaffenhet. Därest det icke befinnes vara ekonomiskt lönande att såsom åkerjord bruka avlägset belägen jord, förefaller det orimligt att ägaren icke skulle ha befogenhet att använda denna jord på det sätt, som han finner lämpligast. Driftskostnaderna inom jordbruket ha under senare år stegrats så avsevärt, att det bör stå jordbrukaren fritt att välja mellan intensiv och extensiv drift, utan att han i det senare fallet skall behöva riskera att bli anmäld för vanhävd eller vanvård av fastigheten.

På anförda skäl vill förvaltningsutskottet förorda, att en utredning i ärendet företages före en eventuell utvidgning av vanhävdslagens tillämplighet.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län.

Ehuruväl vanhävd torde föreligga på vissa håll inom Kopparbergs län. lärer dock icke med fog kunna påstås, att vanhävd förefinnes i sådan utsträckning, att på grund därav en utvidgning av gällande lag angående uppsikt å vissa jordbruk till att omfatta all odlad jord skulle inom detta län vara av behovet påkallad. Med hänsyn såväl till obestriddigen föreliggande fall av vanhävd som ock till den bjudande nödvändigheten av att all lämplig jord brukas så att mesta möjliga avkastning kan utvinnas, ett krav, som tidsomständigheterna skärpt, måste en bättre och verksammare uppsikt över jordbruket än som hittills förelegat anses vara påkallad. Enär emellertid det synes länsstyrelsen icke lämpligt att utan föregående undersökning skrida till en utvidgning av uppsiktslagens tillämplighetsområde, detta emedan en mångfald omständigheter föreligga, till vilka hänsyn måste tagas såsom jordens belägenhet, olika slag av brukningsformer, driftskostnader med mera, finner länsstyrelsen av behovet betingat, att undersökning och utredning i ämnet vidtagas, innan beslut om utvidgning av uppsiktslagen sker.

Gävleborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Som framgår av de flesta av motionerna anses tillämpningsområdet för nuvarande vanhävdslagstiftning alltför snävt och en utvidgning därav alltså behöfvig. I dessa motioner åsyftas att få till stånd sådan ordning, att uppenbar vanhävd av jordbruksjord kan förhindras. Däri inbegripes, att all egentlig jordbruksjord, utan avseende på vem som besitter eller brukar densamma, borde bli föremål för uppsikt från statens sida, åtminstone enligt en av motionerna provisoriskt med hänsyn till innevarande läge, som anses påkalla åtgärder på skilda sätt för tryggande av vår livsmedelsförsörjning.

I två av motionerna yrkas utredning med syfte att få till stånd sådan ändring i gällande lagstiftning om vanhävd, att hinder icke behöver möta för genomförande av ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften å sådana jordbruksfastigheter, varå denna lagstiftning är tillämplig.

Beträffande förekomsten av vanhävd å jordbruk inom Gävleborgs län vill förvaltningsutskottet framhålla, att sådan vanhävd förekommer å skilda slag av jordbruk, alltså å både små och stora och å sådana, som tillhöra det allmänna eller städerna, bolag eller enskilda.

Vanhävd å ett och annat av de minsta brukningsdelarna betyder inte så mycket ur produktionssynpunkt, men fråga är, om statsmakterna av den orsaken skola bortse från förekomsten av vanhävd å småbruket. Uppenbart synes dock vara, att vanhävd inte bör tolereras å större jordbruk. Då den nuvarande lagstiftningen om uppsikt å vissa jordbruk tillkom, hade den väl i hu-

vudsak social innebörd. Men bestämmelserna om inskränkning beträffande arealen, nämligen högst 25 ha odlad jord och minst 4 ha inrösningsjord, för att ett jordbruk skulle kunna bli föremål för uppsikt, torde ha satts med hänsyn dels till att större arrendejordbruk, tillhörande bolag eller med dem i förevarande avseende likställda, vanligtvis sköttes tillfredsställande, dels att de små jordbruken med en areal av mindre än 4 ha inrösningsjord inte betydde så mycket ur produktionssynpunkt och att uppsikten över desamma skulle bli mycket kostsam i förhållande till nyttan.

Vad först angår frågan om borttagande av den arealbegränsning, som gäller i nuvarande lagen om uppsikt å vissa jordbruk, vill förvaltningsutskottet bestämt förorda, att maximibegränsningen borttages. Även om vanhävd å större jordbruk inte är så vanlig, så förekommer den dock och bör stävjas. Då det gäller minimiarealen är utskottet mera tveksamt om var gränsen skall sättas. Det torde dock vara en allmän uppfattning, att minimiarealen enligt uppsiktslagen är väl hög. Bestämmelsen synes också på sina håll hava befordrat en oförsvarlig söndersplittring av jordbruken. En sådan splittring kan dock av praktiska skäl inte drivas hur långt som helst och en viss arealbegränsning nedåt synes av detta skäl böra bestämmas. Därtill kommer, att tillämpningen av uppsiktsbestämmelserna skulle bli alltför betungande, om ej en arealbegränsning nedåt skulle sättas. Förvaltningsutskottet vill därför föreslå, att arealbegränsningen nedåt må sammanfalla med det egentliga arbetarsmåbrukets normalareal, som synes kunna sättas till 2 ha odlad jord.

I enlighet med vad som föreslås i de flesta motionerna vill förvaltningsutskottet tillstyrka, att den nuvarande uppsiktslagens tillämpningsområde utsträcker, så att även statens och de ecklesiastika bostälLENas, eller allmän jord överhuvud taget, samt städernas jordbruk beröras av lagstiftningen ifråga. I detta sammanhang vill förvaltningsutskottet framhålla, att utskottet varit i tillfälle konstatera rent av upprörande vanhävd å sist berörda slag av jordbruk. I en del fall ha dessa jordbruk varit belägna i centrum av ett jordbruksdistrikt och därför väckt så mycket större uppmärksamhet.

Angående nu gällande uppsiktslag har framställts den anmärkningen, att lagbestämmelserna inte lägga hinder i vägen för att bolag, förening eller därmed jämställd person kan till den egentliga arrendatorn å en fastighet utarrendera mindre än 4 ha av fastighetens inrösningsjord och till annan närstående utlämna återstoden av jorden på arrende. Det har också framkommit, att dylika fall inte vore så ovanliga och att vederbörande jordägare på så sätt undandragit arrendejordbruken från tillämpningen av bestämmelserna i uppsiktslagen. Det synes förvaltningsutskottet möjligt att förhindra kringgående på nu angivet sätt av uppsiktslagen genom att i lagen intages bestämmelse om, att all odlad jord, som tillhör en utarrenderad brukningsdel, skall inräknas i arrendet, försåvitt inte någon del av jorden behöves för jordägarens eget behov, t. ex. för byggnadsändamål, uppläggningsplats el. dyl. eller är så olämpligt belägen, att den inte skäligen bör inräknas i arrendet av fastigheten.

En utsträckning av vanhävdslagstiftningen även till andra enskilda jordbruk än dem, som beröras av uppsiktslagen, har nu yrkats i flera av motionerna. En sådan utsträckning av denna lagstiftning synes dock icke böra ifrågakomma i annan form än såsom provisorium under kristider, då landets folkförsörjning kräver, att vårt jordbruks produktionsmöjligheter utnyttjas på bästa sätt.

Sådant ingrepp mot vanhävd eller vanvård å jord i enskild ägo och under eget bruk synes dock endast böra avse jordens skötsel, enär brister i byggnadsbeståndet oftast ha till orsak bristande tillgång på och svårigheten att anskaffa för byggnadsändamål erforderliga penningmedel.

Jordbruk med mindre areal åkerjord än 2 ha böra dock inte enligt förvaltningsutskottets åsikt bli föremål för nu ifrågasatta provisoriska uppsiktsbestämmelser.

Som i en av motionerna framhållits, skulle åtgärder för avhjälpande av vanhävd å nu ifrågavarande jordbruk kunna förenas med stöd från det allmännas sida för genomförande av erforderliga jordförbättringsåtgärder. Detta skulle i så fall gälla innehavare av mindre jordbruk, vilka enligt gällande bestämmelser angående statsbidrag av olika slag kunna komma i åtnjutande av sådant bidrag. Förvaltningsutskottet vill för sin del gärna förordna en sådan anordning.

Gången av ett vanhävdsärende, då det gäller jordbruk i enskild ägo, vilket icke beröres av den nuvarande vanhävdslagstiftningen, synes i stort sett kunna bli densamma som vid ingrepp jämlikt uppsiktslagen: Vederbörande jordbrukskommission föranstaltar om erforderlig besiktning av fastigheten och söker att med jordägaren-brukaren träffa frivilligt avtal om förbättringsåtgärder. Där jordägaren på grund av tredska nekar att efterkomma jordbrukskommissionens anvisningar, böra tvångsåtgärder tillgripas. Detsamma bör i stort sett gälla även i fall, där jordbrukaren på grund av fysisk och ekonomisk oförmåga är förhindrad att vidtaga de förbättringsåtgärder å jordbruket, som befinnas erforderliga, om också i sådant fall särskild hänsyn bör tagas till förhållanden, varöver jordbrukaren inte själv kan råda. Då tvångsåtgärder tillgripits, hänskjutes ärendet till domstol, som förordnar om vad som skall företagas med fastigheten. Därest domstol förordnar om utarrendering eller tvångsförfarande på annat sätt, synes sådan åtgärd böra ankomma på vederbörande länsstyrelse och icke, som en del motionärer tänkt sig, på jordbrukskommissionen.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Under nu rådande krisförhållanden synes angeläget, att jordbrukets produktivitet utnyttjas i största möjliga grad. Såsom i motionerna framhållits synes med hänsyn härtill en utvidgning av tillämplighetsområdet för gällande lag angående uppsikt å vissa jordbruk vara erforderlig. Principiellt sett torde lagen böra avse all för brukande tjänlig jord oavsett vem den tillhör. Även om vanhävd å små brukningsdelar ur produktionssynpunkt icke har någon större betydelse, synes likväl en uppenbar vanhävd jämväl här av sociala skäl böra förhindras. Då emellertid kostnaderna för uppsikten å de mindre jordbruken torde komma att ställa sig alltför höga i förhållande till nyttan av uppsikten, synes en minimiareal böra bestämmas. Lagen bör sålunda ej äga tillämpning å brukningsdel med en areal understigande två hektar odlad jord.

På grund härav och under åberopande i övrigt av vad förvaltningsutskottet i sitt yttrande anfört, får länsstyrelsen alltså förordna en utvidgning av uppsiktslagen i enlighet med vad ovan framhållits. Sålunda ifrågasatt lagskärpning synes åtminstone böra gälla så länge nuvarande krisförhållanden äro rådande.

Jordbrukskommissionen i Västernorrlands län.

I de tvenne förstnämnda motionerna, nämligen I: 109 och II: 146, yrkas, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning i syfte att få förslag till lagstiftning av i motiveringen antytt innehåll, att tillämpas, där ägare av jordbruksfastighet grovt vanvårdar densamma.

Ehuru av motionernas motivering icke med full tydlighet framgår, i vilket eller vilka avseenden ändring av uppsiktslagen påfordras, synes emellertid

avses en viss skärpning av lagen. Då vad i förenämnda motioner föreslås delvis sammanfalla med i övriga här nedan omförmälda motioner gjorda yrkanden, anser kommissionen icke nödigt att vad beträffar dessa motioner avgiva något yttrande.

I motionen II:10 yrkas, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av lämpliga åtgärder för en effektivare uppsikt över vanhävd eller vanvård inom jordbruket och att om möjligt till innevarande riksdag framlägga förslag härom.

Då motionens hemställan är tämligen allmänt hållen, är kommissionen icke nu beredd att vare sig till- eller avstyrka densamma. Enligt motiveeringen synes motionären dock anse, dels att uppsiktslagen bör gälla för alla jordbruk, dels ock att jordbrukskommissionerna böra förses med större befogenheter än vad för närvarande är fallet. Beträffande frågan om lagens i fråga utsträckning till att gälla samtliga jordbruk återkommer kommissionen till denna här nedan och skall därför i detta sammanhang icke yttra sig rörande lämpligheten därav. Därest en ändring av uppsiktslagen sker i den utsträckning kommissionen härnedan förordar, torde någon utvidgning av jordbrukskommissionernas befogenheter knappast vara erforderlig.

I motionen II:11 yrkas, att riksdagen måtte besluta, att lagen angående uppsikt å vissa jordbruk utsträckes att omfatta all för brukande tjänlig odlad jord, således även krono- och ecklesiastisk jord samt jord i enskild ägo, oavsett arealens storlek och oberoende av huruvida ägaren utgöres av bolag, ekonomisk förening, s. k. skogsspekulanter eller av enskilda jordbrukare, som bebo och själva bruka sin jord. Kommissionen anser sig icke böra avstyrka lagens tillämplighet å krono- och ecklesiastisk jord. Även om det måste anses principiellt riktigt att lagen gäller lika för alla jordägare, kan kommissionen av hänsyn till de följder, som genom en sådan lagändring säkerligen skulle uppkomma, icke ansluta sig till motionärernas yrkande vad beträffar sådan jord, som brukas av ägaren, d. v. s. vanliga bonde- och därmed jämförliga jordbruk. Såsom skäl härför vill kommissionen framhålla, att därest ägaren till sådant jordbruk bleve anmäld för vanhävd och på grund härav ålagd vidtaga åtgärder för vanhävdens avhjälpande, antingen i form av reparation av byggnaderna eller jordens förbättring, men vore i saknad av härför erforderliga medel, något positivt resultat av den gjorda anmälan med största sannolikhet icke skulle ernås. Däremot skulle tvivelsutan en dylik åtgärd i mångt fall för ägaren verka i högsta grad störande och nedsättande av hans vilja och förmåga att trots förefintliga ekonomiska svårigheter behålla sitt jordbruk. För att i dylika fall överhuvud taget några förbättringsåtgärder för vanhävdens avhjälpande skulle kunna komma till utförande, torde ingen annan utväg stå till buds än att staten bidrager med härför erforderliga medel.

Ett ytterligare skäl mot uppsiktslagens tillämpning i fråga om sistnämnda slag av jordbruk må anföras. Enligt kommissionens mening råder en väsentlig skillnad i fråga om syftet eller ändamålet för jordinnehavet mellan å ena sidan de jordägare, å vilka lagen redan nu är tillämplig, och å andra sidan de, vilka inneha jorden för att genom dess brukande erhålla bärgning och utkomst för sig och sin familj. De förstnämnda söka i regel att genom exploatering av fastighetens skogstillgång så långt detta på grund av gällande lag är möjligt eller genom avstyckning och försäljning av fastigheten i mindre lotter för olika ändamål på kortaste tid skaffa sig största möjliga vinst av densamma. Genom nämnda förfaringssätt bidraga sålunda dessa jordägare — spekulanter — till framskapandet årligen av ett icke ringa antal för jordbruksändamål mindre lämpliga jordbruk, s. k. ofullständiga jordbruk, vilket ju är i uppenbar motsats till vad i berörda avseende

numera anses med det allmännas intresse förenligt. På grund härav och med hänsyn till vad kommissionen i övrigt härom anfört torde det väl kunna försvaras, att de jordägare, vilka, såsom här tidigare nämnts, själva bruka och bebo sin jord, fortfarande ställas utanför uppsiktslagen.

Beträffande vad i motionerna i övrigt föreslagits i fråga om utsträckning av lagens tillämpningsområde får kommissionen tillstyrka borttagandet av bestämmelsen om högsta och lägsta areal om 25 respektive 4 hektar. Likaså bör enligt kommissionens mening det förhållandet, att ägare till fastighet icke innehar fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogstillgången, ej utgöra hinder för lagens tillämpning å honom.

Slutligen anser sig kommissionen böra förorda, att, därest vederbörande utskott skulle finna anledning att på grund av motionerna tillstyrka en skärpning eller utvidgning av lagen, utskottet måtte föreslå, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om för ändamålet erforderlig utredning samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Västernorrlands läns hushållningssällskap.

Direkta, typiska vanhävdsfall äro numera sällsynta inom länet, varemot vissa fall av uppenbar vanvård förekomma, företrädesvis beträffande smärre arrendejordbruk i skogsbyar samt avsides belägna jordbruksegnahem, vilka respektive ägare ej har för avsikt behålla. I förhållande till den relativt ringa omfattning, som arrendesystemet och nuvarande uppsiktslag har inom länet, nämligen ej fullt 10 procent av totalantalet brukningsdelar, har jordbrukskommissionen haft och har fortfarande rätt avsevärt arbete för att få vissa, i huvudsak äldre vanhävdsfall inom länet i vederbörlig ordning avvecklade.

Såsom i viss mån karakteristiskt för detta län bör vidare framhållas, att ett rätt avsevärt antal mindre jordbruk hittills icke varit inriktade på saluproduktion i egentlig mening, vilket medfört att äldre brukningsmetoder, mer eller mindre utpräglade, hållit sig kvar. Även inom Västernorrlands län förekommer därför fortfarande i åtskilliga fall att avsides från respektive gårdar befintliga delar av åkerjorden användas för en på gränsen till ängsskötsel stående vallodling. Under nu rådande läge på livsmedelsproduktionens område ligger nära till hands att strängare än vanligt bedöma de på gränsen till vanvård stående fallen av extensiv drift vid vissa jordbruk, men förbättring härutinnan bör näppeligen framtvingas genom lagstiftningsåtgärder utan bör dylik som hitills söka åstadkommas på frivillighetens väg genom tillskapande av bättre avsättningsförhållanden samt genom ökad upplysnings- och propagandaverksamhet.

Vidkommande åtgärder mot förekommande fall av vanhävd eller uppenbar vanvård intager förvaltningsutskottet den principiella ståndpunkten, att den i nuvarande lagstiftning tillämpade principen att icke låta vanhävdslagen omfatta jordbruksfastigheter, som ägas, bebos och brukas av enskilda jordbrukare, allt fortfarande bör bibehållas. Hushållningssällskapet hävdar den uppfattningen, att vanhävdslagen allt fortfarande bör hava till uppgift att vara till viss hjälp för arrendatorerna och hindra ur social synpunkt olämpligt nedläggande eller försämrande av arrendejordbruk, samt att dess tillämpning på vanliga jordbruk icke skulle nämnvärt förbättra vårt försörjningsläge. Därest den allmänna förfogandelagen vid krigsfara eller krig i undantagsfall kan föranleda ingripande från det allmännas sida mot ägare och brukare av viss uppenbart vanhävdad fastighet, har hushållningssällskapet ej något att häremot direkt anföra, men håller före att dylikt ingripande endast bör komma till stånd för det fall att frivillig överenskommel-

se mellan respektive jordbrukare och lämpligt statligt eller kommunalt organ icke kan träffas om vidtagande av vissa elementära, av fackman föreslagna åtgärder för vanhävdens avhjälpande.

Däremot anser förvaltningsutskottet påkallat att på sätt här nedan i yttrandena om de särskilda motionerna sägs i vissa hänseenden utsträcka vanhävdslagen beträffande utarrenderade eller av respektive ägare icke brukade jordbruksfastigheter.

Motion nr II: 10 angående åstadkommande av effektivare uppsikt över vanhävd eller vanvård inom jordbruket.

Av motiveringen synes avsikten med motionen vara dels att få uppsiktslagen utsträckt att gälla för alla jordbruk dels ock att jordbrukskommissionerna böra förses med större befogenhet än vad för närvarande är fallet. Ehuru hushållningssällskapet principiellt ogillar vanhävdslagens utsträckning till av enskilda jordbrukare ägda och brukade jordbruksfastigheter, anser sig sällskapet icke böra motsätta sig att ifrågasvarande ärende genom Kungl. Maj:t upptages till utredning. Även om skäl ej lära föreligga för utsträckning av jordbrukskommissionernas befogenheter, finnes dock fog för utredning om viss effektivisering av uppsiktslagen i syfte att utan alltför lång tidsutdräkt få i laga ordning fastställda förelägganden beträffande avhjälpande av vanhävd realiserade. Detta torde vara särskilt angeläget i sådana understundom förekommande fall, då respektive fastighet äges av medellös person, som med till visshet gränsande sannolikhet är bulvan för den verkliga ägaren.

Motion nr II: 11 om utsträckning av tillämpningsområdet för lagen angående uppsikt å vissa jordbruk.

Ett införande av en obegränsad uppsiktslag, som skulle gälla även sedan nuvarande livsmedelssvårigheter blivit mindre framträdande, anser hushållningssällskapet olämpligt och svårigen realiserbart. Att den enskilde jordbrukaren vid krig eller direkt krigsfara måste finna sig i visst ingripande från det allmännas sida vid fall av uppenbar vanhävd torde vara ofrånkomligt men, som sällskapet inledningsvis omnämmt, böra andra former härför väljas.

Därest vanliga jordbruk bleve ställda under vanhävdslagen, torde det, efter vad vissa erfarenheter från förra världskriget giva vid handen, komma att medföra ett ej ringa antal oberättigade eller mindre berättigade anmälningar med ty åtföljande reaktion från de anmäldas sida. Därest dylik anmälan skulle komma att föranleda åläggande för vederbörande att vidtaga åtgärder för vanhävdens avhjälpande, antingen i form av husreparationer eller dyrare jordförbättringar, bleve dylikt åläggande säkerligen i många fall verkningslöst, när vederbörande ofta saknar de ekonomiska möjligheterna att utföra dylika förbättringsarbeten. För ernående av positiva resultat torde i många dylika fall ingen annan utväg stå till buds än att staten ansloge medel till förbättringarnas utförande. Härmed vore man framme vid samma ogynnsamma biverkningar som vid förra stödlåneaktionen, mot vilka allmänheten ganska kraftigt reagerade, nämligen att statshjälpen övervägande kommo de minst driftiga och omtänksamma till del.

Hushållningssällskapet ser däremot gärna, att vanhävdslagen kompletteras på sådant sätt, att eventuellt befintliga luckor i lagen fyllas samt att det allmänna beredes möjlighet att snabbt ingripa mot socialt olämplig exploatering av jordbruksfastigheter eller ett socialt icke lämpligt utnyttjande av dylika. I dylikt syfte vill hushållningssällskapet bland annat förorda att den inskränkning i uppsiktslagens tillämpning beträffande enskild person tillhörig arrendegård, som ligger däruti att denne — för att vara hänförlig under uppsiktslagen — »uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen i

ändamål att därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruket», måtte borttagas.

Motionerna n:ris I: 164 och II: 148 om viss ändring i lagen angående uppsikt å vissa jordbruk m. m.

Med anledning av motionerna förtjänar framhållas, att den nedre arealbegränsningen »4 hektar inrösningsjord» för tillämpning av norrländska arrendelagen och uppsiktslagen är olämplig och bör ersättas med en något lägre gräns samt mera exakt beteckning, förslagsvis »2 hektar odlad jord». Den övre arealbegränsningen bör höjas eller borttagas.

Hushållningssällskapet vill ej heller motsätta sig att uppsiktslagen blir tillämplig på utarrenderad jord tillhörande städer och andra kommuner men vill ej direkt motsätta sig att lagen blir tillämplig jämväl på ecklesiastisk jord och på sådan kronojord, som ej är föremål för ordnad inspektion från domänintendent.

Motion nr II: 146 om utredning rörande viss ändring i gällande vanhävdslagstiftning.

Principiellt torde invändning knappast kunna resas mot ingripande från det allmännas sida under krig eller krigsfara mot grovt vanvårdande av jordbruksfastighet, men sällskapet betvivlar lämpligheten av att — innan erfarenhet beträffande av sällskapet föreslagna frivilliga överenskommelser vunnits — tillskapa i motionen skisserad, särskild tvångslagstiftning.

Motion nr I: 109 och II: 215 om utredning rörande viss ändring i gällande vanhävdslagstiftning.

Den i denna motion föreslagna principen har redan delvis kommit till uttryck i 3 § av nu gällande uppsiktslag. Mot principens utsträckning på sätt motionärerna föreslagit har hushållningssällskapet intet att erinra.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Samtliga förevarande motioner synas åsyfta åtgärder till förekommande av vanvård av jordbruk. För detta ändamål har ifrågasatts att göra lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk tillämplig å alla jordbruk. Detta har jordbrukskommissionen i länet motsatt sig såvitt anginge vanliga bonde- och därmed jämförliga jordbruk under framhållande bl. a. att behöflig reparation av byggnaderna och förbättring av jorden ofta icke kunde ske till följd av jordägarens dåliga ekonomi.

Enligt länsstyrelsens mening bör i princip hinder ej föreligga att utsträcka omförmälda lag till att gälla alla jordbruk. Det allmänna intresse av att jorden väl utnyttjas, som legat till grund för nuvarande vanhävdslagstiftning, måste få göra sig gällande även beträffande jord, som icke för närvarande träffas av vanhävdslagen, då behov därav visat sig förefinnas. Det torde dock vara erforderligt att garantier givas för att lagen icke tillämpas för rigoröst utan att hänsyn tages till jordägarens ekonomiska möjligheter, personliga förmåga och villighet att genomföra behöfliga förbättringar. För att åstadkomma ett resultat torde det därjämte icke sällan vara nödvändigt att jordbrukaren kan beredas medel, lämpligen i form av lån på rimliga villkor, för förbättringarnas genomförande. Länsstyrelsen är sålunda av den uppfattningen att syftet med ifrågavarande motioner bör kunna vinnas genom att tillämpningsområdet för lagen angående uppsikt å vissa jordbruk utsträcker på sätt ovan antytts. Utformningen av de i sådant fall erforderliga modifieringarna i lagen torde dock kräva närmare utredning och överväganden.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län.

Vad först angår motionerna i första kammaren av Allan Holstenson m. fl. och den därmed lika lydande motionen i andra kammaren av Gust. E. An-

dersson m. fl. samt motionerna i andra kamraren av Ernst Äqvist, Gust. Pettersson m. fl. och Stig Janson m. fl. åsyfta samtliga att i folkförsörjningens intresse utsträcka vanhävdslagstiftningens tillämplighetsområde att gälla samtliga vanhävdade fastigheter. I två av motionerna hava därjämte föreslagits upphävande av de arealbestämmelser, varigenom gällande uppsiktslags tillämplighet begränsats. Då de nu framkomna förslagen om skärpning av vanhävdslagstiftningen synas ytterst hava sin grund i farhågorna för livsmedelsbrist under nu rådande kris- och krigsförhållanden, torde det vara av vikt, att en ändrad lagstiftning kommer att inrymma så effektiva tvångsmedel, att förefintlig vanhävd snabbt kan bli avhjälpt. För ernående av ett skyndsamt resultat av ett ingripande från Jordbrukskommissionens sida synas emellertid de i nuvarande uppsiktslagen anvisade åtgärderna icke vara tillfyllest. Dessa äro inställda på lång sikt och föga effektiva mot tredskande fastighetsägare. Till belysande härav kan anföras, att inom detta län funnits en stor grupp vanhävdade fastigheter, som hopbragts av en numera avlidne fastighetsspekulant. Några av dessa fastigheter äro fortfarande under Jordbrukskommissionens behandling. Under nära 30 år hava rättegångar pågått om vanhävden å dessa fastigheter utan annat resultat beträffande de flesta av fastigheterna än att ägarna blivit ådömda böter för sin underlåtenhet att avhjälpa vanhävden till ett sammanlagt belopp av omkring 70,000 kronor. Beträffande några av fastigheterna har vanhävdsvförhållandet avvecklats genom avstyckning och försäljning till eget hem, därvid köparen efter erhållande av egnahemsån satts i tillfälle att avhjälpa vanhävden. I fråga om de återstående fastigheterna synes kommissionen stå utan tillräckliga maktmedel att framtvunga avhjälpan av vanhävden. Det tillvägagångssätt, som föreskrives i 4—14 §§ uppsiktslagen, har i allmänhet visat sig föga verkningsfullt för att på kort tid framtvunga åtgärder för avhjälpan av vanhävd å fastigheter.

Frågan om utsträckning av uppsiktslagens tillämpning till att avse alla enskilda jordägare och ej blott bolag och därmed likställda samt s. k. enskilda skogsspekulanter har förut varit föremål för riksdagens övervägande men fått förfalla. De skäl som därvid anförts mot behovet och lämpligheten av en vanhävdslagstiftning avseende all enskild jord torde fortfarande hava sin giltighet, även beträffande en lagändring av provisorisk karaktär under nuvarande krisförhållanden. Såsom i det föregående framhållits torde för vinnande av det av motionärerna angivna syftemålet med en lagändring förändrade tvångsåtgärder vara oundgängligen påkallade. Dessa och därmed sammanhängande spörsmål torde enligt Jordbrukskommissionens mening icke kunna lösas utan en sorgfällig utredning.

Beträffande härefter de ytterligare föreslagna ändringarna i den nu gällande uppsiktslagen anser sig Jordbrukskommissionen böra anföra följande.

De lika lydande motionerna av William Nisser i första samt P. S. Hedlund och Albert Larsson i andra kammaren syfta till en uppmjukning av uppsiktslagen till möjliggörande av ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften å under lagens tillämplighetsområde fallande jordbruksfastigheter. I 3 § av uppsiktslagen stadgas, att till vanhävd ej är att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Under detta stadgande faller enligt vedertagen praxis ej blott ströägor, som på grund av sin naturliga beskaffenhet anses olämpliga för jordbruk, utan även sådana ägor, som på grund av andra omständigheter såsom frostländighet, avlägsenhet från vägar o. d. anses böra uteslutas från uppsiktslagens tillämplighet. Något hinder för att därunder inbegripa även sådana ströägor, där jordbruket bör nedläggas av de skäl, som berörts i motionerna,

synes ej möta även med lagrummets nuvarande lydelse, men torde detta böra komma till tydligare uttryck i lagtexten. Vid en sådan lagändring bör jämväl tagas i övervägande om icke från lagens tillämplighetsområde bör undantagas hela jordbruksfastigheter, vilka på grund av svag jord eller dålig belägenhet icke äro av sådant värde för folkförsörjningen, att deras vidmakthållande kan vara ekonomiskt berättigat.

I fråga om nu gällande arealbegränsningar får Jordbrukskommissionen åberopa vad som av Kommissionen framhållits i Jordbrukskommissionens yttrande den 23 mars 1936 över vissa vid 1936 års riksdag väckta motioner, av vilket yttrande avskrift här bilägges.

Såsom svar å av 1936 års arrendeutredning uppställda frågor rörande förekomsten av vissa bestämmelser i arrendeavtal m. m. har Kommissionen bl. a. anfört. Enligt uppsiktslagen äro med jordbruksarrenden under bolag likställda enskilda jordägare som icke äro mantalsskrivna å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma. Om sålunda den vanhävdade fastigheten äges av person, vilken exempelvis såsom födorådstagare är mantalsskriven å den sambrukade fastigheten, är den ägda fastigheten undantagen från att falla under uppsiktslagen. Då befrielse från att vara underkastad uppsiktslagen synes böra grundas ej blott på sambruk utan även på att fastigheterna äro i samma ägares hand, bör detta komma till uttryck i lagen genom införande i ingressen till norrlandslagen och 45 § i allmänna arrendelagen av orden »såsom ägare» mellan »eller» samt »å fastighet». Det har vidare inträffat att Jordbrukskommissionen i fråga om vanhävdade enskilda tillhöriga fastigheter av ägaren mötes med påstående att han icke besutte fastigheten i ändamål att därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruket. Det kan därvid ha blivit utrett att ägaren icke tillgodogjort sig skogsavkastning från fastigheten, men att denna använts såsom fåbodvall eller fått ligga helt öde under det att såväl jord som åbyggnader lämnats i vanhävd och fått förfalla. Då det under sådana förhållanden kan vara svårt att avgöra om fastigheten faller under uppsiktslagen eller icke, men det för varje fall är uppenbart att åtgärder äro nödiga till förhindrande av att fastigheten förstöres, synes en lagändring kunna ifrågasättas, helst i form av fullständigt slopande av den ifrågavarande begränsningen beträffande ändamålet med besittningen av fastigheten.

Härutöver får Jordbrukskommissionen på grund av senare vunnen erfarenhet förorda att maximiarealen 25 hektar odlad jord helt upphäves.

Vid en allmän översyn av den nu gällande vanhävdslagstiftningen hemställer Jordbrukskommissionen, att dessa erinringar mot de nuvarande bestämmelserna beaktas, och äro de bristfälligheter, som vidlåda denna lagstiftning, även med dess nuvarande tillämpningsområde, enligt Kommissionens mening av den art att de påkalla en allmän utredning rörande den statliga uppsikten av vanhävdad jord.

Jordbrukskommissionens här ovan nämnda yttrande den 23 mars 1936 återfinnes i Bilaga G till andra lagutskottets utlåtande nr 46 vid 1936 års riksdag (sid. 34).

Jämtlands läns hushållningssällskap.

Samtliga motionärer, utom Janson i Frändesta, Hedlund i Häste, Larsson i Karlstad samt Nisser, anse att en ändring i nuvarande uppsiktslag å vissa jordbruk bör ske omedelbart och att sådant beslut fattas av innevarande års lagtima riksdag. I en av motionerna framhålles bl. a., att 1927 års lag icke är någon allmän och effektiv vanhävdslag för jordbruket inom landet, att det i synnerligen rika jordbruksbygder förekommer fall, där jor-

den är mycket dålig hävdad och ekonomibyggnaderna ej underhållas, utan få mer eller mindre förfalla.

Den nuvarande vanhävdslagen borde därför enligt motionärerna under nu rådande krisförhållanden utsträckas att oavsett storleken av odlad jord omfatta alla jordbruk i landet, vare sig de äro under ägarens bruk eller utarrenderade. Jordbrukskommissionerna, som nu finnas, borde förses med större befogenhet för en allmän och effektiv översyn av landets jordbruk.

Otvivelaktigt har bestämmelserna i den nuvarande uppsiktslagen över vissa jordbruk i många avseenden icke visat sig tillfredsställande. En effektiv tillämpning av lagen är i regel svår att åstadkomma. Lagen medger icke tvångsåtgärder för vanhävdsens avhjälpande. De försumliga kunna endast ådömas böter. Det är uppenbart, att under tider med höga byggnadskostnader såsom fallet var under förra kristiden, det visade sig förmånligare att i avvaktan på lägre priser betala böter än omedelbart företaga en dyrbar nybyggnad.

En lagstiftning, som möjliggör ett avhjälpande av vanhävden på kortare tid, synes sällskapet därför motiverad.

En av motionärerna framhåller, att nu gällande gräns, lägst 4 har inrösningsjord och högst 25 har odlad jord för att vissa jordbruk skola kunna falla under uppsiktslagen, borde borttagas.

Mot en ändring i lagen i berörda fall har sällskapet i huvudsak intet att erinra. I begreppet inrösningsjord ingår dock icke allenast åkerjord, utan även vad i lantmäterihandlingarna upptages såsom ängsmark och odlingsmark. Dessa båda senare ägoslag äro dock ofta av ringa värde för jordbruket, särskilt vad Norrland beträffar. Vid bedömande av ett jordbruks bärighet har därför nuvarande gräns nedåt ej varit av särskild betydelse. Att helt borttaga densamma skulle emellertid bliva att utsträcka lagen till att omfatta samtliga småbruk, t. o. m. lägenheter och arbetaresmåbruk. Hushållningssällskapet får därför föreslå, att gränsen nedåt sättes till 2 har odlad jord och att fastigheten har karaktären av jordbruk för att kunna falla under uppsiktslagen. Övre gränsen 25 har bör bortfalla.

En av motionärerna har uttalat att man kunde ha anledning antaga, att skogsbolagen avsiktligt föredroge att bilda sådana små arrendejordbruk, som på t. ex. 3.9 har, som stode utom lagen.

Hushållningssällskapet har sig icke bekant att sådant förhållande förekommit i Jämtlands län. Skogsbolagen ha i regel, då vanhävd genom jordbrukskommissionen konstaterats å någon av deras fastigheter visat sig beredvilliga, även om det i vissa fall dröjt länge, att träffa överenskommelse med kommissionen om vanhävdsens avhjälpande. Detta kan däremot icke sägas om enskilda, som drivit affärer med jordbruks- och skogsfastigheter. Sådana affärsmän ha i regel varit omedgörliga när det gällt att få överenskommelse till stånd. Det är ej heller ovanligt, att dessa affärsmän sakna ekonomiska möjligheter att avhjälpa vanhävd, särskilt om kostnaderna härför genom byggnation bliva höga.

I många fall har jordbrukskommissionen inom länet genom samarbete med Egnahemsnämnden kunnat få en fastighet som varit vanhävvd försåld till person, som bosatt sig å densamma, erhållit Egnahemslån och där-
efter blivit i stånd att avhjälpa vanhävden.

En av motionärerna gör en antydning, att om lagen utsträcktes att gälla alla jordbruk och kostnaden för vanhävdsens avhjälpande bleve för hög för att kunna gäldas av fastighetsägaren, de skulle kunna beredas tillgång till statens särskilda hjälp för vidtagande av erforderliga förbättringsåtgärder. En sådan lagbestämmelse får Hushållningssällskapet bestämt avstyrka. Den

skulle kunna leda till, att den enskilde ägaren gjorde det minsta möjliga på sin fastighet i avvaktan på statshjälp för avhjälpan av vanhävd.

Uppförande av t. ex. ett nytt byggnadsbestånd för ett mindre jordbruk, eller en genomgående ombyggnad av förutvarande byggnader blir mången gång dyrbart och det är icke ovanligt, att kostnaderna härför överstiga fastighetens saluvärde.

Under normala förhållanden är jordbruket ingalunda någon lönande affär. Man bör därför icke pålägga jordbrukaren sådana förpliktelser, att han icke kan bära desamma. De flesta jordbruken äro belånade och många övertaxeringsvärdet. En skuldsatt jordbrukare, som skall försörja sig och en stor familj får kalkylera noga, så att utgifterna ej bliva för stora. Hans fordringar på bostad för sig själv eller för sina kreatur får icke vara stora. Genom mindre reparationer år från år får han försöka draga sig fram tills genom någon konjunkturförbättring på jordbruksalster eller eventuellt en skogsförsäljning medgiver att nybyggnader kan företagas och förbättring å jorden ske. Skulle en effektiv vanhävdslag tillämpas för sådana finge de antagligen gå ifrån sina jordbruk och staten eller bankerna övertaga dem.

Att utvidga uppsiktslagen till att obegränsat gälla alla jordbruk och såväl jord som åbyggnader, synes emellertid kunna medföra allvarliga följder. Även om den skulle utsträckas till att omfatta endast jordbruk och icke åbyggnaderna, är det tvivelaktigt, om detta komme att visa sig vara till gagn för vårt lands jordbruk. Under alla förhållanden komme uppsikten, över att lagen efterföljdes, att medföra stora kostnader för staten.

Okynnesanmälningar äro icke ovanliga nu. En utvidgning av lagen till alla jordbruk skulle åtföljas av många dylika anmälningar. Särskilt bleve detta förhållandet vid osämja grannar emellan.

Enligt 1927 års författning, § 2, angående uppsiktslagen av vissa jordbruk, äger denna icke tillämpning beträffande jorden å fastigheter, som äro utarrenderade. Endast åbyggnaderna på sådana jordbruk falla under lagen. Skulle åberopade författning komma att omfatta bondejordbruken, så bleve lagen härvidlag tillämplig för såväl jord som åbyggnader. Bolagen och andra, som hade sina fastigheter utarrenderade, bleve fortfarande endast berörda av lagen när det gällde åbyggnaderna. Lagtexten synes därför böra omarbetas i sin helhet.

Att i vissa fall jordbruk, där ägaren är mantalsskriven och bosatt, böra komma under uppsiktslagen, är väl ofrånkomligt. Om ägaren är gammal och orkeslös eller av annan anledning tredska att lämna ifrån sig fastigheten till person, som kan avhjälpa vanhävd, böra tvångsåtgärder kunna vidtagas.

Hushållningssällskapet anser sig emellertid icke kunna tillstyrka att lagen utsträcker att gälla samtliga jordbruk i landet.

Motionärerna synes vidare ha fäst alltför stor vikt vid en ökad produktion från vanhävdjordbruken under nuvarande krisår. Att omedelbart få den vanhävdade jorden i sådant skick, att skörden därav i nämnvärd mån kan bidraga till den allmänna folkförsörjningen de närmaste åren, kan starkt betvivlas. Det åtgår ofta många år för att omlägga driften på ett jordbruk, som är i någorlunda god hävd. Att få ett vanhävdat jordbruk i växtkraft går icke på 1 å 2 år. I vårt land råder ju nu också brist på fosforsyrhaltiga gödselmedel. Saknas därtill naturlig gödsel, är det icke säkert, om man plöjer upp gamla vallar och besår dem, att god skörd genast kan erhållas. En omedelbar utökning av uppsiktslagen kan därför ej få åsyftad verkan för folkförsörjningen.

Hushållningssällskapet anser emellertid att en revidering av lagen är syn-

nerligen behöfvlig och nödvändig ur såväl social som jordbrukssynpunkt, men en sådan revidering bör föregås av en allsidig utredning.

Hushållningssällskapet får därför instämma med de motionärer, som hemställt om utredning.

Länsstyrelsen i Jämtlands län.

Länsstyrelsen vill för egen del i huvudsak ansluta sig till de synpunkter, som av kommissionen anförts, och i följd härav föreslå en skyndsamt utredning rörande gällande vanhävdslagstiftning i syfte att avlägsna de bristfälligheter, som erfarenheten visat föreligga, samt vinna en större effektivitet, då det gäller vissa av lagstiftningens syften.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

I nuvarande försörjningsläge är det givetvis en angelägenhet av stor vikt att all jordbruksjord blir utnyttjad för sitt ändamål och på bästa sätt. Vid livsmedelsransonering och foderbrist verkar det upprörande för allmänheten, om lämplig jordbruksjord får ligga så att säga för fåfot. Med hittillsvarande lagstiftning har det icke varit möjligt ingripa i de fall att fastighetsägaren är boende eller mantalsskriven på sin fastighet och ej heller beträffande vissa smärre lägenheter. Även städers och samhällets inköp av blivande tomtmark har mångenstädes föranlett vanhävd av åkerjord. Under rådande förhållanden är dock allmänheten icke tillfredsställd med något undantagsförfarande vare sig för person, vilken vanhävdar egen fastighet eller för sådan fastighet i allmän ägo. Då emellertid vanhävdsbegreppet i vissa fall kan vara svårt att fixera — igenläggning av åker till kulturbete har t. ex. ibland betecknats som vanhävd — bör man dock icke förfara alltför rigoröst. Detta behöver man ej heller befara, om uppsikten som hittills anförts åt jordbrukskommissionerna, som ha möjlighet att objektivt bedöma anmälda fall av vanhävd. För att jordbrukskommissionerna skola kunna möta denna ökade arbetsuppgift måste emellertid sörjas för att erforderliga medel stå dem till buds.

Om förvaltningsutskottet sålunda anser skäl tala för att åtgärder vidtagas till förhindrande av vanhävd å åkerjord, särskilt under nuvarande förhållanden, och oavsett i vems ägo jorden befinner sig, så anser förvaltningsutskottet, att det för närvarande är nödvändigt att begränsa vanhävdsbegreppet vad beträffar byggnader enligt hittillsvarande bestämmelser. Med nuvarande byggnadskostnader bör man nämligen icke tvångsvis framdriva nybyggnad eller ett byggnadsunderhåll, som måhända ur såväl privatekonomisk som nationalekonomisk synpunkt icke är försvarligt. Uppenbarligen pågår nämligen en viss omläggning av brukningsdelarnas storlek och beskaffenhet inom vårt land i följd av den inflyttning av landsbefolkningen, som äger rum till städer och samhällen, och på grund av den alltmer dyrbara mänskliga arbetskraften, som ej heller alltid står att uppbringa. Härigenom tvingas till en långt driven mekanisering av jordbruksdriften. Denna pågående omvandlingsprocess tvingar flerstädes till nedläggande av förutvarande brukningsdelar för sammanläggning med andra, varigenom vissa byggnader bli överflödiga. Under övergångstiden, innan en sådan nödtvungen förändring blivit aktuell, är det förställigt om några stora kostnader icke nedläggas på en fastighets byggnader, som sannolikt bli överflödiga i en framtid. På grund härav föreligger för närvarande ingen anledning att utvidga vanhävdslagstiftningen beträffande underhållet av byggnadsbeståndet, utan bör få bero vid vad i denna sak redan stadgats.

Vad sedan angår vanhävdens omfattning inom länet har förvaltningsutskottet den uppfattningen att den är ganska obetydlig. Flertalet bolag hava

redan fransålt inägojorden, varför kollision med vanhävdslagen sällan inträffar. Enskilda skogsjobbares framfart på skogsrika fastigheter medför väl för närvarande de flesta vanhävdsfallen. Vanhävvd av jord i enskild ägo, där ägaren bebod fastigheten, förekommer enligt förvaltningsutskottets uppfattning endast mera tillfälligtvis, oftast beroende på orkeslöshet eller jämförliga orsaker.

På grund av vad sålunda anförts, anser förvaltningsutskottet, att lagstiftningen för närvarande endast bör inrikta sig på att förhindra vanhävvd av åkerjord och att beträffande denna vanhävvdslagstiftningen utvidgas att gälla all åkerjord oberoende av äganderätts- eller bostadsförhållanden. Då emellertid tillämpningen av en dylik skärpt lagstiftning närmast är aktuell under nuvarande krisförhållanden, synes en utvidgning av vanhävvdslagstiftningen endast böra givas temporär karaktär och sålunda beslutas endast för en tidpunkt, t. ex. högst 5 år, som Kungl. Maj:t må bestämma. Under normala förhållanden kan nämligen spörsmålet böra bedömas ur andra synpunkter, vilka icke äro betjänta av mera rigorösa bestämmelser.

Länsstyrelsen i Västerbottens län.

Länsstyrelsen har åberopat vad länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott anført.

Jordbrukskommissionen i Norrbottens län (kommissionens ordförande, överlantmätaren Filip Granlund).

Den tanke, som legat till grund för motionerna ifråga, nämligen att tvinga för saken likgiltiga ägare av jordbruk, att i sin mån bidra till produktionsintensifiering under nu rådande förhållanden, synes vara värd beaktande. Emellertid bör man i berörda sak framgå med största försiktighet. Det förefaller knappast lämpligt att lösa frågan genom en utvidgning av uppsiktslagens bestämmelser i nuvarande eller omarbetad form. Uppsiktslagen är sammankopplad med arrendeförordningen. Arrendena äro kontraktsbundna och ofta ingångna på längre tid. Arrendatorerna svara i regel för jordbrukets skötsel. De tilltänkta åtgärderna skulle således huvudsakligen komma att avse jord som ägaren utan att utarrendera densamma själv låter förfalla och vanhävvas. Det tilltänkta förfaringsättet avser att erhålla ett relativt snabbt verkningssätt, men synes detta ej kunna erhållas på sätt som föreslagits. Skulle ifrågasatta bestämmelser komma till stånd synes jämväl jordbrukskommissionerna böra erhålla betydligt utvidgade befogenheter för att något snabbt resultat skall kunna erhållas.

Det kan emellertid med skäl framhållas att det väckta spörsmålet hellre bör lösas genom en mera intensifierad upplysningsverksamhet möjligen kombinerad med en förordning som dock endast skulle få tillfällig kristidsvaraktighet.

Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Nu gällande lagstiftning på ifrågavarande område torde väl i stort sett hava fyllt det ändamål, för vilken den avsetts. En utsträckning av densamma, i den form den nu har, att gälla alla jordbruk synes emellertid innebära alltför stora risker. Även om det är synnerligen angeläget, att all jordbruksjord, framför allt i nuvarande läge, utnyttjas i den utsträckning som är möjligt, torde man dock icke med en lagstiftning på hithörande område vinna avsett resultat inom den närmaste tiden. De konsekvenser en sådan åtgärd skulle medföra torde icke nu kunna överblickas.

Förvaltningsutskottet vill därför tillstyrka sådan utredning i ärendet, som föreslagits i motionerna nr 109 i I kammaren och nr 215 i II kammaren.

Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Sammanfattningsvis kunna de ifrågavarande motionerna sägas syfta till å ena sidan en utvidgning av tillämpningsområdet för den s. k. uppsiktslagen eller en ny lag med i stort sett likartade bestämmelser men gällande alla jordbruk inom landet i avsikt att — särskilt med tanke på rådande krisläge — åstadkomma en förbättring av landets livsmedelsförsörjning samt å andra sidan en sådan ändring av vanhävdslagen, att de skadliga verkningar, som den i dess nuvarande utformning enligt motionärernas mening medför, upphöra.

I den förstnämnda frågan ansluter sig länsstyrelsen till vad överlantmäta- ren Granlund anført. Den nuvarande uppsiktslagen föreskriver ett tidsödande procedere, som till slut ändå icke resulterar i annat än att vederbörande dömes till böter; någon möjlighet att sätta in jorden i produktionen ger lagen icke. I regel har ägaren till jorden genom bestämmelser i arrendekon- traktet säkerställt sig så att arrendatorn svarar för hävden. Vill man hastigt verkande bestämmelser för produktionens höjande synes det nödvändigt att tillskapa en särskild lag med provisorisk krislags karaktär, för så vitt ej allmänna förfogandelagen anses lämna tillgång till verkande remedier.

Länsstyrelsen vill endast tillägga, att det knappast framstår såsom rättvist att under återopande av krisläget tillgripa särskilda lagstiftningsåtgärder emot jordbrukarna. Man borde ju i så fall ingripa med lika rigorösa åtgär- der även emot försumliga utövare av andra yrken inom livsmedelsförsörj- ningen. I detta sammanhang vill länsstyrelsen ock erinra om de särskilda svårigheter av olika slag, som jordbrukarna ha att kämpa med. För detta läns vidkommande är att peka på, bland annat, svårigheten att anskaffa er- forderlig arbetskraft samt de låga priserna på jordbruksprodukter. — Det är under nuvarande förhållanden givetvis av största vikt att var och en, som är verksam inom livsmedelsproduktionen, gör sitt bästa. Länsstyrelsen håller emellertid före, att det rätta medlet för att nå detta resultat är en ökad upp- lysningsverksamhet, möjligen kombinerad med stödåtgärder från statens sida.

Vad angår den sistnämnda frågan, så vill länsstyrelsen allenast anföra, att några olägenheter av vanhävdslagen i de av motionärerna angivna av- seendena icke yppats inom detta län.